

**BAZI KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN FEDA İÇEREN AHLAKİ
YARGILAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

Elif Dinek Yılmaz
181180154

YÜKSEK LİSANS TEZİ

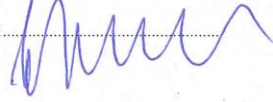
Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hasan Galip Bahçekapılı

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ELİF DİNEK YILMAZ'ın "Bazı Kişilik Özelliklerinin Feda İçeren Ahlaki Yargılar Üzerindeki Etkisi" başlıklı tezi 16.09.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yürütme Kurulu" nin ilgili maddeleri uyarınca Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans/Doktora tezi oy birliğiyle oy çokluğuyla, başarılı /başarısız olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı) Dr.Öğr.Üyesi Hasan Galip BAHÇEKAPILI Doğuş Üniversitesi	
Üye Doç.Dr. Ferzan CURUN Maltepe Üniversitesi	
Üye Dr. Öğr. Üyesi Kuntay ARCAN Maltepe Üniversitesi	

Prof. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

 maltepe üniversitesi	ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI	Doküman No	FR-178
		İlk Yayın Tarihi	01.03.2018
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa	1/1

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

16/09/2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmamın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Öğrencinin Adı ve Soyadı

ELİF DİNEK YILMAZ

Hazırlayan: İlgili Birim

Onaylayan: Kalite Yönetim Koordinatörlüğü

TEŞEKKÜR

Öncelikle, lisans ve yüksek lisans eğitimim süresince kendisinden çok değerli bilgiler edindiğim, tez sürecim boyunca yardımlarını esirgemeyen, her kapısını çaldığımda yardımseverliği ve sakinliği ile beni destekleyen, bu zorlu tez sürecinin benim için daha iyi geçmesini sağlayan, çok değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hasan Galip Bahçekapılı'ya,

Veri toplama sürecinde yardımcı olan, ailem, arkadaşlarım ve tüm çevreme,

Sağladıkları manevi destekle, daha güçlü hissetmemi sağlayan çok kıymetli yüksek lisans arkadaşlarıma,

Bugünlere gelmemde, şuan bulunduğum noktaya ulaşmamda büyük emekleri olan, bana her zaman destek olan ve varlıklarıyla bana güçlü hissettiren sevgili anneme, babama ve kardeşime,

Ve bu süreç boyunca yaşadığım her türlü zorluğu benimle birlikte çözmeye çalışan, her türlü ruh halime ve yaşadığım çıkmazlara sabır gösteren, bu zorlu süreçte bana kendimi hiçbir zaman tek hissettirmeyen, desteği değerli, kendi değerli, diğer yarım, sevgili eşim Ender'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu süreç boyunca edindiğim tüm kıymetli kazanımlara, teşekkürler.

Elif Dinek Yılmaz

Eylül, 2019

ÖZ

BAZI KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN FEDA İÇEREN AHLAKİ YARGILAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Elif Dinek Yılmaz
Yüksek Lisans Tezi
Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hasan Galip Bahçekapılı
Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019

Bu çalışmada, psikopati, uyumluluk ve sorumluluk kişilik özelliklerinin feda içeren ahlaki yargılar üzerindeki etkisi incelenmektedir. Feda içeren ahlaki yargılar, faydacılık yaklaşımının altında değerlendirilmektedir. Bu çalışma bağlamında, faydacılığın iki boyutu olan araçsal zarar ve tarafsız iyilik boyutları ile psikopati ve uyumluluk kişilik özellikleri arasındaki ilişki ve sorumluluk kişilik özelliği ile faydacı yargılar arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada ilişkisel (korelasyonel) tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmaya, Türkiye’de İstanbul, Diyarbakır, Tunceli ve Elazığ illerinde yaşayan, 18-60 yaş arası, kadın ve erkek toplam 292 katılımcı katılmıştır. Katılımcıların, %51.7’si kadın (n=151), %48.3’ü erkektir (n=141). Katılımcıların yaş ortalaması 30.34’tür. Araştırma kapsamında kullanılan ölçekler, Oxford Faydacılık Ölçeği, Beş Faktör Kişilik Envanteri, Kısaltılmış Karanlık Üçlü Ölçeği, Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği, feda içeren dört adet ahlaki ikilem senaryosu ve Derin Düşünme Testi’dir. Verilerin analizi için Pearson Korelasyon Analizi, Bağımsız Gruplar t-testi ve Çoklu Regresyon Analizi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre psikopati kişilik özelliği ile faydacılığın araçsal zarar boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır. Ayrıca, psikopatının araçsal zarar boyutu üzerinde yordayıcı bir etkisi vardır. Ek olarak, uyumluluk kişilik özelliği ile faydacılığın tarafsız iyilik boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki gözlemlenmiştir ve regresyon analizi sonuçlarına göre uyumluluk, tarafsız iyilik boyutu üzerinde yordayıcı bir etkiye sahiptir. Bu araştırma, psikopati ile araçsal zarar boyutu arasında ilişki ifade eden literatürdeki çalışmayı desteklemiştir. Aynı zamanda tarafsız iyilik boyutu ile uyumluluk kişilik özelliğinin ilişkisini incelemesi ve faydacı yargıları diğer kişilik özellikleri bağlamında değerlendirmesiyle, bu araştırmanın alana katkı sağladığını söylemek mümkündür.

Anahtar Sözcükler: 1. Psikopati; 2. Uyumluluk; 3. Sorumluluk; 4. Faydacılık; 5. Araçsal Zarar; 6. Tarafsız İyilik

ABSTRACT

THE EFFECTS OF SOME PERSONALITY TRAITS ON SACRIFICIAL MORAL JUDGEMENTS

Elif Dinek Yılmaz

Master Thesis

Psychology Department

Clinical Psychology Programme

Thesis Advisor: Dr. Hasan Galip Bahçekapılı

Maltepe University, Graduate School of Social Sciences, 2019

This study examines the effect of psychopathy, agreeableness and conscientiousness personality traits on sacrificial moral judgements. Sacrificial moral judgements are evaluated under the utilitarian approach. In this study, the relationship between the two dimensions of utilitarianism which are instrumental harm and impartial beneficence and psychopathy and agreeableness personality traits were examined. Also the relationships between conscientiousness personality traits and utilitarian judgements were examined. In this research, correlational model was used. The sample of research consist of 292 participants who are live in the city of İstanbul, Diyarbakır, Tunceli, Elazığ. Ages of participants ranged from 18 to 60. The participants of research, % 51.7 is female (n = 151) and % 48.3 is male (n = 141) and additionally, the average of age of the participants is 30.34. The scales used in the research were Oxford Utilitarianism Scale, Big Five Personality Inventory, Short Dark Triad Scale, Revised Utilitarianism Scale, moral dilemmas, and Cognitive Reflection Test. Pearson Correlation Analysis, Independent Group t-test and Multiple Regression Analysis were used for data analysis. According to the findings of the study, there is a significant and positive relationship between psychopathy and instrumental harm. In addition, psychopathy has a predictive effect on instrumental harm. On the other hand, a statistically significant and positive relationship was observed between agreeableness and impartial beneficence and according to the result of regression analysis, agreeableness has a predictive effect on impartial beneficence. This study supported the research in literature on the relationship between psychopathy and instrumental harm. At the same time, it is possible to say that this study contributes to the field by examining the relationship between agreeableness and impartial beneficence and utilitarian judgements together with other personality traits.

Keywords: 1. Psychopathy; 2. Agreeableness; 3. Conscientiousness; 4. Utilitarianism; 5. Instrumental harm; 6. Impartial beneficence

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI	iii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar	x
KISALTMALAR.....	xi
ÖZGEÇMİŞ	xii
1. BÖLÜM GİRİŞ.....	1
1.1.Ahlak.....	2
1.2.Faydacılık ve Deontoloji.....	3
1.3.İkili İşlem Modeli.....	8
1.4.Kişilik.....	12
1.4.1.Psikopati Kişilik Özelliği	13
1.4.2.Beş Faktör Kişilik Modeli	15
1.4.3.Beş Faktör Kişilik Modelinin Alt Boyutları.....	15
1.4.4.Psikopati ile Ahlaki Yargılar Arasındaki İlişki	18
1.5.Feda İçeren Ahlaki Yargılar ile Faydacılık Yaklaşımı Arasındaki İlişki	19
1.6.Faydacılığın Alt Boyutları.....	21
1.7.Psikopati, Uyumluluk ve Sorumluluk Kişilik Özellikleri ile Faydacılığın Boyutları Arasındaki İlişki	24
1.8.Araştırmanın Amacı	26
1.9.Önem.....	26
1.10. Varsayımlar	27
1.11. Sınırlılıklar	27
1.12. Tanımlar	28
2. BÖLÜM YÖNTEM	30
2.1.Araştırma Modeli	30
2.2.Örnekleme.....	30
2.3.Veriler ve Toplanması.....	31

2.3.1.Demografik Bilgi Formu	32
2.3.2.Oxford Faydacılık Ölçeği.....	32
2.3.3.Tren, Köprü ve Organ Bağışı İkilem Senaryoları	33
2.3.4.Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği (RevisedUtilitarianismScale).....	35
2.3.5.Kısaltılmış Karanlık Üçlü Ölçeği	35
2.3.6.Beş Faktör Kişilik Envanteri	36
2.3.7.Derin Düşünme Testi	36
2.4.Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması	37
3. BÖLÜM BULGULAR ve YORUMLAR	39
3.1.Bulgular.....	39
3.1.1.Demografik Bilgilere İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	39
3.1.2.Korelasyon Analizi Sonuçları	40
3.1.2.1.Kişilik özelliklerinin feda içeren yargılar ile ilişkisi	41
3.1.2.2.Oxford Faydacılık Ölçeği'nin faydacılığı ölçen diğer ölçeklerle ilişkisi	43
3.1.3.Demografik Özelliklere Ait Analiz Sonuçları.....	44
3.1.3.1.Cinsiyet ile feda içeren yargılar arasındaki ilişki	44
3.1.3.2.Eğitim ile feda içeren yargılar arasındaki ilişki.....	45
3.1.3.3.Dini inanç ile feda içeren yargılar arasındaki ilişki.....	46
3.1.4.Regresyon Analizi Sonuçları.....	46
3.1.4.1.Araçsal zarar boyutuna ilişkin yapılan regresyon analizi.....	46
3.1.4.2.Tarafsız iyilik boyutuna ilişkin yapılan regresyon analizi	48
3.1.4.3.Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanına ilişkin yapılan regresyon analizi	50
3.2.Yorumlar	51
3.2.1.Kişilik Özelliklerinin Araçsal Zarar ve Tarafsız İyilik Boyutları Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi	52
3.2.2.Oxford Faydacılık Ölçeği'nin Faydacılığı Ölçen Diğer Ölçeklerle İlişkisinin Değerlendirilmesi.....	55
3.2.3.Demografik Özelliklere İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	57
4. BÖLÜM SONUÇ	61
4.1.Özet	61
4.2.Yargı.....	62
4.3.Öneriler	64
EK'LER	66
EK-1	66

EK-2.....	67
EK-3.....	68
EK-4.....	72
EK-5.....	74
EK-6.....	75
EK-7.....	77
KAYNAKÇA.....	78

TABLULAR

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler	39
Tablo 2. Oxford Faydacılık Ölçeği Faydacılık Puanları, Araçsal Zarar, Tarafsız İyilik, Derin Düşünme Testi, Senaryolardaki Faydacılık Seçeneği Puanları, Senaryolardaki Eyleme Onay Puanı, Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği, Sorumluluk, Uyumluluk ve Psikopati Değişkenleri Arasındaki İlişkiye İlişkin Yapılan Korelasyon Analizi Sonuçları	40
Tablo 3. Kadın ve Erkek Katılımcıların Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanı, Araçsal Zarar ve Tarafsız İyilik Değişkenlerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları	44
Tablo 4. Eğitim Düzeyi Lise-Yüksek Okul ve Yüksek Lisans-Doktora olan Katılımcıların Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanı, Araçsal Zarar ve Tarafsız İyilik Değişkenlerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları	45
Tablo 5. Araçsal Zarar Boyutunun Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları	47
Tablo 6. Tarafsız İyilik Boyutunun Yordanmasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	48
Tablo 7. Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanının yordanmasına ilişkin regresyon analizi sonuçları	50

KISALTMALAR

Ort.	:	Ortalama
Ss	:	Standart Sapma
n	:	Toplam Sayı
p	:	Anlamlılık Düzeyi
r	:	Korelasyon Katsayısı
t	:	T-Testinin Hesaplanmış Değeri
α	:	Cronbach Alfa, iç tutarlılık
β	:	Standardize Edilmiş Çoklu Regresyon Katsayısı
F	:	Gruplar Arasında Anlamlı Bir Fark Olduğunu Gösteren Değer
R	:	Çoklu Korelasyon Katsayısı
R^2	:	Determinasyon Katsayısı (açıklanan değişim oranı)
%	:	Yüzde

ÖZGEÇMİŞ

Elif Dinek Yılmaz

Eğitim

Derece	Yıl	
Y.Ls.	2019	Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı
Ls.	2017	Doğuş Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Anabilim Dalı
Lise	2011	Nuri Cıngıllıoğlu Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	Görev	
2014	Stajyer	Mavi Balon Çocuk Evi
2015	Gönüllü	Kanserli Çocuklara Umut Vakfı
2016	Stajyer	Yorum Psikolojik Danışmanlık
2017	Stajyer	Metin Sabancı Rehabilitasyon Merkezi
2018	Stajyer	Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi
2018	Stajyer	Porta Eğitim ve Danışmanlık Merkezi
2019	Gönüllü	Kartal Belediyesi Kadın Danışma Merkezi
2019	Psikolog	Aktif Psikoloji Danışmanlık Merkezi
2019	Psikolog	Yakaza Psikoloji Danışmanlık Merkezi

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı	: İstanbul, Kadıköy, 1993
Cinsiyet	: Kadın
Yabancı Dil	: İngilizce
GSM	: 05348604536
E-posta	: eelifdinek@gmail.com

1. BÖLÜM GİRİŞ

Beş kişiyi ölümden kurtarmak için bir masum kişinin ölmesine izin vermek ahlaki olarak doğru mudur? Masum insanları öldürmek üzere olan bir kişiyi, o kişiye zarar verme yolu ile engellemek ahlaken kabul edilebilir bir durum mudur? Tek bir böbrek ile sağlıklı yaşamak mümkünken, böbreğe ihtiyacı olan hastalara böbrek bağıışı yolu ile yardım etmemek ahlaki açıdan yanlış mıdır? Genel anlamda, insanların birisine zarar vermenin ahlaki olarak yanlış olduğuna yönelik bir ahlaki yargıda bulunması daha olası görünmektedir. Yöneltilen soruların mutlak yanıtları olmamakla birlikte, cevaplarının, dayandıkları etik kuramlarına ve başka değişkenlere göre farklılıklar göstermesi muhtemeldir. Bu çalışmada, ikilem içerikli olan yargıların doğruluğu veya yanlışlığı ile ilgilenilmemektedir. İnsanların ahlaki yargılarının, kişilik özelliklerine göre nasıl farklılaştığı incelenmektedir.

Bu çalışma, insanların ahlaki karar verme süreçleri ve birtakım kişilik özellikleri hakkında bilgiler içermektedir.

İlk olarak, ahlakın tanımına ve ahlak ile insan ilişkisine değinilmektedir. Ardından, ahlaki eylemin bilimi olarak kabul edilen etik kavramının alt boyutları aktarılmakta ve bu çalışma bağlamında önem arz eden faydacılık ve deontoloji kavramları hakkında bilgi verilmektedir. Bu kavramlar ışığında, bazı senaryolar ve örnekler üzerinden, eylemlerin doğruluk veya yanlışlık nitelikleri araştırma bulguları ile desteklenerek sunulmaktadır. Daha sonra ise ahlaki karar verme sürecinde rol oynadığı düşünülen iki farklı sürece ve ikili işlem modeline dair bilgilere değinilmektedir.

İkinci bölümde, kişilik ile ilgili genel bilgiler verilmekte ve bu çalışma bağlamında önem arz eden kişilik özellikleri hakkında bilgiler sunulmaktadır. Psikopati kişilik özelliği ve beş faktör kişilik modelinin alt boyutları olan dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk, duygusal denge ve gelişime açıklık kişilik özellikleri hakkında bilgiler aktarılmaktadır. Daha sonra ise psikopati kişilik özelliği ile ahlaki yargılar arasındaki ilişki, araştırma bulguları eşliğinde incelenmiştir.

Daha sonraki bölümde, feda etme gerekliliğini içeren ahlaki durumlar ile faydacı yargıların ilişkisine değinilmiştir ve bu konu hakkında literatürde yer alan mevcut eleştirilere yer verilmiştir. Ardından, faydacılık yaklaşımının iki boyutu ile ilgili

açıklamalar verilmiş ve psikopati kişilik özelliği ile iki alt boyut arasındaki ilişkiye değinilmiştir.

Son olarak ise araştırmanın amaçlarına, önemine, varsayımlarına ve sınırlılıklarına yönelik bilgiler aktarılmıştır ve çalışmada yer alan bazı kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1.1.Ahlak

İnsanlar ahlaki değerleri olan varlıklardır. Bu nedenle olayları ve olguları doğru veya yanlış şeklinde değerlendirme eğilimindedirler ve ahlaki değerleri göz önüne alarak yapılan değerlendirme süreci tüm insanlarda ortak olarak görülür(Ayala, 2010). Ahlak, insan davranışlarının belirlenmesinde çok önemli bir yere sahiptir (Fumagalli ve diğerleri 2010). Bu bağlamda, eylemin doğruluğu veya yanlışlığı hakkında yapılan değerlendirme, eylemin, davranışın gerçekleşip gerçekleşmeme ihtimalini etkiler(Ayala, 2010).

Her bir bireyin ahlaki onun kim olduğuyla yakından ilişkilidir (Bostyn ve Roets, 2017). Bartels vePizarro(2011)insanların ahlaki yargılarının biricik ve kişiye öz olduğunu, ahlaki yargıların da tutumlar gibi insanların kimlik ve kişilikleri ile ilgili ipuçları barındırdığını ifade etmiştir. Bu bilgiler ışığında, eylemlerin ahlaki değerlerinin kişiden kişiye değişebilir nitelikte olduğu söylenilebilir. Kişisellik niteliğinin yanında, ahlak, kültürün ve toplumun da temelinde yer alır (Bostyn veRoets, 2017). Toplumsal olarak da insanların davranışlarını ve inançlarını yönlendirir (Kılavuz, 2002). Dolayısıyla, ahlak ile toplumun yakından ilişkili olduğu söylenilebilir(Avramova ve Inbar, 2013). Eylemlere veya durumlara atfedilen ahlaki değerler kişiler ve toplumlar arası değişkenlik gösterebilir ancak toplumsal olarak öldürmek, hırsızlık yapmak gibi daha yaygın biçimde yanlış olarak değerlendirilen eylemlerin bulunduğu belirtilebilir. Atfedilen ahlaki değerler değişken olabilse de ahlaki değerlere göre değerlendirme yapmanın tüm insanlarda ortak olarak görüldüğünü söylemek mümkündür.

Yukarıda değinildiği üzere, insanlar ahlaki değerleri doğrultusunda eylemlerin doğruluğu veya yanlışlığı hakkında değerlendirme yaparlar. Hoştut'un(2011) çalışmasında ahlak, insanın durumları iyi ve kötü olarak değerlendirmesine olanak sağlayan, kişilerin tutum ve davranışlarının genel bir bütünü olarak tanımlanmıştır.

Daha genel anlamda ise normlar, ilkeler ve değerler bütünü olarak tanımlanabilir (Özturan, 2011). Ayrıca, dürüstlük, hak ve adalet gibi kavramları da içinde barındırır (Decety ve Cowell, 2014).

Ahlak kavramına ek olarak, etik kavramı ise ahlaki eylemin bilimi şeklinde tanımlanabilir (Bolay, 1997). Genel anlamda ahlakın, normatif etik, meta etik ve pratik (uygulamalı) etik olmak üzere üç alt boyutunun olduğunu söylemek mümkündür(Kılavuz, 2002).Bahsedilen ahlak boyutlarını tanımlamak gerekirse; normatif etik, insanların ne yapmaları gerektiği ile ilgili kural, yasa ve ilkeler ile ilgilidir (Ayala, 2010). “Nasıl eylemlerde bulunulmalıdır?” veya “Nasıl bir insan olunmalıdır?” gibi soruların cevapları ile ilgilenir, sorgulamalarda bulunur (Kılavuz, 2002). Bireylerin ahlaki olarak, ne yapmaları, nasıl yapmaları, nasıl bir insan olması gerektiği gibi konuları içerir. Normatif etiğe ek olarak, meta etik, ahlaki bilginin doğasını ve yapısını araştırır, ahlaki bilginin temellendirilmesi ile ilgilidir(Kılavuz, 2002).Söz konusu ahlaki kararın neye dayandığı ile ilgili bilgi meta etiğin konusudur. Son olarak pratik etik ise, toplumdaki gündemde olan ahlaki soruları yanıtlamaya çalışır(Kılavuz, 2002).Ahlaki ilkelerin, çatışmaya yol açan belirli bir konuya veya duruma uygulanmasıolarak açıklanabilir (Ayala, 2010). Kürtaj, işkence, hayvan hakları gibi daha güncel konular ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

1.2.Faydacılık ve Deontoloji

Ahlaki yargılar, insanların ahlaki kararları nasıl verdikleri ve ahlaki yargılar üzerinde hangi süreçlerin etkili olduğu geçmişten beri araştırmacıların üzerinde yoğun olarak çalıştığı konulardan birisi olmuştur. Bu konudaki güncel araştırmalar, ahlaki yargıları incelerken genel olarak,yukarıda değinilen normatif etiğin alt dalları olan faydacılık ve deontoloji ayrımından beslenmişlerdir.Araştırmalarda, faydacılık veya deontoloji yaklaşımına uygun olarak yapılan yargılar arasındaki karşıtlığa yer verilmiştir(Baron ve Gürçay, 2017).Bartels (2008), faydacılık ve deontoloji yaklaşımlarının, bir eylemin ahlaki niteliği hakkında değerlendirmede bulunurlarken farklı prensipleri temel aldıklarını ifade etmiştir.

İnsanların yaşamları süresince, bir takım kararlarda bulunmalarına yol açacak ahlaki durumlar ile karşılaşmaları muhtemeldir. Bu durumlar, bir eylemin doğruluk-yanlışlık niteliğine göre değişebileceği gibi en büyük iyiliği, daha fazla kişinin iyiliğini

temel alma olgusundan da etkilenebilir (Lee ve Gino, 2015). Örneğin; şirket yöneticileri, şirketin genelinin iyilik hali için bazı zamanlarda bazı çalışanların işlerine son verebilir veya yürürken yerde sahipsiz cüzdan bulan bir kişi, cüzdanı almanın yanlış olduğu yargısında bulunarak paraya ihtiyacı olduğu halde cüzdana dokunmama kararını verebilir. Buradan yola çıkılarak yaklaşımlardan ilk bahsedilecek olan, köklerini etikten alan ve felsefi bir terim olan faydacılık (utilitarianizm), bir eylemin yapılabiliğini çoğunluğun mutluluğunu artırıp artırmama durumuna bağlar (Cohen ve Ahn, 2016). Bu yaklaşım, “en fazla sayıda kişi için en fazla iyilik” prensibini temel alır (Bartels, 2008). Mutluluk, refah, iyilik, fayda gibi kavramlar önem arz eder (Farsides, Sparks ve Jessop, 2018). Faydacılık yaklaşımı temelde, eylemin sonucunda birçok kişinin iyilik halinin artmasını savunan sonuççuluk yaklaşımına dayanır (Shafer-Landau, 2013). Faydacılığa göre bir eylemin, bir kararın ahlaki niteliği sonuçlarına göre belirlenir (Bialek ve De Neys, 2016). Mill’in (1863) çalışmasında faydacılık ile ilgili (Everett, Pizarro ve Crockett, 2016’da belirtildiği üzere) toplam refahın artmasına vurgu yapılır. Eğer bir eylemin sonucunda, çoğunluğun refahı ve iyilik hali artıyorsa, mutluluğu destekleniyorsa o eylem faydacı bakış açısına göre ahlaki olarak kabul edilebilir bir eylemdir (Gawronski ve Beer, 2017). Çok daha fazla sayıda insanın iyiliğine olacak bir karar, bazı kişilere zarar vermeyi gerektirse bile o karar faydacılık yaklaşımına göre ahlaken doğru bir karardır (Bialek ve De Neys, 2016). Bazı alınan nokta, daha fazla sayıda kişi için iyinin/refahın artırılması ve kötünün ve acının azaltılmasıdır (Laakasuo ve Sundvall, 2016). Faydacılığa göre en iyi seçenek, en iyi getirileri getiren seçenektir. En iyi getiri ise en fazla kişinin iyiliğine hizmet edendir (Bostyn ve Roets, 2017). Faydacı bakış açısından, eğer kar-zarar dengesi bakımından getirileri fazla ise birinin ölümüne neden olmanın ahlaken kabul edilebilir olduğu söylenilebilir.

Bir diğer yaklaşım olan deontoloji de ise ahlaki eylemin doğruluğunun durumdan ve sonuçtan bağımsız olduğu savunulur (Gawronski ve Beer, 2017). Deontoloji, öldürmek, çalmak, işkence yapmak gibi bazı eylemlerin ne olursa olsun fark etmeksizin yanlış olduğunu ve yapılmasının doğru olmadığını söyler (Shafer-Landau, 2013). Deontoloji perspektifinden, bir eylemin doğru ve kabul edilebilir olması o eylemin kabul edilen, mevcut ahlaki kurallar ile olan uyumuna bağlıdır (Gawronski ve Beer, 2017). Ahlaki kurallar ile uyumlu olan eylemler deontolojik bakış açısından kabul edilebilir doğru eylemler olarak değerlendirilebilirler. Faydacılığın sonuç odaklılığının

aksine deontoloji, bir eylemin doğruluğunu veya yanlışlığını belirleyen şeyin eylemin yarattığı sonuçlar olmadığını söyler(Everett, Pizarro ve Crockett, 2016).Bu noktada,Barak-Corren ve Bazerman (2017)deontoloji bakış açısı için de meydana gelen sonucun önemli olduğunu fakat kararın veya eylemin doğruluğu hakkında tam belirleyici unsur olmadığını, eylemin özelliklerinin ahlaki nitelik konusunda belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Bununla bağlantılı olarak,Bialek ve De Neys (2016)sözü geçen özelliklere ve ahlaki niteliğe, eylemin kendine özgü doğasına bakılarak karar verilebileceğini, dolayısıyla, zarar vermeyi içeren bir eylemin ahlaki anlamda yanlış olduğunu ve yapılmasının doğru olmadığını söylemiştir. Deontolojiye göre her eylemin kendi tabiatında olan bir ahlaki değeri vardır: Bazı eylemler iyidir, bazıları ise kötüdür(Bostyn ve Roets, 2017). Bu bağlamda, kötülük içerikli eylemleri gerçekleştirmenin ahlaki açıdan yanlış olduğu ve bu gibi eylemlerin, kötülüğü öğütlemeyen ahlaki kurallar ile uyumsuz olduğu ifade edilebilir. Bu yaklaşıma göre öldürme davranışı, ahlaki ilkelere yanlış kabul edildiği için sonucunda getirisi ne olursa olsun her koşulda yanlıştır(Laakasuo ve Sundvall, 2016).Deontoloji açısından, eğer bir eylem ahlaki kuralları çiğniyorsa, kurallar ile uyumsuzsa, o eylem yanlış ve kabul edilemez nitelikte görülür(Nichols & Mallon, 2006). Bu nedenle, kurallara, zorunluluklara ve ilkelere vurgu yapılır (Everett, Pizarro ve Crockett, 2016; Bostyn ve Roets, 2017).Tüm bu bilgiler ışığında, bahsedilen bu iki yaklaşımın, eylemlerin ahlaki nitelikleri hakkındaki bakış açılarının farklı olduğu söylenilebilir. Özetle, faydacılık yaklaşımının sonuç odaklı, deontoloji yaklaşımının ise kural odaklı bir yaklaşım olduğunu ifade etmek mümkündür.

Bir şehir için terör saldırısı düzenleyen bir bombacıyı onun küçük çocuğunu öldürmekle, zarar vermekle tehdit ederek yüzlerce insanın hayatının kurtulmasını sağlamak ahlaken doğru mudur? Daha önce değinildiği gibi, faydacılık yaklaşımında, sonuçlar yapılan eylemi makbul kılar fakat deontoloji yaklaşımında bu geçerli değildir(Laakasuo ve Sundvall, 2016). Deontolojiye göre sonucu ne olursa olsun birini öldürmek ahlaki olarak doğru değildir ve bu eylemin doğruluğuna, kaç insanın hayatının kurtulacağı durumundan bağımsız olarak karar verilmesi daha doğru görülmektedir (Conway & Gawronski, 2013).Verilen örnek soru ile benzeş olarak, faydacılığa veya deontolojik kurallara uygun olarak yapılan yargıları ölçmek için“beş insanın hayatını kurtarmak için bir insanı öldürmek doğru mudur? “ şeklindeki kararları

içeren tipik ikilemler kullanılmıştır (Baron & Gürçay, 2017). Daha önce değinildiği üzere, faydacılık, ikilemlerin cevabına yönelik en iyi seçeneğin durumdan etkilenen herkes üzerinde bütüncül ve genel iyi sonuçlara yol açan seçenek olduğunu iddia ederken; deontoloji, seçeneğin etkilenen kişiler üzerindeki etkisinden ve seçeneğin sonucundan bağımsız karar verilmesini öğütleyerek, “İnsanları öldürmek yanlıştır” şeklindeki deontolojik kurallara uyumlu olan seçeneğin tercih edilmesi gerektiğini söyler.

İnsanlar, kendi hayatlarında vermek durumunda oldukları kararlarını bazen deontolojik kurallara göre verebildiği gibi bazen de faydacı kuram doğrultusunda verebilmektedir (Greene, Sommerville, Nystrom, Darley ve Cohen, 2001). Verilen kararların bu yaklaşımlar doğrultusunda farklılık göstermesi, araştırmacılar tarafından incelenen konulardan biri olmuştur. Ahlaki yargıları inceleyen araştırmacıların, deontolojik ve faydacı ahlaki yargıları ölçmek için ahlaki ikilem senaryoları kullandıkları görülmüştür (Baron, Gürçay ve Luce, 2018; Bartels ve Pizarro, 2011; Bialek ve De Neys, 2017; Conway ve Gawronski, 2013; Koenigs, Kruepke, Zeier ve Newman, 2012). Bu senaryolarının en iyi bilinen örneği olan tramvay probleminde, bir tramvay beş adet işçinin rayların üzerinde olduğu konuma doğru gitmektedir. Katılımcıya vagonu başka yöne yönlendirmek veya durdurmak için harekete geçmediği sürece beş işçinin öleceği bilgisi verilir. Tramvayın yönünü değiştirmek ile ilgili ikilemde, kişi kola basarak trenin yönünü başka bir yöne çevirebilmektedir fakat o yönde de bir işçi vardır. Kişi beş işçinin hayatını kurtarmak için bir işçinin ölmesini uygun görme veya görmeme yönünde bir ikilemi cevaplamak durumundadır (Foot, 1967). Tramvay ikileminin bir diğer biçimi olan köprü ikileminde ise kişi, bir adamı rayların üzerine itme yolu ile tramvayı durdurabilmekte ve beş işçinin hayatını kurtarabilmektedir (Thomson, 1976). Tren ikileminde, beş kişinin hayatını kurtarabilmek için trenin yönünü bir kişinin olduğu yöne değiştirmek gerekmektedir. Bu senaryo, beş kişinin hayatının kurtulması için bir kişinin ölmesine onay verme gerekliliğini içerir. Senaryolara verilen cevapların belli noktalarda farklılaştıklarını söylemek mümkündür. İnsanlara “beş kişiyi kurtarmak için trenin yönünü bir kişinin bulunduğu yöne çevirir misiniz?” sorusu yöneltildiğinde çoğu insan evet cevabını verme eğilimindedir (Greene, Sommerville, Nystrom, Darley ve Cohen, 2001). Buna ek olarak, beş kişinin kurtulmasını trenin önüne bir kişiyi iterek sağlama durumunu içeren

bir diğerk ikilem olan köprü ikileminde ise “beş kişiyi kurtarmak için trenin önüne bir yabancıyı iter misiniz?” sorusu yöneltildiğinde, insanların genelinin hayır cevabını verme eğiliminde olduğu görülmüştür(Greene, Sommerville, Nystrom, Darley ve Cohen, 2001).İkilemlerin birinde, beş kişinin kurtulması için bir kişiyi öldürmeye yol açmak insanlar tarafından ahlaki olarak kabul edilebilir bulunurken diğerk ikilemdeki seçeneğin kabul edilemez olarak nitelendirildiği görülmektedir. Bu iki farklı ikilemin, birisine direkt olarak veya dolaylı olarak zarar verme bağlamlarında değişiklik gösterdiklerini söylemek mümkündür. İkilemlerde,“yön değiştirme” ve “itme” durumlarını içeren iki olgu birbirleri içinde farklılık göstermektedirler (Cushman, 2013). Köprü ikileminde, kişiyi trenin önüne iterek, temas kullanarak, direkt olarak treni durdurmak ve beş kişiyi kurtarmak söz konusudur. Bunun yanında tren ikileminde ise trenin yönünü değiştirerek, dolaylı yoldan trenin beş kişinin bulunduğu yöne gitmesini engelleme durumu mevcuttur. Cushman, Young ve Hauser (2006) ikilemlerin birinin fiziksel bir temas kullanarak kurban etmeyi gerektirirken, diğerkinin ise fiziksel bir temas olmadan aynı zarara neden olmayı içerdiğini ifade etmiştir. Benzer görünen fakataynı senaryonun iki farklı biçimi olan trenin yönünü değiştirme ve bir kişiyi trenin önüne itme durumlarında kişilerin deontolojik ve faydacı bakış açısından farklılaştıkları gözlemlenmiştir (Greene, 2014).Bu biçimlerde, “daha fazla hayat kurtarabilmek için bir masumu kurban etmeyi onaylamak” (faydacı) veya “sonuçlarından bağımsız olarak bir masumu öldürmeyi reddetmek” (deontolojik) şeklindeki iki ayrı uç bulunmaktadır(Everett, Pizarro ve Crockett, 2016). Kişilerin, treni bir kişinin bulunduğu yöne çevirerek beş kişinin hayatını kurtarmayı gerektiren tren ikileminde daha fazla faydacı yargılarda bulunduğu, bir kişiyi trenin önüne iterek beş kişinin hayatını kurtarmayı mümkün kılan köprü ikileminde ise daha az faydacı yargılarda bulunduğu görülmüştür (Greene, Sommerville, Nystrom, Darley ve Cohen, 2001). Faydacı bakış açısından bakacak olursak, trenin yönünü değiştirecek kola basmak veya bir adamı rayların üzerine itmek ahlaken kabul edilebilir bir davranıştır çünkü söz konusu durumlarda daha fazla kişinin iyilik hali gözetilmektedir. Bir işçi yerine beş işçinin hayatını kurtarmak veya bir kişinin yerine beş kişinin hayatını kurtarmak ahlaken daha doğru bir davranıştır. Faydacılığın aksine deontolojik bakış açısı ise her iki durumda ki davranışında ahlaki olarak kabul edilemez olduğunu savunur. Çünkü bir kişinin başka

bir kişiyi öldürmesi ne olursa olsun yanlıştır ve ahlaki kurallar ile uyumsuzdur(Gawronski ve Beer, 2017).

1.3.İkili İşlem Modeli

Tren ve köprü ikilemelerinde, kişilerin faydacılık yaklaşımı açısından sergilediği farklı tepkileri, ikili işlem teorisi ile açıklamak mümkündür. Faydacı ve deontolojik kararlara etki eden durumların ve mekanizmaların araştırılması süreci düşünmenin ikili işlem modelinden etkilenmiştir (Bialek ve De Neys, 2017). İkili işlemlilik temelde, bilişin ve bilişsel süreçlerin birbirinden farklı iki sistemin etkisi altında olduğu fikrine dayanır. Bilişin, hızlı otomatik bilinçsiz bir yönü ile yavaş, düşünmeyi gerektiren ve bilinçli niteliklerde olan bir yönü mevcuttur (Evans, 2008;Kahneman ve Frederick, 2002).İnsanların farkındalıklarının dışında gerçekleşen,davranışlarını şekillendiren,daha duygu temelli, refleks gibi otomatik mekanizmaların bulunduğu gibi; kontrollü ve bilişsel işlevlere dayalı, düşünme temelli mekanizmalarda bulunmaktadır ve bunlar insan davranışları ve tepkileri üzerinde rol oynarlar (Greene, 2014). Örneğin, ertesi hafta sınavı bulunan ve ders çalışmakta olan bir öğrenci için arkadaşının arayıp sinemaya çağırması kafa karıştırıcı olabilir ve öğrenciyi bir karar verme durumunda bırakır. Sinemadan haz alma durumunu, sınavdan sonraki haftaya erteleme veya o isteği hemen o an doyurma uçlarında giden bu kararı, duygusal/otomatik sistem, isteğin hemen doyurulması ve hazzı ertelememe yönünde etkileme eğiliminde olur. Kontrollü/bilişsel sistem ise dikkati tekrar ders çalışmaya odaklayarak hazzı erteleyebilir. Bu örnekten hareketle, ikili işlem modeli, bilişin, hızlı, çabası ve sezgisel olan “sistem 1” ile yavaş ve analitik “sistem 2” süreçlerinin etkisi altında olduğunu söyler(Evans, 2008; Kahneman ve Frederick, 2002). “Sistem 1” süreci çok fazla dikkat vermeye ihtiyaç duymaksızın kendiliğinden gerçekleşir. Örneğin, karşıdan gelen bir insanın tanıdık bir kişi olup olmadığına karar verilirken “sistem 1” aktive olur. Bu karar verilirken zor bir matematik sorusunu çözerken olduğu gibi çok fazla gayret ve dikkat harcanmasına gerek yoktur (Frederick, 2005).

Ahlaki kararların doğası hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Belli bir döneme kadar ahlaki yargıların akıl yürütmeye ve bilişsel süreçlere bağlı olarak meydana geldiği düşüncesinin yaygın olduğu söylenilebilir(Kahane, 2012). Fakat daha sonraki yıllarda araştırmacılarca yeni bulguların elde edilmesiyle, sadece aklın ve

mantığın etkisinin olmadığı, aklın yanında otomatik süreçlerinde etkisinin olduğu gözlemlenmiştir(Haidt, 2001, 2007; Greene veHaidt, 2002). Şuan gelinen noktada, ahlaki yargılar ve ahlaki karar verme süreci ile ilgili akıl yürütmenin ve duyguların etkisine bir arada vurgu yapılmaktadır (Horne ve Powell, 2016). Bu bağlamda, ikili işlem modelinin, davranışları etkilediği gibi, kişilerin ahlaki değerlendirmelerini de etkilediğini söylemek mümkündür. Ahlaki kararların verilmesinde iki farklı sürecin rolünün olduğu söylenilebilir(Cellini, Lotto, Pletti ve Sarlo, 2017).Bu süreçler, ikili işlem modelinin dediği gibi otomatik, hızlı, bilinçsiz, az çaba gerektirici ve kontrollü, bilinçli, yavaş ve çaba gerektirici olmak üzere birbirlerinden farklı nitelikler taşırlar (Haidt, 2001, 2007; Greene veHaidt, 2002).Ahlaki yargıları açıklamak için kullanılan ikili işlem çerçevesi, hızlı/otomatik/sezgisel/duygusal(sistem 1) ve yavaş/kontrollü/rasyonel(sistem 2) olmak üzere iki farklı sistemin varlığından ve ahlaki yargıları şekillendirdiğinden bahseder(Greene ve Haidt, 2002; Greene, Sommerville, Nystrom, Darley ve Cohen, 2001).Ortaya çıkan bu ikili işlem çerçevesi, insanların durumdan duruma neden farklı yargılarda buldukları konusunda veya bu farklı sistemlerin nasıl aktive olup tetiklendikleri konusunda bir yol çizer(Amit, Gottlieb ve Greene, 2014). Bu bilgiler ışığında, ahlaki akıl yürütmenin ikili işlem modeli ile ilgili, faydacı ahlaki yargıların “sistem 2” ile ilişkiliyken deontolojik kararların “sistem 1” ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür(Bialek ve De Neys, 2017). Özetle, deontolojik yargıların otomatik ve duygusal süreçler ile faydacı yargıların ise bilişsel süreçler ile ilgili olduğu söylenebilir (Greene, Morelli, Lowenberg, Nystrom ve Cohen, 2008).Faydacı yargılarda bulunabilmek için analitik düşünmeyi gerektiren “sistem 2”nin çalışması gerekmektedir. Deontolojik yargılar verilirken ise sezgisel ve hızlı olan “sistem 1”in etkisi söz konusudur.

İkili işleme göre, ahlaki duruma karşı oluşan duygusal reaksiyon az ise faydacı cevaplar verilme ihtimali artar(Cellini, Lotto, Pletti ve Sarlo, 2017). Tren ve köprü ikilemleri açısından düşünüldüğünde, yukarıda sözü geçen iki farklı süreç, insanların şişman yabancıyı trenin önüne itme veya trenin yönünü değiştirme yolları ile daha fazla kişinin iyiliğini artırıp artırmama kararları üzerinde rol oynamaktadır. Greene, Sommerville, Nystrom, Darley ve Cohen (2001),tren ve köprü ikilemlerinin duygusal yük içermesi açısından farklılaştıklarını ifade etmiştir.Köprü ikileminde, kişi kendi bedensel kuvvetini ittiği kişinin üzerine aktarma ve kişisel güç kullanımı yolu ile treni

durdurabilmektedir. Köprü ikileminin, fiziksel temas içerdiği vedaha kişisel bir nitelik taşıdığı hesaba katılırsa, bu noktada, tren ikilemine nazaranduygusal sistemin daha fazla rol oynadığı veköprü ikilemi benzeri ikilemlerin kişilerde olumsuz bir duygusal tepki meydana getirdiğisöylenilebilir(Greene, Sommerville, Nystrom, Darley ve Cohen, 2001; Greene, 2003; Greene, 2004;Cushman, 2013). Senaryoların kişisel nitelik barındırma açısından farklılaşması, kişinin söz konusu zarara, temas gerekmez, kendi kas hareketiyle oluşan bir güç dolayısı ile neden olması veya kendi kas kuvveti dolayısıyla neden olmaması durumları ile açıklanabilir. Özetle, senaryoların içerdiği duygusal yük farklılığının, kişisel içerikli ve kişisel içerikli olmayan ikilemlere karşı farklı tepkiler meydana getirdiğini söylemek mümkündür(Greene, Cushman, Stewart, Lowenberg, Nystrom ve Cohen, 2009). Değınilen nedenlerden ötürü, köprü ikilemi benzeri ikilemlerdeki eylemlerin, kişiler tarafından daha kabul edilemez olarak nitelendirildiği söylenilebilir.

Davranışsal tepkilere ek olarak, nörolojik olarak da farklılaşmaların olduğu gözlemlenmiştir. Greene, Sommerville, Nystrom, Darley ve Cohen'in (2001)fMRI çalışmaları, bu tip iki ikilemin beynin farklı bölgelerini aktive ettiğini göstermiştir. Fiziksel bir temas ile direkt olarak bir zarara neden olunan senaryoda duyguları düzenleyen limbik sistem aktive olurken,trenin yönünü değiştirerek dolaylı yoldan bir zarara neden olunan diğer senaryoda ise beynin akıl yürütme ve bilişsel kontrolü ile ilgili olan prefrontal bölgelerinin aktive olduğu gözlemlenmiştir. Buradan, köprü ikilemi benzeri duygusal aktivasyonu fazla olan ikilemlere cevap verilirken beynin duygu ile bağlantılı bölgelerinin daha fazla aktive olduğu yargısı çıkarılabilir.Farklı tür ikilemlere cevap verilirken beyinde farklı bölgelerde aktivasyonların meydana geldiğini ifade etmek mümkündür. Kişisel içerikli ahlaki ikilemlere cevap verilirken beynin duygular ve sosyal biliş ile ilgili kısımlarının daha fazla aktive olduğu gözlemlenmiştir. Beynin, neden-sonuç ilişkisi ve problem çözme gibi yetileri ile ilgili kısımları ise kişisel içerikli olmayan ahlaki ikilemlere cevap verilirken daha fazla aktivasyon göstermişlerdir (Greene ve Haidt, 2002; Greene, Sommerville, Nystrom, Darley ve Cohen, 2001). Bu çalışmaya ek olarak, Greene, Nystrom, Engell, Darley ve Cohen'in (2004)yapmış olduğu bir diğer çalışma bu görüşü destekleyici nitelikte olup, kişilerin faydacı ahlaki yargılarda bulunurken bilişsel işlevler ile ilgili olan beyin bölgelerinde aktivasyon artışı olduğunu göstermişlerdir. Bu bulgunun yanında, ikilemlere faydacı cevaplar verilirken

teпки süresinin daha uzun olduğu gözlemlenmiştir(Greene, Sommerville, Nystrom, Darley ve Cohen, 2001).Katılımcıların, kişisel içerikli ikilemler için “ahlaki açıdan uygundur” cevabını vermesi, “ahlaki açıdan uygun değildir” cevabını vermesine göre daha fazla tepki süresi meydana getirmiştir. Bu farkın, ikili işlem modeli ile uyumlu olduğunu söylemek mümkündür çünkü faydacı yargılar analitik ve bilişsel olan süreç ile ilişkilidir ve analitik olarak düşünme süreci daha fazla zaman gerektirmektedir. Özetle,kontrollü bilişsel süreçlerin faydacı yargılarda bulunurken daha aktif rol oynadığı, buna karşın faydacı olmayan, deontolojik yargılarda bulunurken ise otomatik duygusal süreçlerin daha etkili olduğu ifade edilebilir (Greene, 2007). Buradan hareketle, Greene'in (2007) belirttiği üzere, ikili işlemlilik bağlamında, faydacı cevapların bilişsel süreçlerle(sistem 2), deontolojik cevapların ise duygusal süreçlerle(sistem 1) ilişkili olduğu söylenilebilir.

Greene'inortaya koyduğu bu ayrımı ve ikili işlem sürecini destekleyen bulguların bulunduğunu söylemek mümkündür. Farklı nitelikler taşıyan faydacılık/deontoloji yaklaşımları ve bu yaklaşımların başka değişkenlerle nasıl ilişkiler sergiledikleri araştırmacılar da merak uyandırmış ve çeşitli değişkenlere göre nasıl değişim gösterdikleri geçmişten günümüze incelenmiştir. Empati ile ahlaki yargıların ilişkisini inceleyen bir araştırmada, faydacı ahlaki yargılar ile empati seviyesi arasında negatif yönlü bir ilişki gözlemlenmiştir(Gleichgerrcht ve Young, 2013). Bu bulguyu destekleyerek Sarlo, Lotto, Rumiati ve Palomba (2014)çalışmalarında, katılımcılardaki empati seviyesinin yükselmesiyle faydacı cevaplarda azalma olduğunu ifade etmiştir. Bağlantılı olarak, Takamatsu(2018)empatinin faydacı yargıları nasıl etkilediğini incelemiş ve düşük empati seviyesi ile faydacı yargıları ilişkili bulmuştur, düşük empati seviyesi faydacı kararları yordamıştır. Empatiye ek olarak, cinsiyet farkı bağlamında erkeklerin kadınlara göre ahlaki ikilemlere daha fazla faydacı kararlar verdikleri(Friesdorf, Conway ve Gawronski, 2015; Bartels ve Pizarro, 2011; Fumagalli ve diğerleri, 2010),beynin duygularla özellikle utanma, şefkat gibi sosyal duygular ile ilişkili olan ventromedialprefrontal korteksinde çift taraflı hasar olan katılımcıların yüksek oranda faydacı kararlar verdikleri (Koenigs ve diğerleri, 2007;Moretto, Ladavas, Mattioli ve Pellegrino, 2009) ve travmatik beyin yaralanması geçiren katılımcıların kontrol grubuna göre kişisel içerikli ikilemlerde daha fazla faydacı kararlar (Martins, Faisca, Esteves, Muresan ve Reis, 2012)verdiklerigözlemlenmiştir.Faydacı yargıların

analitik düşünme süreçleri ve bilişsel işlevler ile ilişkili olduğu bilinmekle birlikte, analitik düşünce ve yürütücü işlevlerin ilişkisini inceleyen araştırmalarda, analitik düşüncenin aktive edilmesiyle faydacı yargılarda artış olduğu gösterilmiş (Kvaran, Nichols ve Sanfey, 2013; Li, Xia, Wu ve Chen, 2018) ve beynin yürütücü kontrol işlevini katılımcının çalışma belleği fonksiyonunu ölçerek inceleyen bir çalışmada, yüksek çalışma belleği kapasitesi ile faydacı kararların pozitif ilişki sergiledikleri görülmüştür (Moore, Clark ve Kane, 2008). Bu bilgiler ile bağlantılı olarak, Starcke, Ludwig ve Brand (2012) ve Zhang, Kong, Li, Zhao ve Gao (2018) çalışmalarında, katılımcıların stres seviyesi ile ahlaki yargıları arasında negatif yönlü bir ilişki saptamışlardır. Bu etkinin, stresin bilişsel kontrol süreci üzerinde ketlenme meydana getirmesiyle açıklanması mümkündür (Starcke, Ludwig ve Brand, 2012). Strese maruz bırakılan gruptaki katılımcıların kontrol grubuna göre ikilemlere daha az faydacı kararlar verdiği ve yüksek kronik stres seviyesinde olan katılımcıların söz konusu ikilemler için “beş kişiyi kurtarmak için bir kişinin ölümünü ahlaken kabul edilir bulmama” yönündeki cevaplarının arttığı ve stres seviyesi ile deontolojik kararlar arasında pozitif yönlü ilişki gözlemlenmiştir. Yukarıda değinilen, faydacılık ve deontoloji yaklaşımlarını inceleyen bu araştırmaların bulgularının, ikili işlem modelini desteklediğini söylemek mümkündür.

1.4. Kişilik

Daha önce ifade edildiği üzere, kişilerdeki empati seviyesinin azalmasına bağlı olarak ikilemlere verilen faydacı cevaplarda artış olduğu gözlemlenmiştir (Takamatsu, 2018; Sarlo, Lotto, Rumiati ve Palomba, 2014; Gleichgerricht ve Young, 2013). Empati ve ahlaki yargılar arasındaki ilişkiye bir başka açıdan bakılacak olunursa, düşük empati seviyesinin, bir kişilik özelliği olan psikopati ile ilişkili olduğu bir çok çalışmada gösterilmiştir (Blair, 2008; Edens, Marcus, Lilienfeld ve Poythress Jr., 2006; Patil, 2015).

Kişilik, genel olarak, bireyleri diğerlerinden ayıran ve farklılaşmasına olanak sağlayan, kişiye özgü özelliklerin oluşturduğu bütünsel bir kavram olarak tanımlanabilir (Horzum, Ayas ve Padır, 2017). Uçar’ın (2016) çalışmasında ise kişiyi diğer insanlardan farklı kılan ve kişiye öz nitelikler taşıyan duygu düşünce ve davranışların bütünü olarak tanımlanmıştır. Ek olarak, Taymur ve Türkçapar’ın (2012)

çalışmasındaki kişiliğin tanımına, kişiyi başkalarından farklı kılan ve tutarlı bir biçimde dışarıya yansıyan özelliklerin bütünü şeklinde yer verilmiştir. Kişilik yapısının daha sabit nitelikler taşıdığını ve bu yapının, insan davranışı üzerinde rol oynadığını söylemek mümkündür (Horzum, Ayas ve Padır, 2017). Kişilik yapısı hakkındaki açıklamaların ise psikanalitik, davranışçılık gibi değişik yaklaşımlara göre farklılaştıkları söylenebilir (Uçar, 2016; Morsünbül, 2014). Ayrıca, kişiliğin oluşumunda ve gelişiminde genetik, sosyal, ailesel etkilerin rol oynadığı bilinmektedir (Erkuş ve Tabak, 2009). Uçar(2016), kişiliğin doğuştan gelen fakat çevrenin etkisi ile de zamanla şekillenebilen, daha sabit nitelikteki yapısına dikkat çekmiştir. Özdemir, Özdemir, Kadak ve Nasıroğlu(2012)genetik ve çevresel etkiler ile ilgili olarak genetik etmenlerin, kişinin mevcut potansiyeli ile ilgili olduğu buna karşın çevresel etmenlerin ise kişinin potansiyelinin kullanılıp, etkilerinin görülmesi konusunda rol oynadığını ifade etmiştir. Bu noktada, doğuştan gelen bir takım özelliklerin ve çevresel etkilerin bir etkileşim halinde, kişi üzerinde etkiler yaratarak, özgün bir kişiliğin oluşumuna katkı sağladığını söylemek mümkündür (Özdemir, Özdemir, Kadak ve Nasıroğlu, 2012).

1.4.1. Psikopati Kişilik Özelliği

Kişilik özelliklerinin şemsiyesi altında bulunan psikopati, ahlak dışı davranışlar ile ilişkili kişiliksel bir terimdir (Cardinale ve Marsh, 2015).Psikopatlar genelde ahlak dışı davranışları ile bilinirler (Koenigs, Kruepke, Zeier ve Newman, 2012; Cima, Tonnaer ve Hauser, 2010). Ahlak dışı davranışlarPoppa ve Bechara'nın (2015) çalışmasında, toplumdaki kural ve yasaları ihlal etme durumu ile açıklanmıştır. Daha genel anlamda, psikopatinin, adli örneklerle ve psikopatik özellikler sergileyen anti sosyal kişilik bozukluğuna sahip bireyler ile kavramsallaştığını söylemek mümkündür (Glenn, Koleva, Iyer, Graham ve Ditto, 2010). Bu bilgiye ek olarak, Ishikawa, Raine, Lencz, Bihle ve Lacasse (2001)ise hayatları boyunca hiçbir yasa dışı suça bulaşmayan insanların dahi yüksek psikopatik özellikler taşıyabileceğini ifade etmiştir.Psikopatların doğru eylemi yanlış olandan ayırabilme yetilerinin olup olmadığı konusu araştırmacılarda merak uyandırmış ve bu konuda yapılan araştırmalara yön vermiştir (Koenigs, Kruepke, Zeier ve Newman, 2012). Poppa ve Bechara'ya (2015) göre doğrunun veya yanlışın ne olduğuna dair bilgilerinin bulunmasına rağmen ahlaki

ilkelere uygun hareket etmezler. Eylemlerinde ahlaki ilkelerin belirleyiciliğinin az olduğunu söylemek mümkündür.

Genel anlamda, duygusal işlevlerde bozulmalar yaşanması ve anti sosyal davranışlar sergilenmesi psikopatının temel bileşenleri olarak ifade edilmiştir(Harpur, Hakstian ve Hare, 1988). Psikopatik kişilik, duyarsızlık, hissizlik, yalan söyleme, empati yoksunluğu gibi farklı özellikleri içinde barındıran ve kişinin, sosyal anlamda toplumdan aykırı, suça meyilli bir yaşam sürdürmesine yol açan bir yapıdır (Edens, Marcus, Lilienfeld ve Poythress Jr., 2006). Psikopatik kişilik özelliklerini taşıyan bireylerdeki duygusal eksiklik durumunun, suçluluk hissinde ve empati yetisinde azalmışlığı kapsadığını söylemek mümkündür(Blair, 2008).Empati yetisi, uzun vadede eylemlerin iyiliği veya kötülüğü hakkında bilgiler oluşturup, öğrenebilmemizde kritik rol oynar(Patil, 2015).Patil'in (2015) çalışmasında bu durum, o anda zarar verilen kişinin duygusunu anlayabilmeye bağlı olarak, sergilenen eylemin iyi veya kötü olarak değerlendirildiği şeklinde ifade edilmiştir.Karşıdakinin duygusunu, korkusunu, stresini anlama kabiliyeti ise empati becerisini gerektirmektedir (Nichols, 2001).Patil'in(2015)çalışmasında psikopati, empatinin alt boyutları olan başkalarının duygularını deneyimleyebilme ve duyguları deneyimleme gereksiz başkalarının duygularını veya hissettiklerini anlayabilme yetilerinde azalmışlık ile ilişkilendirilmiştir. Edens, Marcus, Lilienfeld ve Poythress Jr.'a(2006) göre bu kişilerde empati, pişmanlık, suçluluk gibi duyguları hissetmekte problemler yaşanması söz konusudur. Duygusal olarak diğer insanlardan kopuklardır, suçluluk ve vicdani hisler anlamında kısıtlılıkları mevcuttur (Poppa ve Bechara, 2015).Crego ve Widiger'in(2014) çalışmasında ise psikopati eğilimli insanların bencillik, sorumsuzluk, dürtüsellik, hissedememe ve ceza sonucu öğrenememe gibi özelliklerine dikkat çekilmiştir. Bu bilgiler ışığında, psikopatik özelliklere sahip bireylerin başkalarına zarar verme durumuna karşı, diğer insanlara göre daha fazla istekli olabileceklerini söylemek mümkündür. Bu kişiler, bir kişiye zarar verici bir davranışı veya eylemi rahatsız edici bulmazlar (Patil, 2015).Zarar kavramını bu bağlamda, bir kişi veya birtakım kişiler üzerinde kötü sonuçlar doğurabilecek durumları kapsayan geniş bir tanım olarak açıklamak mümkündür(Poppa ve Bechara, 2015).Verilen bilgilere ek olarak,Cardinale ve Marsh'in(2015)çalışmasında, psikopati ile azalmış korku tepkisinin ilişkili olduğu ifade edilmiştir.Levenston, Patrick, Bradley ve Lang'e (2000) göre fiziksel olarak, acıya

karşı azalmış korku tepkisi sergilerler. Buna ek olarak, başkalarının korkularını anlamakta da güçlük yaşarlar; karşısındakinin yüzünden, bedeninden ve sesinden korkuya yönelik ipuçlarını okuyamazlar (Marsh ve Blair, 2008). Bu eksikliklerin, kişiler arası ve duygusal alanlarda problemler yaşanmasında rol oynaması muhtemeldir (Dawel, O'Kearney, McKone ve Palermo, 2012). İfade edilen bilişsel ve duygusal kısıtlılıkların, beyin anomalileri ile ilişkili olduğu, özellikle amigdala ve ventromedialprefrontal korteksteki bozukluklar ile bağlantılı görüldüğü iddia edilmiştir (Blair, 2007). Bu kişilerin, prefrontal korteks ve amigdaladaki yapısal ve fonksiyonel bozukluklar ile ilişkili olarak, duygusal fonksiyonlar ve sosyal öğrenme mekanizmalarında problemler yaşadıkları düşünülmektedir (Poppa ve Bechara, 2015).

1.4.2. Beş Faktör Kişilik Modeli

Psikopati kişilik özelliğine ek olarak, bu çalışma bağlamında değinilecek olan diğer kişilik özellikleri beş faktör kişilik modeli çerçevesinde aktarılacaktır. Son yıllarda, birçok kişilik özelliğini içeren ve bu özellikleri beş alt yapı altında değerlendiren beş faktör kişilik modeli yaklaşımının öne çıktığını söylemek mümkündür (Uçar, 2016). Büyük Beşli Kişilik Modeli olarak da ifade edilebilen model, kişilik özelliklerini beş alt boyut ile açıklar (Gosling, Rentfrow ve Swann Jr., 2003). Beş Faktörlü Kişilik Modeli, kişiliğin, dışa dönüklük, uyumluluk/yumuşak başlılık, sorumluluk/özdenetim, duygusal denge/duygusal tutarlılık ve deneyime/gelişime açıklık boyutlarını içerdiğini söyler (McCrae ve Costa Jr., 1987). Bu model, davranışsal özellikleri de içerir ve bireyin kişiliğini anlamaya yönelik katkı sağlar (Sheldon, Ryan, Rawsthorne ve Ilardi, 1997). Costa Jr. ve McCrae (1995), beş faktörlü modelin, kişilikler arası gözlemlenen bireysel farklılıkları başarılı bir biçimde temsil ettiğini söylemiştir. Bu modelin, çok çeşitli kişilik özellikleri ile ilgili bir bütünleşme sunması açısından faydalı bulunduğu söylenebilir (Horzum, Ayas ve Padır, 2017). Ayrıca Somer, Korkmaz ve Tatar (2002) her bir boyutun, tam tersi özelliklerini barındıran bir zıt tarafı olduğunu ifade etmiştir. Bu zıt yönleri, dışa dönüklük için içe dönüklük, uyumluluk için uyumsuzluk, duygusal dengelilik için duygusal dengesizlik, sorumluluk için dağınıklık ve deneyime açıklık için ise gelişime açık olmamak şeklinde ifade etmek mümkündür.

1.4.3. Beş Faktör Kişilik Modelinin Alt Boyutları

İlk olarak, dışadönüklük boyutu, sosyallik, eğlence severlik, arkadaş canlısı olmak ve konuşkanlık gibi bir grup kişilik özelliklerine tekabül eder (McCrae ve Costa Jr., 1987).Bu boyut temel olarak, sosyallik ve cana yakınlık seviyesi ile ilgilidir (Horzum, Ayas ve Padır, 2017).Uçar'ın (2016) çalışmasında ise dışa dönüklük boyutunun, sosyal beceri, girişimcilik ve konuşkanlık seviyesi ile ilişkili olduğu söylenmiştir. Dışa dönüklük anlamsal olarak, konuşkanlık, diğer insanlarla aktivitelere katılmaya isteklilik, coşkululuk, sıcakkanlılık gibi kişilik özelliklerini içinde barındıran bir kişilik özelliğidir (Gosling, Rentfrow ve Swann Jr., 2003).McCrae ve Costa Jr.'ın (1987) çalışmasında dışa dönük kişilerin, arkadaş canlısı, sosyal, girişken, sevecen, konuşkan, dış çevre ile ilgili ve aktif oldukları ifade edilmiştir.Dışa dönük kişiler, diğer insanlarla kolay iletişim kurabilirler, çevreye ve diğer insanlara karşı ilgilidirler (Uçar, 2016).Hayat dolu, neşeli, konuşkan ve aktiftirler. Diğer insanlar ile vakit geçirmekten keyif aldıklarını ve eğlenmeyi sevdiklerini söylemek mümkündür(Somer, Korkmaz ve Tatar, 2002).McCrae ve Costa Jr.'a (1987) göre ise bu kişilerin, aktivitelere katılma oranları yüksektir, genel anlamda neşeli ve girişken özellikler sergilerler.

Bir diğer boyut olan sorumluluk boyutu, çalışkanlık, dakiklik, planlılık, düzenlilik, kurallılık, titizlik gibi özelliklere tekabül eder(McCrae ve Costa Jr., 1987). Benet-Martinez ve John(1998)bu boyutun dürtü kontrolü ve amaç odaklılık ile yakından ilişkili olduğunu söylemiştir. Dürtü kontrolü, bir başka deyişle öz kontrol kabiliyeti yüksek kişilerin, çalışkan, hedefleri yolunda düzenli çalışan, planlı ve dikkatli kimseler olduğu söylenebilir (Horzum, Ayas ve Padır, 2017). Sorumluluk boyutunun baskın olduğu bireylerin, planlı, öz disiplini yüksek ve çalışkan kimseler olma ihtimali yüksektir (Uçar, 2016). Sorumluluk boyutunun temel olarak, planlılık, dürtüsellik, dikkat gibi kavramlarla ilişkili olduğunu söylemek mümkündür (Horzum, Ayas ve Padır, 2017).

Duygusal denge boyutu, temelde sakinlik ve rahatlık hisleri ile ilişkilidir (Uçar, 2016).Kişinin duygularını dengeleyebilmesi veya dengeleyememesi ile ilgili olduğu söylenebilir(Horzum, Ayas ve Padır, 2017).Duygusal olarak denge sahibi olamayan, tutarsız olan kişilerin, endişeli, öfkeli, depresif, dürtüsel gibi özelliklere sahip olduğu ifade edilmiştir(McCrae ve Costa Jr., 1987).Duygusal anlamda dengesiz olma durumunun, endişe, depresyon ve öfke gibi olumlu olmayan duyguları yaşama ihtimalini artırdığını söylemek mümkündür(Horzum, Ayas ve Padır, 2017).Bir başka

deyişle, duygusal anlamda denge sahibi olamayan bireylerin kaygıya eğilimli kimseler olduğu söylenebilir. Duygusal dengeye sahip kişiler ise, olumsuz duygu ve durumlarla daha iyi baş etme eğilimindedirler(Uçar, 2016).

Gelişime açıklık boyutu, meraklılık, cesaretlilik, özgünlük, açık fikirlilik, yaratıcılık, estetiklilik, kültürlülük gibi özellikleri içerir. Yeni deneyimlere ve gelişime açık olmak, özgünlük, yaratıcılık, cesaretlilik gibi özellikleri içinde barındırır. Bu kişiler, geniş ilgi alanlarına sahiptirler veya bu duruma karşı isteklidirler(McCrae ve Costa Jr., 1987). Horzum, Ayas ve Padır(2017) bu boyutun, kültürel ve entelektüel etkinliklere katılma isteği ve yeni aktivitelere veya fikirlere karşı açık olma durumu ile ilgili olduğunu söylemiştir. Somer, Korkmaz ve Tatar(2002), hayal gücü yüksekliği, yaratıcılık, cesaret, değişikliğe açık olmak, merak gibi kavramların bu faktör için önemli özellikler olduğunu ifade etmiştir. McCrae ve Costa Jr.'a(1987) göre açık olma kavramı, eylemlere, duygulara, fikirlere açık olmak şeklinde kendini gösterebilmektedir.

Son olarak uyumluluk, bir başka ifadeyle yumuşak başlılık, genel olarak kişiler arası ilişkiler ve kişiler arası ilişkiler sırasında sergilenen işbirliği seviyesi ile ilgilidir (Horzum, Ayas ve Padır, 2017). Somer, Korkmaz ve Tatar(2002) bu boyut özellikleri yüksek olan kişilerin, diğer insanlara karşı fedakâr ve verici olduklarını ifade etmiş, sosyal ilgilerinin yüksekliğine dikkat çekmiştir. Uçar(2016) ise uyumluluk seviyesi yüksek kişilerdeki yardım davranışı ve empati seviyesinin yüksekliğine dikkat çekmiştir. Genel anlamda, uyumluluk boyutunun, fedakârlıkta bulunma ve başkalarını düşünme gibi eylemlerle ilişkili olan diğerkamalık kavramıyla yakından bağlantılı olduğu söylenebilir (Benet-Martinez ve John, 1998).Merhamet, kibarlık, alçak gönüllülük, hoşgörü kavramları, uyumluluk faktörü için önem arz etmektedir (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2002). Goldberg(1993) uyumluluk boyutunun, bencilliğe karşı tezatlık içerdiğini söylemiştir. Sümer, Lajunen ve Özkan'ın (2005) çalışmasında, uyumluluk özelliği yardımsever olma eğilimi ile ilişkilendirilmiştir. Judge, Higgins, Thoresen ve Barrick'e(1999)göre iseuyumlu kişiler, işbirliğine açıklardır ve diğer insanlara karşı yardımseverlerdir. Çevrelerindeki insanlar ile olumlu ve karşılıklı mutabakata dayanan ilişkiler kurma eğilimindedirler (Morsünbül, 2014; Uçar, 2016). Uyumluluk boyutunun zıttı düşünüldüğünde, McCrae ve Costa Jr.(1987), bu boyutun zıttı özellikleri taşıyan kişilerin, eleştirel ve genel olarak karşıısındakinin fikirlerine karşı

çıkan bir tutumda olan, güvensiz, şüpheli, birlikte çalışmaya ve yardımlaşmaya açık olmayan, kaba ve inatçı özelliklere sahip olduklarını ifade etmiştir.

1.4.4. Psikopati ile Ahlaki Yargılar Arasındaki İlişki

Kişilik ile ahlaki yargılar arasındaki ilişkinin, psikopati eğilimi üzerinden yoğun olarak incelendiğini söylemek mümkündür. Ahlaki yargılar bağlamında düşünüldüğünde, psikopatik eğilimi olan bireylerdeki empati yetisindeki düşüklük ve zarar verme durumuna karşı olan isteksizlikte azalma durumu faydacı yargılar ile ilişkilendirilmiştir (Wiech, Kahane, Shackel, Farias, Savulescu ve Tracey, 2013). Genel anlamda, psikopatik eğilimlerin, feda içeren ahlaki ikilemlere karşı daha faydacı yanıtlar vermeyi tetiklediğini söylemek mümkündür (Djeriouat ve Tremoliere, 2014). Bartels ve Pizarro'nun (2011) çalışmasında, faydacı yargılar ile kişilerdeki psikopatik eğitiler arasında ilişki saptamıştır. Glenn, Koleva, Iyer, Graham ve Ditto'nun(2010) çalışmasında ise daha psikopatik niteliklere sahip bireylerin daha az psikopatik niteliklere sahip bireylere göre ikilemlere daha fazla faydacı cevaplar verildiği görülmüştür. Ek olarak, Pletti, Lotto, Buodo ve Sarlo'nun(2016) çalışmasında, yüksek psikopati seviyesine sahip bireylerin daha fazla faydacı yargılarda bulunması, azalmış duygusal etki seviyesi ile ilişkili görülmüştür. Psikopatların duygusal eksiklikleri düşünüldüğünde, psikopati eğilimli kişilerin yüksek oranda faydacı cevaplar vermesinin, ikilemlere karşı daha az duygusal reaksiyon gösterildiğinde yüksek oranda faydacı cevaplar verme yönündeki görüşü destekler nitelikte olduğu söylenilebilir. Psikopati ile faydacı ahlaki yargıların birçok çalışmada ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Pletti, Lotto, Buodo ve Sarlo'nun(2016) çalışmasında, yüksek psikopati özellikleri ile feda içeren ikilemlere verilen faydacı yargıların olumlu ilişki sergiledikleri ifade edilmiştir. Djeriouat ve Tremoliere'nin (2014) çalışmasında ise psikopatinin faydacı yargılar ile olumlu yönde ilişki sergilediği görülmüştür. Cima, Tonnaer ve Hauser'ın(2010) çalışmasında, psikopatik bireyler normal bireylere göre kişisel içerikli ikilemlerdeki eylemleri daha kabul edilebilir bulmuşlardır. Koenigs, Kruepke, Zeier ve Newman'ın(2012) çalışmasında ise düşük kaygı seviyesine sahip psikopatların yüksek kaygı seviyesine sahip psikopatlara göre feda etmeyi içeren ikilemlere daha yüksek oranda faydacı cevaplar verdiği ifade edilmiştir. Bu bilgilerin ışığında, psikopatik özelliklere sahip bireylerin, duygusal olarak kişileri etkileyen ahlaki

ikilemleri, bu özellikleri taşımayan bireyler kadar aykırı ve itici bulmadıklarını söylemek mümkündür (Patil, 2015). Bununla bağlantılı olarak, Pletti, Lotto, Buodo ve Sarlo'nun (2016) çalışmasında yüksek psikopati özellikleri gösteren bireyler, daha az psikopati özellikleri gösteren bireylere göre zarar vermeyi içeren ahlaki ikilemlere cevap verme süreci için daha düşük rahatsızlık seviyesi bildirmişlerdir.

1.5. Fedâ İçeren Ahlaki Yargılar ile Faydacılık Yaklaşımı Arasındaki İlişki

Literatürde faydacı yargılar ile ilgili yapılan araştırmalarda, çoğunlukla, kişilerin daha fazla hayat kurtarabilmek için bir kişiyi fedâ etme gerekliliğini içeren ikilemlerin kullanıldığı görülmektedir (Kahane, Everett, Earp, Farias ve Savulescu, 2015). Geçmişten günümüze ahlaki kararlar genel olarak başkalarının zararını önlemek için fedâ etme gerekliliğini içermiştir (Crockett, Kurth-Nelson, Siegel, Dayan ve Dolan, 2014). Kahane (2015) faydacı yargıları ölçmek için kullanılan tipik ikilem senaryolarının, faydacı veya deontolojik sınıflandırması yapılırken sorunlar barındırdığını söylemiştir. Kahane (2015) ve Kahane, Everett, Earp, Farias ve Savulescu (2015), fedâ içeren ikilemlere ve fedâ içeren ikilemlere onay verme kararını faydacı olarak adlandırmaya yönelik eleştirilere yer verilmiştir. Kişilerin karar verme sürecindeki faydacı değerlendirmeleri deontolojik kurallara dayanan değerlendirme ile karşıtlık oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, daha fazla hayat kurtarabilmek için bir kişinin fedâ edilmesine onay verme kararının, “öldürmek yanlıştır” şeklindeki bir deontolojik kuralı reddettiği söylenebilir. Fedâ içeren ikilemlere onay verme durumunun ve psikopatik, anti sosyal eğilimlerin ilişkili bulunması, bu kararların faydacı akıl yürütme ile verilmediği yönünde bir görüş meydana getirmiştir (Conway, Goldstein-Greenwood, Polacek ve Greene, 2018). Kahane (2012) ikilemlere verilen faydacı cevapların her zaman faydacı bir görüşe dayanarak verilmesinin gerekli olmadığı ve ikilemlerde, faydacı seçeneklerin birisine aktif olarak zarar vermeyi içermesi ile ilgili olarak, bu kararın altında faydacı bakış açısının dışında farklı motivasyonlarında bulunabileceğine dair iddiada bulunmuştur. Başka bir deyişle, ikilemlere verilen faydacı kararların, faydacı bir akıl yürütmenin ürünü olmama ihtimaline vurgu yapılmıştır. Faydacılık tanımını gereği, çoğunluğun refahını artırmayı öğütler ve bu niteliği, toplam refah artırılırken tarafsızlık, yansızlık gibi kavramları da

beraberinde getirir (Kahane, Everett, Earp, Farias ve Savulescu, 2015).Faydacılık bağlamında yansızlık terimi, ahlaki açıdan çoğunluğun iyiliğini eşit olarak artıracak şekilde, bütüncül bir biçimde ve insanların tümüne yönelik olarak, daha büyük bir iyilik için tarafsız bir kaygıyla eylemde bulunma şeklinde ifade edilmiştir(Kahane, Everett, Earp, Farias ve Savulescu, 2015). Başka ülkelerde ihtiyacı olan insanlara para bağışı yapmak, hayvan haklarına yönelik çalışmalarda bulunmak, belirli bir grup insandan veya kişiden bağımsız olarak daha büyük bir iyiliğe neden olacak eylemler bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Kahane, Everett, Earp, Farias ve Savulescu(2015), ahlaka yönelik olan bu yansız yaklaşımın, önemli ve yakın kişilere, ilgili ülkelere, ailelere karşı imtiyaz gösterilmemesini içermesi gerektiğini söylemiştir.

Faydacı kararlar verme ve faydacı akıl yürütme yolu ile bu kararlara varma süreçlerinin birbirinden bağımsız olabileceği görüşüne daha önce değinilmiştir. Yapılan bir çalışmada, kişilerin faydacı yargı oranları ile farklı bağlamlardaki faydacı bakış açıları arasındaki ilişki incelenmiş ve bağlantı gözlemlenememiştir (Kahane, 2012). Kahane, Everett, Earp, Farias ve Savulescu'nun (2015) daha fazla insanı kurtarmak için bir insanı feda etme eğilimi ile daha büyük iyilik için tarafsız faydacı bir endişe duyulması arasında ilişki saptayamamasının bu görüşü destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Buna karşın psikopati ile faydacı yargıların ilişkili olduğunu söyleyen bir çok çalışma mevcuttur (Bartels vePizarro, 2011; Glenn, Koleva,Iyer, Graham veDitto, 2010; Kahane, Everett, Earp, Farias veSavulescu, 2015;Wiech, Kahane, Shackel, Farias, Savulescu ve Tracey, 2013). Bu bilgilerin ışığında, psikopatların birisini feda etmeyi içeren ikilemlere karşı faydacı bir eğilim göstermesi oranı ile aynı kişilerin, fakir ülkelerdeki insanlara karşılıksız para yardımında bulunma oranlarının da benzer şekilde yüksek olması varsayılabilir (Kahane, 2015). Fakat bu durum çok muhtemel görünmemektedir.Özetle, faydacı yargıları ölçmek için kullanılan tipik ikilemler ile ilgili daha evvel değinilen söz konusu eksikliğin, daha fazla kişinin iyiliği için tarafsız bir olumlu amacın göz ardı edilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Kahane, Everett, Earp, Farias ve Savulescu, 2015).Conway, Goldstein-Greenwood, Polacek ve Greene'in (2018) çalışmasında,fedaiçeren eylemlere onay verme ile kişilerdeki psikopatik eğilimlerin ilişkili bulunmasına yönelik yapılan çalışmalara bağlı olarak, bu kararların faydacı akıl yürütme ile verilmediği yönünde bir görüşe yer verilmiştir.

Faydacı akıl yürütme ve faydacı kararlar verme ayrımının, ahlaki yargılar ile ilgili olan bazı mevcut araştırmaların bulgularına yönelik kafa karışıklıklarını gidermesi söz konusu olabilmektedir. Daha evvel değinildiği üzere, birini feda etmeyi içeren ahlaki ikilemlere verilen faydacı cevapların, psikopati ile ilişkili bulunduğu bazı çalışmalar tarafından gösterilmiştir mevcuttur (Bartels vePizarro, 2011; Glenn, Koleva,Iyer, Graham veDitto, 2010; Kahane, Everett, Earp, Farias veSavulescu, 2015; Wiech, Kahane, Shackel, Farias, Savulescu ve Tracey, 2013). Kahane ve diğerleri (2018), aradaki bu ilişkinin kafa karıştırmacı olduğunu, bu duruma göre psikopatların tüm insanların iyiliğini artırmaya yönelik isteğinin olduğunu varsayılması gerektiğini fakat bu durumun çok olası görünmediğini ifade etmiştir. Çünkü klasik faydacılık yaklaşımı, insanların her zaman çoğunluğun iyilik halini veya refahını artıracak eylemlerde bulunmalarını öğütlemektedir. Psikopatların bencillik özellikleri ve empati yetisindeki eksiklikleri düşünöldüğünde, bu eğilime sahip insanların sadece kendi iyiliklerine olacak eylemlerde bulunmaları daha muhtemel görünmektedir.

Literatürde, faydacı yargılarda bulunma bağlamında görölen kişiler arası farklılıkların duygu ve mantık arasındaki ayrıma dayandırılarak açıklandığı görölmüştür. Greene ve arkadaşları, bilişin ikili işlemlerden hareketle, ikili işlemlilik perspektifini ahlaki yargılar için uyarlamışlar ve deontolojik yargıların duygusal ve sezgisel süreçlere dayandığı, faydacı yargıların ise akıl yürütmeyle ilgili olan analitik süreçlere dayandığı iddiasında bulunmuşlardır(Greene, 2007; Greene, 2014).Buna ek olarak, faydacı ve deontolojik yargıların beyinde farklı sinirsel sistemleri aktive ettiklerini ifade etmişlerdir (Greene, Nystrom, Engell, Darley ve Cohen, 2004). Bu noktadan hareketle, mevcut açıklamaların psikopati ile faydacı yargılar ilişkisine dayanan bazı bulguları açıklamakta yetersiz kaldıklarını söylemek mümkündür.

1.6.Faydacılığın Alt Boyutları

Kahane ve diğerleri (2018), faydacılık yaklaşımının kendi içinde iki farklı boyut barındırdığını iddia etmiştir. Faydacılığın ikililiği modelinde, boyutlardan ilki, zarar verme yolu ile çoğunluğun iyiliğine olacak şekilde davranmayı içeren negatif boyuttur.Negatif boyut, insanların sonucunda yarar sağlayacak bir zarar verme durumunu ne ölçüde onayladıkları ile ilgilidir. Bu boyut faydacılığın “araçsal olarak zarar verme”boyutu olarak isimlendirilmiştir.Kahane ve diğerleri (2018) negatif boyutu,

“zarar verme ve ahlaki kuralları çiğneme” kelimeleri ile kavramsallaştırmıştır. Birisine veya birilerine zarar vermeyi gerektiren eylemlerin, daha iyi sonuçlara yol açma olasılığı mevcutsa eylemin yapılabilirliğine ve daha büyük iyiye ulaşmak için, ahlaki ilke ve kuralları çiğnemek gerekiyorsa, bunun yapılabilirliğine vurgu yapılır. Kahane ve diğerleri (2018)negatif boyutun, başkalarına zarar vermeyi yasaklayan ahlaki kurallar ve yanlış eylemlere dair yasaklar getiren diğer ahlaki ilkeler ile sınırlandırılmadığını ifade etmiştir. Yüzlerce insanın ölümüne yol açacak bir terör saldırısını önlemek için bombayı patlatacak kişiye zarar verme/öldürme davranışları veya bir ülkenin daha sağlıklı bir geleceğinin olması için engelli doğan bebekleri öldürme şeklindeki bir karar faydacılığın negatif boyutuna örnek gösterilebilir.

Diğer boyut ise toplumdaki ortak ahlakla uyumlu olan pozitif boyuttur. Pozitif boyut, faydacılığın karşılıksız ve yansız özü ile uyumludur, kendi çıkarını veya belirli bir grubu, ülkeyi ayrı tutmayı öğütmez. Faydacılığın pozitif boyutu, “tarafsız iyilik” olarak isimlendirilmiştir. Kahane ve diğerleri (2018) pozitif boyutu, “tarafsızlık” kelimesi ile kavramsallaştırılmıştır. Pozitif boyut, kişi için özel olan birilerinden bağımsız, tarafsız bir bakış açısıyla tüm canlıların iyilik halini en üst düzeye çıkarmak ile ilgili eylemlerde bulunmak ile ilgilidir. Tarafsızlık kavramı, kişilerin, bütüncül olarak genelin refahını ne ölçüde tarafsız bir biçimde gözettiği ile ilgilidir. Faydacılık kavramının özüne bakıldığında, tarafsız bir biçimde çoğunluğun refahının artırılması düşüncesi önem arz etmektedir. Bu bilgiden hareketle, her bireyin eşit düzeyde önem arz ettiğini, birinin kendi iyiliğini, ailesini, özel birini öncelikli tutacak şekilde eylemlerde bulunmasının doğru olmadığını söylemek mümkündür. Bu boyut dahilinde, özel kişilerden, ailelerden, yakınlık duyduğu her türlü kimseden ve kimselerden ayrışma vurgusunun bulunduğu söylenebilir. Böyle bir bakış açısının, yoğun bir kişisel özveride ve fedakârlıkta bulunmayı gerektirebileceği söylemek mümkündür. Kahane ve diğerleri (2018), fedakarlık kavramının daha derinlerde, kendi iyiliğini feda etme düşüncesine dayandığı ifadesinde bulunmuştur. Böbreğinin birini organ bağış yolu ile ihtiyacı olan birine verme veya gelirinin büyük bir kısmını doğal afet sonrası ihtiyacı olan bir ülkeye gönderme kararı faydacılığın pozitif boyutuna örnek olarak gösterilebilir.

Faydacılık yaklaşımının bu şekilde iki boyutlu bir biçimde ele alınmasıyla, soru işareti yaratan bazı durumların netleşmesi mümkün olabilmektedir. Kahane ve diğerleri (2018) feda etmeyi içeren ikilemlerin, faydacılığı belirlerken yalnızca negatif boyuta

odaklandığını ifade etmiştir. Bu görüşün, faydacı yargılar ile psikopatının ilişkili çıkmasına ve psikopati eğilimli insanların daha fazla kişinin hayatını kurtarmak için bir kişiye zarar vermeyi gerektiren eylemlere neden onay verdiğine dair açıklama maiyetinde olduğu söylenilebilir. Faydacı yargı oranları yüksek olan aynı psikopati eğilimli insanların, yalnızca dünyanın daha iyi bir yer olmasına adına bir takım eylemlerde bulunma ihtimalinin düşük olması bu görüşü destekler niteliktedir. Psikopatların, faydacılığın olumlu boyutu olan, daha büyük iyi için tarafsız olabilmeye yönelik örnek olarak gösterilemeyeceği muhtemel görünmektedir. Daha önce psikopati ve psikopati eğilimi ile faydacı yargılar arasındaki olumlu ilişkiye değinilmiştir (Koenigs, Kruepke, Zeier ve Newman, 2012; Bartels ve Pizarro, 2011; Glenn, Koleva, Iyer, Graham ve Ditto, 2010; Kahane, Everett, Earp, Farias ve Savulescu, 2015; Wiech, Kahane, Shackel, Farias, Savulescu ve Tracey, 2013). Bu verilerin faydacılığın tarafsızlık ilkesi ile karşıtlık içinde olduğunu söylemek mümkündür. Psikopati ve faydacı yargılar arasındaki ilişki bağlamında düşünüldüğünde, psikopati eğilimli insanların araçsal zarar verme durumuna karşı daha istekli olacakları muhtemel görünmektedir ve mevcut bu ilişkinin tarafsızlık boyutu ile ilgili değil, zarar verme boyutu ile ilgili olduğu düşünülmektedir (Kahane ve diğerleri, 2018).

Feda içeren ikilemlerde, faydacılığın karşılıksız iyiliğe dayanan pozitif yönü ihmal edilmiş gibi görünmektedir. Kahane ve diğerleri (2018), tren ve köprü ikilemi benzeri feda etmeyi içeren ikilemlerin sözü edilen faydacılık boyutlarından yalnızca negatif boyut ile ilgili bilgi verdiğini ve sadece araçsal zarar durumunu ölçtüğünü söylemektedir. Daha önce yaygın olarak kullanılan, birini feda etme durumunu içeren ikilemlerin, faydacılığın pozitif boyutu hakkında kaynak sağlayamadığı söylenebilir. Bu ikilemlerin, faydacılığın özü olduğu düşünülen kendi çıkarını gözetmeksizin diğer insanlara iyilikte bulunma durumuna yönelik bilgiler sağlamadığı düşünülmektedir. Kahane ve diğerleri (2018), faydacılık ile ilgili yapılan günümüze kadar olan araştırmaların, faydacılığın sadece yarısına odaklandığını söylemiştir. Karşılıksız olarak iyilikte bulunmaya yönelik olan ve faydacılığın özünde yer alan bu boyut şimdiye kadar yapılan araştırmalarca ihmal edilmiş gibi görünmektedir.

1.7.Psikopati, Uyumluluk ve Sorumluluk Kişilik Özellikleri ile Faydacılığın Boyutları Arasındaki İlişki

Tarafsız iyiliğe dayanan faydacılık boyutunun özellikleri düşünüldüğünde, başka bir kavramla ilişkili olabileceği düşünülmüştür. Uyumluluk kişilik özelliği, fedakarlık, yardımseverlik, merhamet, diğerkamlık, yüksek empati seviyesi, başkalarının iyiliğini düşünme, bencil olmama gibi kavramlar ile tanımlanmaktadır. Bunun yanında, faydacılık yaklaşımının altında değerlendirilen tarafsız iyilik kavramı ise tarafsız bir biçimde çoğunluğun iyiliğini gözetmeyle, bu amaç için gerektiğinde yüksek fedakarlık seviyesi gösterebilme şeklinde tanımlanmıştır. İhtiyaç dahilinde olmayan bir miktar parayı bir yardım kuruluşuna bağışlama yönündeki bir kararın, empati, yardımseverlik, merhamet ve fedakarlık gerektirdiğini söylemek mümkündür. Verilen bu örneğin, herhangi bir yanlılık göstermeden, taraf tutmadan daha fazla ihtiyacı olan insanların iyilik halini gözetme durumunu içerdiği düşünüldüğünde, tarafsız iyilik boyutu bağlamında pozitif anlamda faydacı bir çizgide olduğu söylenebilir. Aynı zamanda, böyle bir kararı onaylayan bir kişinin, merhametli, yardımsever, fedakar, yüksek empati seviyesine sahip bir kişi olması muhtemel görünmektedir. Graziano, Habashi, Sheese ve Tobin (2007) çalışmalarında, daha fazla uyumlu kişilik özelliği gösteren kişilerin daha az uyumlu kişilik özellikleri gösteren kişilere göre ihtiyacı olan kişilere karşı olan yardım davranışlarına gönüllü olma oranlarının fazla olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, uyumluluğun, başkalarına yarar sağlamaya yönelik olan sosyal davranışlar ile de bağlantılı olduğuna değinilmiştir (Graziano, Habashi, Sheese ve Tobin, 2007; Penner, Dovidio, Piliavin ve Schroeder, 2005). Uyumlu kişilik özelliği baskın kişilerin yüksek empati yetisine sahip olduklarına daha önce değinildiği üzere, Kahane ve diğerleri (2018) empati ile faydacılığın tarafsız iyilik boyutu arasında pozitif bir ilişki gözlemlemişlerdir. Bu bilgilerin ışığında, uyumluluk ile tarafsız iyilik kavramlarının bazı ortak paydalarda yer aldıklarını ve bazı noktalarda ilişkili olduklarını söylemek mümkündür. Beş faktörlü kişilik boyutlarından olan uyumluluk kişilik özelliğinin, fedakarlık, yüksek empati seviyesi, yardımseverlik gibi bir takım niteliklerinin ön plana çıktığı düşünüldüğünde, uyumluluk kişilik özelliği ile faydacılığın tarafsız iyilik boyutu arasında ortak noktaların bulunduğu söylenebilir. Uyumluluk kişilik özelliğinin içinde barındırdığı nitelikler, faydacılığın tarafsız iyilik boyutunun gereklilikleri ile uyumlu görünmektedir.

Uyumlu kişilik özellikleriyle tarafsız iyilik kavramı ile ilgili ilişkilendirmeye ek olarak, psikopati ile faydacı yargılar arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ifade edilebilir (Bartels ve Pizarro, 2011; Glenn, Koleva, Iyer, Graham ve Ditto, 2010; Kahane, Everett, Earp, Farias ve Savulescu, 2015; Wiech, Kahane, Shackel, Farias, Savulescu ve Tracey, 2013). Psikopati kişiliğın empati yoksunluğu, duyarsızlık, suçluluk ve pişmanlık hissedememe, bencillik gibi özellikleri düşünüldüğünde, birisine zarar vermeye daha eğilimli olabileceklerini söylemek mümkündür. Patil (2015) bu kişilerin, zarar verici bir eylemi diğer insanlar kadar aykırı ve rahatsız edici bulmadıklarını ifade etmiştir. Kavramsal anlamda, psikopati ve araçsal zarar boyutu arasında uyumluluklar olduğu söylenebilir. Kavramsal yakınlığın yanında, bu görüşü destekleyen çalışmalarda mevcuttur. Psikopati kişilik özelliği, faydacı yargıların sadece araçsal zarar boyutu ile ilişki sergilemiştir (Kahane ve diğerleri, 2018).

Bu çalışma bağlamında, faydacı yargıların aksine deontoloji ile ilişkili olabileceği düşünülen kişilik boyutu sorumluluk boyutudur. Sorumlu kişiliğın, kural odaklılığı ve kurallara bağlı bir biçimde amaçlarına doğru çalışkanca ilerleyebilme yetisi bulunmaktadır (McCrae ve Costa Jr., 1987). Titizlik, dikkatlilik, çalışkanlık, disiplinlilik, düzenlilik gibi özelliklerin içinden, kural odaklılık ve kurallara bağlı olmak deontoloji bağlamında odak noktası olarak görülebilmektedir. Deontoloji yaklaşımının, ahlaki eylemin doğruluğunu, mevcut ahlaki kurallarla olan uyuma göre değerlendirdiğine daha önce değinilmiştir (Gawronski ve Beer, 2017). Kural odaklılık bağlamında düşünüldüğünde, sorumlu kişilik özelliğe sahip insanların ahlaki durumlara karşı daha deontolojik yargılarda bulunması muhtemel görünmektedir. Deontoloji yaklaşımının ve sorumlu kişiliğın tanımları ve özellikleri bağlamında, aralarında kavramsal olarak uyumlulukların bulunduğunu söylemek mümkündür.

Yukarıda değinilen mevcut ilişkilendirmeler doğrultusunda, farklı kişilik özelliklerinin, feda içeren ahlaki yargılar üzerinde farklı etkilerinin olup olmasına bağlı olarak, faydacılığın iki boyutlu bir biçimde değerlendirilmesine olanak sağlanacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, psikopati kişilik özelliği ile faydacılığın araçsal zarar boyutu arasındaki ilişkiyi incelemek, uyumluluk kişilik özelliği ile faydacılığın tarafsız iyilik boyutu arasındaki ilişkiyi saptamak ve sorumluluk kişilik özelliği ile deontolojik yargılar arasındaki ilişkiyi incelemek bu çalışmanın problemi oluşturmaktadır.

1.8.Araştırmanın Amacı

Psikopati, uyumluluk ve sorumluluk kişilik özelliklerinin, feda etmeyi içeren ahlaki yargılar üzerindeki etkisini araştırmak araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu kişilik özelliklerinin faydacılık yaklaşımının alt boyutları bağlamında nasıl farklılaştıklarını incelemek genel amaç olarak kabul edilmiştir. Ek olarak, faydacı yargıları incelemek için kullanılan daha önceki ölçüm materyalleri ile faydacılığın iki boyutu hakkında bilgi sağlayan ölçüm yöntemi arasındaki ilişkiyi saptamak ve faydacılığın, demografik özelliklere göre nasıl farklılaştığını incelemek alt amaçlar arasındadır. Bu amaçla cevaplandırılmak istenen sorular şunlardır:

- 1) Psikopati kişilik özelliği ile faydacılığın araçsal zarar boyutu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 2) Uyumluluk kişilik özelliği ile faydacılığın tarafsız iyilik boyutu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 3) Sorumluluk kişilik özelliği ile deontolojik yönde verilen ahlaki yargılar arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 4) Psikopati kişilik özelliği ile faydacılığın tarafsız iyilik boyutu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 5) Uyumluluk kişilik özelliği ile faydacılığın araçsal zarar boyutu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 6) Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanı ile diğer faydacılık ölçüm materyalleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 7) Araçsal zarar ve tarafsız iyilik boyutları bağlamında, kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 8) Araçsal zarar ve tarafsız iyilik boyutları bağlamında, dini inanç seviyeleri farklı olan katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 9) Araçsal zarar ve tarafsız iyilik boyutları bağlamında, farklı eğitim seviyesindeki katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.9.Önem

Faydacılık yaklaşımının iki boyutu olduğuna ve psikopati eğilimli kişilerde gözlemlenen yüksek faydacı cevaplar verme durumunun, araçsal zarar boyutu ile ilgili olarak açıklanmasının olanaklı olduğuna Kahane ve arkadaşları(2018) değinmişlerdir.

Bu çalışmada, psikopati kişilik özelliğine ek olarak, uyumluluk ve sorumluluk kişilik özellikleri dahil edilerek faydacı yargılar üzerindeki etkiler incelenmiştir, literatürde faydacılığın tarafsız iyilik boyutuna yönelik bu değişkenleri içeren başka bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın, hem psikopati ile faydacı yargılar arasındaki ilişkiyle ilgili önceki bulguları desteklemesi hem de araçsal zarar ve psikopati ilişkilendirmelerinin yanında, tarafsız iyilik ve uyumluluk ilişkisini inceleyecek olmasının, alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Faydacılığın iki boyutlu biçimde ele alınması, literatürde feda içeren ahlaki yargılar ile ilgili, ihmal edilmiş olan tarafsız iyiliğe dayanan pozitif boyutun incelenmesine olanak sağlamıştır. Bu çalışmanın da, psikopati, uyumluluk ve sorumluluk kişilik özelliklerini, hem faydacılığın iki boyutu bağlamında hem de klasik ikilem senaryolarını kullanarak incelemesinin önem arz ettiği düşünülmektedir.

1.10. Varsayımlar

Katılımcıların, kâğıt ve kalem kullanarak kendi özgür iradeleriyle cevaplamış oldukları ölçeklere içtenlikle doğru cevap verdikleri varsayılmıştır. Buna ek olarak bu çalışma, araştırmaya katılan katılımcıların oluşturduğu örneklemin, genel evreni temsil ettiği varsayımına dayanmaktadır. Ayrıca, ölçüm araçlarının, incelenmek istenen değişkenleri ölçmeye uygun olduğu ve kişilerin yargılarını ve kişilik özelliklerini yansıtacak niteliklere sahip olduğu varsayımlarını içermektedir.

1.11. Sınırlılıklar

Bu araştırmada, evrenin tamamına ulaşılamayacağı için elde edilen bulgular örnekleme ve kullanılan ölçekler ile sınırlıdır. Çalışmanın daha geniş katılımcı sayısına sahip bir örnekleminin olmaması bir sınırlılıktır. Son olarak, faydacılığın iki boyutlu incelenmesi yaklaşımının alanda yeni olması ve literatürde, faydacılığın tarafsız iyilik boyutuna yönelik çalışmaların bulunmaması bu konular aktarılırken sınırlılıklara yol açmıştır. Ek olarak, araştırmada kullanılan Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği'ne yönelik belirlenmiş olan düşük iç geçerlik değeri bu araştırmanın bir kısıtlılığıdır. Son olarak, Beş Faktör Kişilik Envanteri'nin yönergesinin bazı katılımcılar tarafından yanlış anlaşılması sebebiyle, veri kaybının yaşanmış olması araştırmanın bir diğer kısıtlılığıdır.

1.12. Tanımlar

Faydacılık: Bir eylemin yapılabilirliğini ve doğruluğunu çoğunluğun iyilik halini artırıp artırmama durumuna bağlayan, “en fazla sayıda kişi için en fazla iyilik” görüşüne dayanan ve eylemlerin ahlaki niteliklerinin sonuçlarına göre belirlendiğini söyleyen felsefi bir akımdır (Cohen ve Ahn, 2016; Bartels, 2008; Bialek ve De Neys, 2016).

Deontoloji: Ahlaki eylemin doğruluğunun sonuçlarından bağımsız olduğunu söyleyen, bazı eylemlerin ne olursa olsun yanlış olduğunu öğütleyen ve eylemlerin doğruluğunu, ahlaki kurallara olan uyuma göre değerlendirmeyi temel alan felsefi bir akımdır (Gawronski ve Beer, 2017; Everett, Pizarro, ve Crockett, 2016).

Araçsal Zarar: Faydacılık yaklaşımının negatif boyutu olan araçsal zarar boyutu, sonunda yarar sağlayacak olan bir zarar durumuna, onay verme ile ilgili bir terim olarak tanımlanmıştır (Kahane ve diğerleri, 2018).

Tarafsız iyilik: Faydacılık yaklaşımının pozitif boyutu olan tarafsız iyilik boyutu, kendi çıkarını veya belirli bir grup insanı ayrı tutmadan, tarafsız bir bakış açısıyla tüm insanların refahını artırma, yarar sağlama ile ilgili bir terim olarak tanımlanmıştır (Kahane ve diğerleri, 2018).

Feda içeren ahlaki yargılar: Başka birisini veya kendini feda etme, olası zararı onaylama gerekliliğini içeren yargılardır.

Psikopati: Duyarsızlık, hissizlik, yalan söyleme, empati yoksunluğu gibi farklı özellikleri içinde barındıran ve kişinin, sosyal anlamda toplumdan aykırı, suça meyilli bir yaşam sürdürmesine yol açan kişisel bir yapıdır (Edens, Marcus, Lilienfeld ve Poythress Jr., 2006).

Uyumluluk: Uyumluluk, fedakarlık, yüksek empati, kibarlık, hoşgörülülük, merhametlilik, yardımseverlik gibi özellikleri barındıran kişilik boyutu olarak tanımlanabilir (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2002; Uçar, 2016; Benet-Martinez ve John, 1998).

Sorumluluk: Sorumluluk, alışkanlık, dakiklik, planlılık, düzenlilik, kurallılık, titizlik gibi özellikleri barındıran kişilik boyutu olarak tanımlanabilir (McCrae ve Costa Jr., 1987).

2. BÖLÜM YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma sürecinin yürütülmesindeki aşamalar hakkında bilgiler sunulmuştur. Araştırma modeli, örneklem, verilerin toplanması, araştırmada kullanılan ölçekler, verilerin çözümlenmesi ve yorumlanmasına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.1.Araştırma Modeli

Bu çalışma, psikopati, uyumluluk ve sorumluluk kişilik özellikleri ile faydacı ahlaki yargılar arasındaki ilişkiyi saptamayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda, nicel araştırma modellerinden, değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemeye olanak sağlayan ilişkiyel (korelasyonel) tarama modeli kullanılmıştır. Psikopati ve uyumluluk kişilik özelliklerinin, faydacılığın alt boyutları bağlamında nasıl farklılaştıkları incelenmiştir. Ek olarak, sorumluluk kişilik özelliği ile faydacı yargılar arasındaki ilişki saptanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın bağımlı değişkenini feda içeren faydacı ahlaki yargılar, bağımsız değişkenlerini ise psikopati, uyumluluk ve sorumluluk kişilik özellikleri oluşturmaktadır.

2.2.Örneklem

Araştırmanın örneklemini, Türkiye’de İstanbul, Diyarbakır, Tunceli ve Elazığ illerinde yaşayan, 18-60 yaş arası, kadın ve erkek toplam 292 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcıların, %51.7’si kadın ($n = 151$), %48.3’ü erkektir ($n=141$). Katılımcıların yaş ortalaması 30.34’tür. Katılımcıların eğitim durumları lise mezunu ile doktora seviyesi arasında değişim göstermektedir. Katılımcılar, anket formunun başında yer alan onam formunu imzalayarak çalışmaya gönüllülük esasına dayanarak katılmışlardır. Katılımcılar, seçkisiz atama yöntemi ile genel popülasyonu temsil edecek şekilde belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların, sadece belirli bir kesim insanı temsil etmeyecek biçimde, çeşitli yaş ve meslek topluluklarından kişiler olmalarına özen gösterilmiştir.

Verilerin büyük bir kısmı, İstanbul’da yaşayan, üniversite öğrencileri ve mezun- çalışan insan topluluklarından toplanmıştır. Bir kısmı, Dicle Üniversitesi öğrencilerinden ve akademisyenlerinden, diğer bir kısmı ise Munzur Üniversitesi ve Fırat Üniversitesi akademisyenlerinden toplanmıştır.

2.3.Veriler ve Toplanması

Bu kısımda veri toplama araçları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Veri toplama işlemi, etik kurul izniyle, Nisan 2019 ile Temmuz 2019 tarihleri arasında kalan üç aylık süre içinde tamamlanmıştır. Veri toplama süreci, anket yöntemi kullanılarak, katılımcıların kağıt ve kalem kullanması yolu ile gerçekleşmiştir. Katılımcılara, çalışmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı ve istedikleri zaman yarıda bırakabilecekleri, kafalarında soru işareti yaratan durumları araştırmacıya sorabilecekleri ve anketten elde edilecek bilgilerin tamamen araştırma amaçlı kullanılacağı bilgisi hem onam formu aracılığı ile hem de sözel olarak aktarılmıştır. Verilen onam formunu imzalayan ve gönüllü olarak katılmayı kabul eden 18-60 yaş arası katılımcılara anketler dağıtılmıştır. Anketleri tamamlamak ortalama 20 dakika sürmüştür. Anket formunda ölçekler, Oxford Faydacılık Ölçeği (OFÖ), Tren, Köprü ve Organ Bağışı İkiyem Senaryoları, Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği, Kısaltılmış Karanlık Üçlü Ölçeği, Beş Faktör Kişilik Envanteri, Derin Düşünme Testi ve Demografik Bilgi Formu sırası ile yer almaktadır.

Veriler, İstanbul, Diyarbakır, Elazığ ve Tunceli illerinde yaşayan üniversite öğrencisi, akademisyen ve farklı meslek gruplarında çalışan katılımcılardan elde edilmiştir. Anketler, katılımcılar tarafından okul, ev, işyeri gibi farklı ortamlarda tamamlanmıştır. Anketlerin bir kısmı çalışmayı gerçekleştiren kişi tarafından toplanmış olup, katılımcılara gerekli bilgiler çalışmayı gerçekleştiren kişi tarafından verilmiştir. Diğer bir kısmı ise veri toplama sürecini titizlikle gerçekleştireceğine emin olunan vekil kişiler tarafından toplanmıştır. Vekil kişilere araştırma ile ilgili genel bilgiler, katılımcılara iletilmesi gereken bilgiler ve süreç esnasına dikkat edilmesi gereken durumlarla ilgili gerekli açıklamalar yapılmıştır. Tüm gerekli bilgiler bu kişiler tarafından katılımcılara aktarılmıştır ve toplanan veriler arasında genel bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmaya katılım sağlayan katılımcılara, araştırmanın konusu gereği, kişilik özelliklerine ve ikilem içeren yargılara yönelik soruların yöneltileceği bilgisi onam formunda verilmiştir. Araştırmanın tamamlanmasından sonra ise, araştırmanın konusu ve amacı hakkında bilgilendirmelerde bulunulmuştur.

2.3.1. Demografik Bilgi Formu

Demografik Bilgi Formu, katılımcıların demografik bilgilerinin elde edilmesi amacıyla sunulmuştur. Bu formda, katılımcıların, yaşlarına, cinsiyetlerine, eğitim durumlarına, gelir düzeylerine ve dini inanış düzeylerine yönelik sorular bulunmaktadır. Form Ek-1’de yer almaktadır.

2.3.2. Oxford Faydacılık Ölçeği

Oxford Faydacılık Ölçeği (Oxford Utilitarianism Scale, OUS), faydacılığı, araçsal zarar (instrumental harm, İH) ve tarafsız iyilik (impartial beneficence, İB) boyutlarında değerlendiren bir ölçektir. Araçsal zarar boyutu, çoğunluğun iyiliğini bir zarara onay vererek; tarafsız iyilik boyutu ise çoğunluğun iyiliğini tarafsız bir biçimde, fedakarlıkta bulunarak gözetmeye dayanır. Ölçeği Kahane ve diğerleri (2018) geliştirmiştir. Ölçek 9 sorudan oluşmaktadır. Araçsal zarar boyutuna tekabül eden dört soru (2, 4, 6, 8), tarafsız iyilik boyutuna tekabül eden ise beş soru (1, 3, 5, 7, 9) bulunmaktadır. Araçsal zarar boyutu, toplam araçsal zarar; tarafsız iyilik boyutu ise toplam tarafsız iyilik şeklinde değerlendirilmiştir. Ek olarak, iki boyutunun toplamının dahil olduğu toplam faydacılık değeri de hesaplanmıştır. Katılımcılardan verilen ahlaki yargıyı, 7’li Likert tipi ölçek (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Biraz Katılmıyorum, 4=Kararsızım, 5=Biraz Katılıyorum, 6=Katılıyorum, 7=Kesinlikle Katılıyorum) üzerinden, kendilerine en uygun gelen seçeneği değerlendirerek işaretlemeleri istenmiştir. Oxford Faydacılık Ölçeği Türkçe’ye, bu çalışmayı gerçekleştiren kişi tarafından, çeviri ve geri çeviri (translation and back translation) prosedürü uygulanarak uyarlanmıştır. Ölçek, daha önce ölçek maddeleri ile hiç karşılaşmamış ileri düzey İngilizce bilgisi olan bir kişi tarafından önce İngilizce’den Türkçe’ye çevrilmiştir. Ardından İngilizce bilgi seviyesi yüksek olan bir başka kişi tarafından yeniden Türkçe versiyonundan İngilizce versiyonuna çevrilmiştir ve ilk ve ikinci İngilizce metinler karşılaştırılarak ölçek kullanılmaya uygun görülmüştür. Ek olarak, yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ölçeğin Cronbach alfa değerleri, araçsal zarar boyutu için .65, tarafsız iyilik boyutu için ise .61 olarak belirlenmiştir. Madde çıkartılması yolu ile alfa değerinde artış sağlanamadığından, mevcut hali ile kullanılmıştır.

Oxford Faydacılık Ölçeği'nin Türkiye örneklemindeki psikometrik özellikleri Erzi(2019)tarafından incelenmiştir. Ölçeğin Türkçe versiyonunun geçerlik ve güvenilirlik değerlerinin yeterli olduğu ifade edilmiştir (Tarafsız iyilik boyutu için $\alpha=.74$ ve araçsal zarar boyutu için $\alpha=.75$). Bu çalışmaya başlandığı sırada Türkçe uyarlaması henüz yapılmış olmadığı için ölçüm aracı olarak kullanılması mümkün olmamıştır fakat bu çalışmada kullanılan versiyonu ve uyarlanan güncel versiyonu uyumluluk göstermektedir. Ölçek Ek-2'de yer almaktadır.

2.3.3. Tren, Köprü ve Organ Bağışı İkilem Senaryoları

Katılımcıların ahlaki yargılarını değerlendirmek ve faydacı yargıları farklı bir ölçüm aracı ile ölçmek amacıyla dört farklı ahlaki ikilem senaryosu kullanılmıştır. İkilem senaryolarından ikisi kişisel içerikli, diğer ikisi ise kişisel içerikli olmayan niteliklerdedir. Senaryonun kişisel içerik taşıması, direkt olarak, kişisel bir temas ile bir zarara neden olma durumunu kapsamaktadır. Kişisel içerik taşıması ise dolaylı yoldan, temas gerekmeksizin o zarara neden olma durumunu içermektedir (Cushman, Young ve Hauser, 2006). Köprü ikilemi ve organ bağışı senaryolarının biri kişisel içeriklidir, tren ikilemi ile diğer organ bağışı senaryosu ise kişisel içerik taşımamaktadır. Senaryoların ortak özelliği, bir kişinin hayatının kaybedilmesine onay verilerek daha fazla sayıda insanın hayatını kurtarabilme durumunu içermeleridir.

Tren ikileminde, kontrolden çıkmış bir tren beş işçinin çalıştığı yere doğru hızla ilerlemektedir. Beş işçiyi kurtarmanın tek yolu ise trenin yönünü değiştirecek olan butona basmaktır fakat diğer yönde ise bir işçi bulunmaktadır. Butona basarak trenin yönünü bir işçinin bulunduğu yöne çevirerek beş işçi kurtulacak fakat bir işçi hayatını kaybedecektir (Greene, Sommerville, Nystrom, Darley ve Cohen, 2001). Butona basmak, söz konusu bir işçiyle fiziksel temas kurmayı içermediğinden, tren ikilemi kişisel içerikli olarak değerlendirilmez.

Köprü ikileminde, kontrolden çıkmış bir tren beş işçinin çalıştığı yere doğru hızla ilerlemektedir. Beş işçiyi kurtarmanın tek yolu ise köprüünün üzerindeki şişman yabancıyı trenin önüne itmektir. Şişman yabancı köprüden itildiğinde, tren duracak ve beş işçi kurtulacaktır fakat şişman yabancı hayatını kaybedecektir (Greene, Sommerville, Nystrom, Darley ve Cohen, 2001). Köprü ikilemi senaryosu, yabancıyı

itmeyi, kişisel, fiziksel bir temas içerdiği için kişisel içerikli bir senaryo olarak değerlendirilir.

Organ Bağıışı senaryolarını da, tren ve köprü ikilemelerinin kişisellikleri bağlamında ifade etmek mümkündür. Senaryoda, kişiye bir doktor olduğu ve ağır yaralı bir kazazedeyi ameliyat ediyor olduğu bilgisi verilir. Diğer tarafta ise organ bağıışı bekleyen beş hasta kurtulmayı beklemektedir. Kişisel içerik taşıyan versiyonda, kişi kazazedenin ölümüne yol açacak cerrahi işlemi yaparak kazazedenin hayatını kaybetmesine yol açacaktır fakat bu neticede kazazedenin organları ihtiyacı olan diğer beş hastaya transfer edilecek ve beş hasta kurtulacaktır. Aynı senaryonun kişisel içerik taşımayan versiyonunda ise, kazazedenin hayatını kaybetmesine yol açacak olan müdahaleyi hemşire yapmaktadır ve kişi hemşireyi durdurma veya durdurumama yönünde bir karar vermelidir.

Dört ahlaki ikileme senaryosuna verilen, daha fazla kişiyi kurtarmaya yönelik olan kararlar faydacı kararlar olarak değerlendirilmektedir. Birinci soruda, katılımcılar söz konusu eylem için “evet doğrudur” veya “ hayır yanlıştır” seçeneklerinden birini seçmektedir. İkinci soruda, o eylemin kabul edilebilirliği 1’den 5’e olan 5’li Likert tipi ölçek üzerinden değerlendirilmiştir. Üçüncü soruda ise eylemin zorunlu görülme derecesi 1’den 5’e olan 5’li Likert tipi ölçek üzerinden değerlendirilmiştir. Son olarak son soruda, katılımcılara beş ayrı ahlaki gerekçe sunulmuş ve verdikleri kararı hangi gerekçeye dayandırdıklarını işaretlemeleri istenmiştir. Sözü geçen beş gerekçe sırası ile erdem etiği, deontoloji, faydacılık, kadercilik ve ahlak dışılık kavramlarına tekabül etmektedir. “Ahlaklı davranış en çok sayıda kişinin iyiliğini gözeten davranıştır” gerekçesi faydacılığa işaret gelmektedir. Bütün olarak ifade edilmesi gerekirse, ilk sorudaki evet seçeneğini ve ölçeklerdeki yüksek puanları seçmek ve son sorudaki “Ahlaklı davranış en çok sayıda kişinin iyiliğini gözeten davranıştır” seçeneğini işaretlemek, yüksek faydacı cevaplara tekabül etmektedir. Faydacı cevapların bu şekilde belirlenmesiyle, senaryodaki eyleme onay puanı ve senaryodaki faydacılık seçeneği puanları analize değişken olarak dahil edilmiştir. Senaryodaki eyleme onay puanı için dört senaryoda birinci sorulara verilen yanıtlar toplanmış; senaryodaki faydacılık seçeneği puanı için ise dört senaryoda dördüncü sorulara verilen yanıtların toplam değeri alınmıştır. Yüksek puanlar yüksek faydacılığı göstermektedir.

Ek olarak, ilk sorudaki hayır seçeneğini ve ölçeklerdeki düşük puanları seçmek ve son sorudaki “Masum birine bilerek zarar vermek temel ahlak kurallarına aykırı olduğu için ne amaçla yapılırsa yapılsın ahlaken kabul edilemez” seçeneğini işaretlemek, deontolojik cevaplara tekabül etmektedir. Yapılan güvenirlik analizi sonucunda senaryoların toplam Cronbach alfa değeri .82 olarak belirlenmiştir. Senaryolar Ek-3’te yer almaktadır.

2.3.4. Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği

(Revised Utilitarianism Scale)

Katılımcıların faydacı yargılarını ölçmek amacıyla Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği (Baron, Scott, Fincher ve Metz, 2015) kullanılmıştır. Ölçek, bir takım yargılardan oluşan 13 maddeden oluşmaktadır (Bazı insanlara yardım etmek için bile olsa başka insanlara zarar vermemeliyiz). Ölçeğin ilk altı maddesi için 4’lü Likert tipi ölçek kullanılmıştır (1=Asla, 2=Nadiren, 3=Çoğu Zaman, 4=Her zaman), geri kalan maddeler için ise yine 4’lü Likert tipi ölçek üzerinden (1=Katılmıyorum, 2=Biraz Katılıyorum, 3=Katılıyorum, 4=Tamamen Katılıyorum) değerlendirme yapılmıştır. Ölçek maddelerinden 1, 6, 7, 10, 11, 12, 13’üncü maddeler ters kodlanan maddelerdir. Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği, Türkçe’ye, bu çalışmayı gerçekleştiren kişi tarafından, çeviri ve geri çeviri (translation and back translation) prosedürü uygulanarak uyarlanmıştır. Ölçek, daha önce ölçek maddeleri ile hiç karşılaşmamış ileri düzey İngilizce bilgisi olan bir kişi tarafından önce İngilizce’den Türkçe’ye çevrilmiştir. Ardından İngilizce bilgi seviyesi yüksek olan bir başka kişi tarafından yeniden Türkçe versiyonundan İngilizce versiyonuna çevrilmiştir ve ilk ve ikinci İngilizce metinler karşılaştırılarak ölçek kullanılmaya uygun görülmüştür. Ek olarak, yapılan güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin Cronbach alfa değeri .44 olarak belirlenmiştir. Madde çıkartılması yolu ile de düşük olan bu değerde artış sağlanamadığından, mevcut hali ile kullanılmıştır. Ölçek Ek-4’te yer almaktadır.

2.3.5. Kısaltılmış Karanlık Üçlü Ölçeği

Katılımcıların psikopati seviyesini ölçmek amacı ile Kısaltılmış Karanlık Üçlü Ölçeği (Short Dark Triad) kullanılmıştır (Jones ve Paulhus, 2014). Ölçeğin Özsoy, Rauthmann, Jonason ve Ardıç (2017) tarafından Türkçe uyarlaması, geçerlik ve

güvenirlik çalışması yapılmış versiyonu (SD3-T) ile veriler toplanmıştır. Özsoy, Rauthmann, Jonason ve Ardiç(2017) ölçeğin karanlık üçlü kişilik özelliklerini ölçme konusunda başarılı olduğunu (iç tutarlılık değerleri psikopati için $\alpha=0.79$, narsisizm için $\alpha=0.79$, Makyavelizm için $\alpha=0.70$) ifade etmiştir. Ek olarak, yapılan güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin Cronbach alfa değeri .79 olarak belirlenmiştir. 27 maddeden oluşan ölçek, narsisizm, Makyavelizm ve psikopati kişilik yapılanmalarının her birini dokuzar madde ile ölçmektedir. İlk dokuz madde narsisizme, sonraki dokuz madde makyavelizme, son dokuz madde ise psikopatiye tekabül etmektedir. Bu çalışma bağlamında psikopati alt ölçeği önem arz etmektedir. Katılımcılardan 5'li Likert tipi ölçek (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) üzerinden kendilerini en iyi tanımlayan ifadeleri seçmeleri istenmiştir. Ölçek maddelerinden, 11, 15, 17, 20 ve 25'inci maddeleri ters kodlanan maddelerdir. Ölçek Ek-5'te yer almaktadır.

2.3.6. Beş Faktör Kişilik Envanteri

Benet-Martinez ve John(1998)tarafından geliştirilen Beş Faktör Kişilik Envanteri'nin (BFI) Türkçe versiyonuSümer, Lajunen ve Özkan(2005)tarafından uyarlanmıştır. Ölçek 44 maddeden oluşmaktadır. Kişileri, dışa dönüklük, uyumluluk, gelişime açıklık, sorumluluk, duygusal denge boyutları bağlamında değerlendirmektedir. Katılımcılardan, dışa dönüklük, uyumluluk, gelişime açıklık, sorumluluk, duygusal denge boyutlarını içeren maddelerin yanına, kendilerini en iyi tanımlayan ifadeyi 5'li Likert tipi ölçek (1=Hiç Katılmıyorum, 2=Biraz Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Biraz Katılıyorum, 5=Tamamen Katılıyorum) üzerinden seçip yazmaları istenmiştir. Ölçek maddelerinden, 6, 21, 31, 2, 12, 27, 37, 8, 18, 23, 43, 9, 24, 34 ve 41'inci maddeler ters kodlanan maddelerdir. Ek olarak, yapılan güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin Cronbach alfa değeri .70 olarak belirlenmiştir. Ölçek Ek-6'da yer almaktadır.

2.3.7. Derin Düşünme Testi

Derin Düşünme Testi (CognitiveReflection Test, CRT) katılımcıların analitik veya sezgisel yöndeki düşünüş biçimlerini saptamak amacı ile kullanılmıştır. Test, katılımcıların analitik veya sezgisel düşünüş biçimlerini değerlendiren, yanıltıcı sezgisel

cevapları bulunan kısa üç adet matematik sorusundan oluşmaktadır (Frederick, 2005). Her sorunun doğru olan bir adet analitik cevabı ve yanlış olan bir adet sezgisel cevabı bulunmaktadır. Sorular sezgisel olarak cevap verilecek şekilde düzenlenmiştir ve doğru cevap verebilmek için sezgisel olarak yakın gelen cevapları vermemek gerekmektedir (Baron, Scott, Fincher ve Metz, 2015). Analitik cevap çaba gerektiren bir düşünme biçiminin sonucunda verilebilirken, sezgisel cevap ise çaba gerektirmeyen, hızlı bir düşünme biçiminin sonucunda verilebilmektedir. Derin Düşünme Testi'nin analitik düşünme eğilimini ölçtüğünü söylemek mümkündür (Frederick, 2005).

Örneğin, "Bir gölün belirli bir alanı nilüfer yapraklarıyla kaplıdır. Bu alanın büyüklüğü her gün iki katına çıkmaktadır. 48 günde bu alan gölün tamamını kapladığına göre, kaç günde gölün yarısını kaplar?" sorusunun doğru olan analitik cevabı 47, yanlış olan sezgisel cevabı ise 24'tür. Mevcut üç sorudaki doğru cevaplar, "toplam derin düşünme testi puanı" olarak değerlendirilmiştir. Test, mantık ve aritmetiğe dayanan soruları ile analitik ve kontrollü olan sistem 2'yi ölçmektedir ve faydacılığın sistem 2 ile ilgili olduğu bilindiğinden (Baron, Scott, Fincher ve Metz, 2015), teste verilen doğru cevaplar yüksek faydacı cevaplara tekabül etmektedir. Testteki 3 soruya, analitik olan doğru cevapların verilmesiyle puanlar toplanarak toplam bir puan elde edilmiştir. Bir katılımcı için alınabilecek en yüksek toplam değer üçtür. Son olarak, yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ölçeğin Cronbach alfa değeri .79 olarak belirlenmiştir. Test Ek-7'de yer almaktadır.

2.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Katılımcılardan elde edilen verilerin analizinde SPSS 21 (Statistical Package for Social Sciences, Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi) kullanılmıştır. Veriler kodlanarak SPSS 21'e aktarılmıştır ve analize dahil edilmiştir. İlk olarak, kullanılan ölçeklerin Cronbach iç tutarlılık katsayısı değerlerini saptayabilmek için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Daha sonra, faydacılığın araçsal zarar ve tarafsız iyilik boyutları ile psikopati, uyumluluk ve sorumluluk kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla ile Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Ek olarak, Oxford Faydacılık Ölçeği'ndeki toplam faydacılık değerinin, faydacılığı ölçen diğer ölçüm araçları ile olan ilişkisini ve katılımcıların dini inanç boyutları arasındaki ilişkiyi incelemek için Pearson Korelasyon Analizi'nden faydalanılmıştır. Oxford Faydacılık Ölçeği'ndeki toplam

faydacılık değerinin, araçsal zarar ve tarafsız iyilik değerlerinin katılımcıların cinsiyetine ve eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadıklarını belirlemek üzere Bağımsız Gruplar t-testi kullanılmıştır. Son olarak, Oxford Faydacılık leği toplam faydacılık değeri, araçsal zarar ve tarafsız iyilik boyutları ile psikopati, uyumluluk, sorumluluk kişilik özellikleri, senaryolardaki faydacılık oranları, Gözden Geçirilmiş Faydacılık leği, Derin Düşünme Testi, cinsiyet ve dini inanç arasındaki ilişkiyi ve yordanabilirliği saptamak amacı ile çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçların yorumlanmasında .05 anlamlılık düzeyi ölçüt olarak kabul edilmiştir.

3. BÖLÜM BULGULAR ve YORUMLAR

3.1.Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın amaçları doğrultusunda yapılan istatistiksel analizlerin sonuçlarına yer verilmiştir. Elde edilen bulgular, araştırmanın amaçları kapsamında belirli başlıklar halinde aktarılacaktır.

3.1.1. Demografik Bilgilere İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Araştırmanın katılımcılarının demografik özelliklerine ilişkin betimsel analiz sonuçları tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1.*Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler*

Demografik Özellik	Katılımcılar	N	%	Ort.
Cinsiyet	Kadın	151	51.7	
	Erkek	141	48.3	
Yaş				30.34
Eğitim	Üniversite	167	57.2	
	Lise-Yüksek Okul	62	21.2	
	Yüksek Lisans-Doktora	63	21.6	
Gelir Seviyesi	Çok düşük-Düşük	33	11.3	
	Orta	218	74.7	
	Yüksek-Çok Yüksek	41	14	
Çocukluk Dönemi	Fena Değil	121	41.4	
	İyi-Çok İyi	108	37.1	
Gelir Seviyesi	Kötü-Çok Kötü	62	21.3	
Dini İnanç	Hiç-Düşük	131	45.6	
	Orta	79	27.1	
	Yüksek-Çok yüksek	77	26.8	
En Uzun Yaşanılan Şehir	Büyükşehir	178	61	
	Şehir	72	24	
	Kasaba	7	2.4	
	Belde	10	3.4	
	Köy	24	8.2	

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet dağılımı incelendiğinde, %51.7’sinin kadın ($n=151$), %48.3’ünün erkek ($n=141$) olduğu görülmüştür. Katılımcıların yaş

ortalaması 30.34, yaş değişkeninin standart sapma değeri ise 9.190'dır. Örnekleme oluşturan 292 katılımcının %52.1'i (n=152) 18 ile 28 yaş aralığında, %47.9'u (n=140) 29 ile 60 yaş aralığındadır.

Katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde, %57.2'sinin (n=167) üniversite seviyesinde, %21.2'sinin (n=62) lise ve yüksek okul seviyesinde, %21.6'sının (n=63) yüksek lisans ve doktora seviyesinde olduğu gözlemlenmiştir.

Gelir seviyesi bağlamında, katılımcıların %11.3'ünü (n=33) çok düşük ve düşük gelir seviyesinde, %74.7'si (n=218) orta gelir seviyesinde ve %14'ü (n=41) yüksek ve çok yüksek gelir seviyesindedir. Katılımcıların çocukluk dönemlerindeki gelir seviyeleri incelendiğinde ise katılımcıların, %41.4'ü (n=121) gelir seviyesini fena değil olarak, %37.1'i (n=108) iyi ve çok iyi olarak, %21.3'ü (n=62) kötü ve çok kötü olarak ifade etmişlerdir.

Dini inanç seviyesi bağlamında, katılımcıların %45.6'sı (n=131) hiç veya düşük dindarlık seviyesi, %27.1'i (n=79) orta dindarlık seviyesi, %26.8'i (n=77) ise yüksek veya çok yüksek dindarlık seviyesi bildirmişlerdir.

Katılımcıların, %61'i (n=178) en uzun süre ile büyükşehirde, %24'ü (n=72) şehirde, %2.4'ü (n=7) kasabada, %3.4'ü (n=10) beldede, %8.2'si (n=24) ise en uzun süre ile köyde yaşamışlardır.

3.1.2. Korelasyon Analizi Sonuçları

Oxford Faydacılık Ölçeği faydacılık puanları, araçsal zarar, tarafsız iyilik, Derin Düşünme Testi, senaryolardaki faydacılık seçeneği puanları, senaryolardaki eyleme onay puanı, Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği, sorumluluk, uyumluluk ve psikopati değişkenleri arasındaki ilişkiye ilişkin korelasyon analizi sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. *Oxford Faydacılık Ölçeği Faydacılık Puanları, Araçsal Zarar, Tarafsız İyilik, Derin Düşünme Testi, Senaryolardaki Faydacılık Seçeneği Puanları, Senaryolardaki Eyleme Onay Puanı, Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği, Sorumluluk, Uyumluluk ve Psikopati Değişkenleri Arasındaki İlişkiye İlişkin Yapılan Korelasyon Analizi Sonuçları*

Tablo 2

Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
OUS	-									
Faydacılık Puanları (1)										
Araçsal Zarar (2)	.680**	-								
Tarafsız İyilik (3)	.759**	.039	-							
Derin Düşünme Testi (4)	-.031	.084	-.122*	-						
Senaryolarda ki Faydacılık Seçeneği Puanı (5)	.127*	.208**	-.011	-.044	-					
Senaryolarda ki Eyleme Onay Puanı (6)	.175**	.297**	-.032	-.088	.528**	-				
Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği (7)	.223**	.152*	.164**	.087	.114	.158*	-			
Sorumluluk (8)	.013	-.145*	.137*	-.165**	-.073	-.073	-.032	-		
Uyumluluk (9)	.068	-.157**	.230**	-.160**	-.039	-.180**	.061	.369**	-	
Psikopati (10)	.036	.269**	-.191**	.034	.032	.173**	-.120	-.298**	-.393**	-

* $p < .05$ ** $p < .01$

3.1.2.1. Kişilik özelliklerinin feda içeren yargılar ile ilişkisi

Tablo 2 incelendiğinde, psikopati kişilik özelliği ile faydacılığın araçsal zarar boyutu arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir, $r=.269$, $p \leq .001$. Uyumluluk kişilik özelliği ile faydacılığın tarafsız iyilik boyutu arasında ise pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır, $r=.230$, $p \leq .001$. Ek olarak, araçsal zarar boyutu ile uyumluluk kişilik özelliği arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki, $r=$

-.157, $p=.008$, tarafsız iyilik boyutu ile psikopati kişilik özelliği arasında ise negatif yönde ve anlamlı bir ilişki, $r= -.191$, $p=.002$ görülmektedir.

Sorumluluk kişilik özelliği ile faydacı yargılar arasındaki ilişki incelendiğinde, Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanı ile sorumluluk kişilik özelliği arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmemiştir, $r= .013$, $p=.832$. Sorumluluk kişilik özelliği faydacılığın tarafsız iyilik boyutu ile pozitif yönde ve anlamlı, $r=.137$, $p=.022$; araçsal zarar boyutu ile de negatif yönde ve anlamlı bir ilişki sergilemektedir, $r=-.145$, $p=.016$. Senaryolardaki faydacılık yaklaşımına tekabül eden cevaplar ile sorumluluk kişilik özelliği arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, $r= -.073$, $p=.231$. Senaryolardaki doğruluğu veya yanlışlığı değerlendirilen eyleme karşı faydacı cevaplar verme oranı ile sorumluluk kişilik özelliği arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır, $r= -.073$, $p=.236$. Son olarak, Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği faydacılık puanları ile sorumluluk kişilik özelliği arasındaki ilişki incelendiğinde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, $r= -.032$, $p=.610$.

Psikopati ile senaryolardaki faydacılık oranı arasındaki ilişki ve Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği puanları arasındaki ilişki incelendiğinde, senaryolardaki faydacılık yaklaşımına tekabül eden cevaplar ile psikopati kişilik özelliği arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, $r=0.32$, $p=.608$. Senaryolardaki doğruluğu veya yanlışlığı değerlendirilen eyleme karşı faydacı cevaplar verme oranı ile psikopati kişilik özelliği arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir, $r=.173$, $p=.006$. Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği faydacılık puanları ile psikopati kişilik özelliği arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, $r= -.120$, $p=.059$.

Uyumluluk ile senaryolardaki faydacılık oranı arasındaki ilişki ve Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği puanları arasındaki ilişki incelendiğinde, senaryolardaki faydacılık yaklaşımına tekabül eden cevaplar ile uyumluluk kişilik özelliği arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmemiştir, $r= -.039$, $p=.518$. Senaryolardaki doğruluğu veya yanlışlığı değerlendirilen eyleme karşı faydacı cevaplar verme oranı ile uyumluluk kişilik özelliği arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r= -.180$, $p=.003$. Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği faydacılık puanları ile uyumluluk kişilik özelliği arasında ise anlamlı bir ilişki saptanamamıştır, $r=.061$, $p=.325$.

3.1.2.2. Oxford Faydacılık Ölçeği'nin faydacılığı ölçen diğer ölçeklerle ilişkisi

Tablo 2 bağlamında, Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanının, faydacılığı ölçen diğer ölçüm araçları ile olan ilişkisi incelendiğinde, Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanı ile senaryolardaki faydacılık yaklaşımına tekabül eden cevapların oranı arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.127$, $p=.039$. Ölçeğin, senaryolardaki doğruluğu veya yanlışlığı değerlendirilen eyleme karşı faydacı cevaplar verme oranı ile olan ilişkisi de pozitif yönde ve anlamlıdır, $r=.175$, $p=.005$. Son olarak, Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanı ile Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği puanları arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.223$, $p\leq.001$.

Faydacılığın alt boyutlarının, senaryolardaki faydacılık oranları ve Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği puanları ile olan ilişkisi incelendiğinde, araçsal zarar boyutu ile senaryolardaki faydacılık yaklaşımına tekabül eden cevapların oranı arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir, $r=.208$, $p=.001$. Araçsal zarar boyutu ile senaryolardaki doğruluğu veya yanlışlığı değerlendirilen eyleme karşı faydacı cevaplar verme oranı arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.297$, $p\leq.001$. Araçsal zarar boyutu ile Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği puanları arasında ise pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.157$, $p=.014$. Buna ek olarak, tarafsız iyilik boyutu ile senaryolardaki faydacılık yaklaşımına tekabül eden cevapların oranı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, $r= -.011$, $p=.852$. Tarafsız iyilik boyutu ile senaryolardaki doğruluğu veya yanlışlığı değerlendirilen eyleme karşı faydacı cevaplar verme oranı arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenememiştir, $r= -.032$, $p=.599$. Tarafsız iyilik boyutu ile Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği puanları arasında ise pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.164$, $p=.008$. Son olarak, araçsal zarar ve tarafsız iyilik boyutu arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, $r = .039$, $p = .520$.

Oxford Faydacılık Ölçeği ve diğer faydacılık ölçümleri arasındaki ilişkinin bulgularına ilaveten, Derin Düşünme Testi sonuçları ile senaryolardaki faydacılık yaklaşımına tekabül eden cevapların oranı, senaryolardaki doğruluğu veya yanlışlığı değerlendirilen eyleme karşı faydacı cevaplar verme oranı arasında ve Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, sırasıyla, $r= -.044$, $p=.466$, $r= -.088$, $p=.148$, $r=.087$, $p=.157$. Derin Düşünme Testi

sonuçlarının Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanı ve faydacılığın boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde, Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanı ve araçsal zarar boyutu arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmemiştir, sırasıyla, $r = -.031$, $p = .609$, $r = .084$, $p = .157$. Buna karşın, tarafsız iyilik boyutu ile Derin Düşünme Testi puanları arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = -.122$, $p = .039$.

3.1.3. Demografik Özelliklere Ait Analiz Sonuçları

3.1.3.1. Cinsiyet ile feda içeren yargılar arasındaki ilişki

Faydacılığın boyutları olan araçsal zarar ve tarafsız iyilik boyutlarının, kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla yapılan t-testi sonuçları Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3. Kadın ve Erkek Katılımcıların Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanı, Araçsal Zarar ve Tarafsız İyilik Değişkenlerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Değişken	Cinsiyet	n	Ort.	ss	t	p
Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanı	Kadın	141	37.48	8.76	1.494	.136
	Erkek	137	36.00	7.72		
Araçsal Zarar	Kadın	146	13.84	5.35	-1.116	.266
	Erkek	137	14.55	5.38		
Tarafsız İyilik	Kadın	145	23.63	5.94	3.001	.003*
	Erkek	140	21.50	6.02		

* $p < .05$

Sonuçlar incelendiğinde, kadın katılımcıların ($Ort.=23.63$, $ss=5.94$) tarafsız iyilik boyutu puanlarının, erkek katılımcıların tarafsız iyilik puanlarına ($Ort.=21.50$, $ss=6.02$) göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur, $t(283)=3.001$, $p = .003$.

Araçsal zarar boyutu için kapsamında, erkek katılımcıların ($Ort.=14.55$, $ss=5.38$) araçsal zarar boyutu puanlarının, kadın katılımcıların ($Ort.=13.84$, $ss=5.35$) araçsal

zarar puanlarına göre anlamlı olarak farklılaşmadığı gözlemlenmiştir, $t(281)=1.116$, $p=.266$.

Son olarak, Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam faydacılık puanı açısından, kadın katılımcıların ($Ort.=37.48$, $ss=8.76$) erkek katılımcılara ($Ort.=36.00$, $ss=7.72$) göre anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur, $t(276)=1.494$, $p=.136$.

3.1.3.2. Eğitim ile feda içeren yargılar arasındaki ilişki

Faydacılığın boyutları olan araçsal zarar ve tarafsız iyilik boyutlarının, katılımcıların eğitim durumları açısından, lise-yüksek okul ve yüksek lisans-doktora seviyeleri arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla yapılan t-testi sonuçları Tablo 4'de yer almaktadır. Bu noktada, en yüksek eğitim seviyesi ile en düşük eğitim düzeyindeki katılımcıları karşılaştırabilmek için eğitim düzeyi üniversite olan katılımcılar analize dahil edilmemiştir.

Tablo 4. Eğitim Düzeyi Lise-Yüksek Okul ve Yüksek Lisans-Doktora olan Katılımcıların Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanı, Araçsal Zarar ve Tarafsız İyilik Değişkenlerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Değişken	Cinsiyet	n	Ort.	ss	t	p
Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanı	Lise ve Yüksek Okul	58	38.79	7.90	3.020	.003*
	Yüksek Lisans ve Doktora	62	34.19	8.72		
Araçsal Zarar	Lise ve Yüksek Okul	59	14.98	6.22	1.975	.051
	Yüksek Lisans ve Doktora	63	12.98	4.80		
Tarafsız İyilik	Lise ve Yüksek Okul	59	23.84	4.93	2.519	.013*
	Yüksek Lisans ve Doktora	62	21.24	6.31		

*p < .05

Sonuçlara göre eğitim düzeyi lise-yüksek okul olan katılımcıların ($Ort.=23.84$, $ss=4.93$) eğitim düzeyi yüksek lisans-doktora olan katılımcılara ($Ort.=21.24$, $ss=6.31$) göre faydacılığın tarafsız iyilik boyutu açısından anlamlı derecede farklılaştığı bulunmuştur, $t(119)=2.519$, $p=.013$.

Eğitim düzeyi lise-yüksek okul olan katılımcıların ($Ort.=14.98$, $ss=6.22$) eğitim düzeyi yüksek lisans-doktora olan katılımcılara ($Ort.=12.98$, $ss=4.80$) göre faydacılığın araçsal zarar boyutu açısından anlamlı derecede farklılaşmadığı gözlemlenmiştir, $t(108.975)=1.975$, $p=.051$.

Ek olarak, Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanı açısından katılımcıların eğitim düzeyi bağlamında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Eğitim düzeyi lise-yüksek okul olan katılımcıların ($Ort.=38.79$, $ss=7.90$) Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanlarının, eğitim düzeyi yüksek lisans-doktora olan katılımcılara ($Ort.=34.19$, $ss=8.72$) göre anlamlı derecede farklılaştığı bulunmuştur, $t(118)=3.020$, $p=.003$.

3.1.3.3. Dini inanç ile feda içeren yargılar arasındaki ilişki

Katılımcıların dindarlık oranları ile Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanı ve faydacılığın boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde, dindarlık oranı ile ölçekteki toplam faydacılık oranı arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir, $r=.178$, $p=.003$. Dindarlık oranı ile tarafsız iyilik boyutu arasında ise pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r=.168$, $p=.005$. Buna karşın, dindarlık oranı ile araçsal zarar boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, $r=.100$, $p=.097$.

3.1.4. Regresyon Analizi Sonuçları

3.1.4.1. Araçsal zarar boyutuna ilişkin yapılan regresyon analizi

Öncelikle, cinsiyet değişkeni analize kukla (dummy) değişkeni olarak dahil edilmiştir. Bu aşamada, kadına 0 erkeğe ise 1 değeri verilmiştir. Bu değişken bağlamında, analiz erkekler üzerinden yapıldığından, β değeri negatif çıkan değerlerin, kadınlar açısından ilişkili çıktığını söylemek mümkündür. Cinsiyet, dindarlık, Derin Düşünme Testi, Senaryolardaki faydacılık seçeneği puanı, senaryolardaki eyleme onay puanı, Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği, psikopati, uyumluluk ve sorumluluk

değişkenlerine göre araçsal zarar boyutunun yordanmasına ilişkin regresyon analizi sonuçları tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Araçsal Zarar Boyutunun Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p
Araçsal zarar	Psikopati	.238	3.218	.001
	Senaryolardaki eyleme onay puanı	.155	2.023	.044
	Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği	.149	2.245	.026
	Dindarlık	.105	1.577	.116
	Senaryolardaki faydacılık seçeneği puanı	.082	1.125	.262
	Derin Düşünme Testi	.077	1.130	.260
	Cinsiyet	-.057	-.838	.403
	Uyumluluk	-.053	-.714	.476
	Sorumluluk	-.012	-.170	.865
R=.403 R ² =.162 F _(9,206) =4.437 Model p≤.001				

Cinsiyet, dindarlık, Derin Düşünme Testi, Senaryolardaki faydacılık seçeneği puanı, senaryolardaki eyleme onay puanı, Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği, psikopati, uyumluluk ve sorumluluk değişkenlerinin araçsal zarar boyutu üzerindeki etkisini test etmeye yönelik kurulan regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlıdır, $F=4.437$, $p\leq.001$. Mevcut değişkenler birlikte, araçsal zarar boyutu ile anlamlı bir ilişki sergilemektedir, $R=.403$, $R^2=.162$, $p\leq.001$. Standardize edilmiş regresyon katsayısı olan β değerine göre, yordayıcı değişkenlerin araçsal zarar boyutu üzerindeki önem sırası, psikopati, senaryolardaki eyleme onay puanı ve Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği şeklindedir.

Psikopatinin araçsal zararı istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde etkilediği ($\beta=.238$, $t=3.218$, $p=.001$), senaryolardaki eyleme onay verme puanının araçsal zararı istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde etkilediği ($\beta=.155$, $t=2.023$, $p=.044$), Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği'nin araçsal zararı istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde etkilediği ($\beta=.149$, $t=2.245$, $p=.026$) saptanmıştır. Bu değişkenler birlikte, araçsal zarar boyutundaki toplam varyansın yaklaşık %12'sini açıklamaktadır.

Özetle, psikopatinin, senaryolardaki eyleme onay verme puanının ve Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği'nin, araçsal zararı artırıcı etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Tablo 5'e göre, psikopatinin, senaryolardaki eyleme onay puanının ve Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği'nin, araçsal zarar boyutunu istatistiksel açıdan anlamlı olarak yordadığı görülmüştür.

3.1.4.2. Tarafsız iyilik boyutuna ilişkin yapılan regresyon analizi

Cinsiyet, dindarlık, Derin Düşünme Testi, Senaryolardaki faydacılık seçeneği puanı, senaryolardaki eyleme onay puanı, Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği, psikopati, uyumluluk ve sorumluluk değişkenlerine göre tarafsız iyilik boyutunun yordanmasına ilişkin regresyon analizi sonuçları tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. *Tarafsız İyilik Boyutunun Yordanmasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları*

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p
	Psikopati	-.118	-1.572	.117
	Senaryolardaki eyleme onay puanı	.011	.147	.883
Tarafsız iyilik	Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği	.092	1.356	.117
	Dindarlık	.156	2.318	.021

Tablo 6. (devamı) Tarafsız İyilik Boyutunun Yordanmasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p
	Senaryolardaki faydacılık seçeneği puanı	.002	.023	.982
Tarafsız iyilik	Derin Düşünme Testi	-.055	-.798	.426
	Cinsiyet	-.140	-2.025	.044
	Uyumluluk	.174	2.315	.022
	Sorumluluk	-.067	-.913	.362

R = .355   R² = .126   F_(9,207) = 3.323   Model (p) = .001

Cinsiyet, dindarlık, Derin Düşünme Testi, Senaryolardaki faydacılık seçeneği puanı, senaryolardaki eyleme onay puanı, Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği, psikopati, uyumluluk ve sorumluluk değişkenlerinin tarafsız iyilik boyutu üzerindeki etkisini test etmeye yönelik kurulan regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlıdır, $F=3.323$, $p=.001$. Mevcut değişkenler birlikte, tarafsız iyilik boyutu ile anlamlı bir ilişki sergilemektedir, $R=.355$, $R^2=.126$, $p=.001$. Standardize edilmiş regresyon katsayısı olan β değerine göre, yordayıcı değişkenlerin tarafsız iyilik boyutu üzerindeki önem sırası, uyumluluk, dindarlık ve cinsiyet şeklindedir.

Uyumluluğun tarafsız iyiliği istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde etkilediği ($\beta=.174$, $t=2.315$, $p=.022$), dindarlığın tarafsız iyiliği istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde etkilediği ($\beta=.156$, $t=2.318$, $p=.021$), cinsiyetin tarafsız iyiliği istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönde etkilediği ($\beta=-.140$, $t=-2.025$, $p=.044$) bulunmuştur. Bu değişkenler birlikte, tarafsız iyilik boyutundaki toplam varyansın yaklaşık % 8'ini açıklamaktadır.

Özetle, uyumluluğun ve dindarlığın tarafsız iyiliği artırıcı etkilerinin olduğunu; erkek cinsiyetinde olmanın ise azaltıcı etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Tablo 6'ya göre uyumluluğun, dindarlığın ve kadın cinsiyetinin, tarafsız iyiliği istatistiksel açıdan anlamlı olarak yordadığı görülmektedir.

3.1.4.3. Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanına ilişkin yapılan regresyon analizi

Cinsiyet, dindarlık, Derin Düşünme Testi, Senaryolardaki faydacılık seçeneği puanı, senaryolardaki eyleme onay puanı, Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği, psikopati, uyumluluk ve sorumluluk değişkenlerine göre Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanınının yordanmasına ilişkin regresyon analizi sonuçları tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanınının yordanmasına ilişkin regresyon analizi sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p
	Psikopati	.074	.969	.334
	Senaryolardaki eyleme onay puanı	.113	1.420	.157
	Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği	.168	2.438	.016
	Dindarlık	.189	2.755	.006
Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanı	Senaryolardaki faydacılık seçeneği puanı	.057	.750	.454
	Derin Düşünme Testi	.016	.226	.821
	Cinsiyet	-.142	-2.036	.043
	Uyumluluk	.091	1.191	.235
	Sorumluluk	-.055	-.726	.468

R=.337 R²=.113 F_(9,204)=2.897 Model (p)=.003

Cinsiyet, dindarlık, Derin Düşünme Testi, senaryolardaki faydacılık seçeneği puanı, senaryolardaki eyleme onay puanı, Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği, psikopati, uyumluluk ve sorumluluk değişkenlerinin Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam

Faydacılık Puanının üzerindeki etkisini test etmeye yönelik kurulan regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlıdır, $F=2.897$, $p=.003$. Mevcut değişkenler birlikte, Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanı ile anlamlı bir ilişki sergilemektedir, $R=.337$, $R^2=.113$, $p=.003$. Standardize edilmiş regresyon katsayısı olan β değerine göre, yordayıcı değişkenlerin Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanının üzerindeki önem sırası, dindarlık, Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği ve cinsiyet şeklindedir.

Dindarlığın Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanını istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde etkilediği ($\beta=.189$, $t=2.755$, $p=.006$), Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği'nin Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanını istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde etkilediği ($\beta=.168$, $t=2.438$, $p=.016$), cinsiyetin Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanını istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönde etkilediği ($\beta=-.142$, $t=-2.036$, $p=.043$) bulunmuştur. Bu değişkenler birlikte, Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanındaki toplam varyansın yaklaşık % 7'sini açıklamaktadır.

Özetle, Dindarlığın ve Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği'nin Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanını artırıcı etkilerinin olduğunu; erkek cinsiyetinde olmanın ise Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanını azaltıcı etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Tablo 7'ye göre dindarlığın, Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği'nin ve kadın cinsiyetinin, Oxford Faydacılık Ölçeği Toplam Faydacılık Puanını istatistiksel açıdan anlamlı olarak yordadığı görülmektedir.

3.2.Yorumlar

Bu çalışmada, psikopati, uyumluluk ve sorumluluk kişilik özelliklerinin feda içeren ahlaki yargılar üzerinde nasıl etkilerinin olduğu araştırılmıştır. Bu çalışma bağlamında, psikopati ve uyumluluk kişilik özelliklerinin araçsal zarar ve tarafsız iyilik boyutları bağlamında nasıl farklılaştıkları, sorumluluk kişilik özelliğinin faydacılık ile olan ilişkisi, Oxford Faydacılık Ölçeği'nin faydacılığı ölçen diğer ölçüm araçları ile ilişkisi ve araçsal zarar ve tarafsız iyilik boyutları bağlamında demografik değişkenlerine göre farklılaşmaların olup olmadığı incelenmiştir. Elde edilen bulgular başlıklar halinde değerlendirilecektir.

3.2.1. Kişilik Özelliklerinin Araçsal Zarar ve Tarafsız İyilik Boyutları Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi

Bir eylemin yapılabilirliği ve doğruluğu konusunda farklı görüşlere sahip olan faydacılık ve deontoloji yaklaşımlarının, insanların ahlaki karar verme süreçlerinde farklı etkilere sahip olduklarını söylemek mümkündür. Faydacılıkta, bir eylemin yapılabilirliği çoğunluğun mutluluğunu artırıp artırmama durumuna bağlıdır(Cohen ve Ahn, 2016). Bu yaklaşım, “en fazla sayıda kişi için en fazla iyilik” prensibini temel alır ve eğer bir eylemin sonucunda, çoğunluğun refahı ve iyilik hali artıyorsa, mutluluğu destekleniyorsa o eylem faydacı bakış açısına göre ahlaki olarak kabul edilebilir bir eylem olarak görülür(Bartels, 2008; Gawronski ve Beer, 2017). Deontoloji de ise ahlaki eylemin doğruluğunun durumdan ve sonuçtan bağımsız olduğu savunulur, eylemin doğru ve kabul edilebilir olması o eylemin kabul edilen, mevcut ahlaki kurallarla olan uyumuna bağlıdır(Gawronski ve Beer, 2017).Deontoloji açısından, eğer bir eylem ahlaki kuralları çiğniyorsa, kurallarla uyumsuzsa, o eylem yanlış ve kabul edilemez nitelikte görülür(Nichols ve Mallon, 2006). Bu nedenle, deontolojide, kurallara, zorunluluklara ve ilkelere vurgu yapılır (Everett, Pizarro ve Crockett, 2016; Bostyn ve Roets, 2017).

Faydacılık ve deontoloji yaklaşımları araştırılırken çoğunlukla kullanılan feda senaryolarının bazı eksiklikler barındırdığı söylenebilir. Bu senaryolar genel anlamda, daha fazla sayıda kişinin hayatını kurtarabilmek ve zararı önleyebilmek için birilerini feda etme gerekliliğini içermektedir (Kahane, Everett, Earp, Farias ve Savulescu, 2015; Crockett, Kurth-Nelson, Siegel, Dayan ve Dolan, 2014). Bu senaryolar, faydacılığın özü olduğu düşünülen, kendi çıkarını gözetmeksizin diğer insanlara iyilikte bulunma durumuna yönelik olan tarafsızlık yönü ile ilgili bilgiler sağlamamaktadır (Kahane ve diğerleri, 2018). Ayrıca faydacılık ile psikopatik eğilimlerin ilişkili çıkması da kafa karışıklıkları meydana getirmiştir (Koenigs, Kruepke, Zeier ve Newman, 2012; Bartels ve Pizarro, 2011; Glenn, Koleva, Iyer, Graham ve Ditto, 2010; Kahane, Everett, Earp, Farias ve Savulescu, 2015; Wiech, Kahane, Shackel, Farias, Savulescu ve Tracey, 2013).

Kahane ve diğerleri (2018)'nin ortaya attığı, faydacılığın iki boyutlu olarak değerlendirilmesiyle, literatürdeki bazı boşlukların dolduğunu söylemek mümkündür.

Araçsal zarar boyutu, çoğunluğun iyiliğini bir zarara onay vererek; tarafsız iyilik boyutu ise çoğunluğun iyiliğini tarafsız bir biçimde, fedakarlıkta bulunarak gözetmeye dayanır. Bu bilgiler ışığında, araştırmanın bulgularına göre psikopati, uyumluluk ve sorumluluk kişilik özelliklerinin bu iki boyut bağlamında nasıl farklılaştıklarına ilişkin bilgilere değinilecektir.

Araştırmanın bulgularına göre psikopati kişilik özelliği ile faydacılığın araçsal zarar boyutu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Yapılan regresyon analizi sonucuna göre ise araçsal zarar boyutunun en iyi yordayıcısı psikopati kişilik özelliğidir. Ayrıca psikopati ile faydacılığın tarafsız iyilik boyutu arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Bu bağlamda, psikopatik eğilimlerinin artması ile araçsal zarar yönündeki faydacı yargılarda artış; tarafsız iyilik yönündeki faydacı yargılarda azalma olacağı söylenebilir. Daha önce, faydacı yargılar ile psikopatinin ilişkili olduğu birçok araştırmada gösterilmiştir (Koenigs, Kruepke, Zeier ve Newman, 2012; Bartels ve Pizarro, 2011; Glenn, Koleva, Iyer, Graham ve Ditto, 2010; Kahane, Everett, Earp, Farias ve Savulescu, 2015; Wiech, Kahane, Shackel, Farias, Savulescu ve Tracey, 2013). Senaryolar ile faydacılığı ölçen bu araştırma bulgularına ek olarak Kahane ve diğerleri (2018) yapmış oldukları çalışmada, psikopatinin sadece araçsal zarar boyutu ile ilişkili olduğunu, tarafsız iyilik boyutu ile ilişkili olmadığını ifade etmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarının, psikopati kişilik özelliği ile faydacılığın araçsal zarar boyutu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki ve psikopati kişilik özelliği ile tarafsız iyilik boyutu arasında ise anlamlı ve negatif yönde bir ilişki sergilemesi, Kahane ve diğerleri (2018)'in bulgularını destekler niteliktedir. Bir başka açıdan, psikopati ile faydacı yargıların ilişkili bulunmasına ilişkin düşünüldüğünde, Kahane (2015) psikopatların birisini feda etmeyi içeren ikilemlere karşı faydacı bir eğilim göstermesi oranı ile aynı kişilerin, fakir ülkelerdeki insanlara karşılıksız iyilikte bulunma oranlarının da benzer şekilde yüksek olması gerekliliğine ve bu durumun çok muhtemel görünmemesine değinmiştir. Bu araştırmanın sonuçları, psikopati ile tarafsız iyilik boyutu arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki sergileyerek söz konusu olasılığın düşüklüğünü ve Kahane (2015)'in görüşünü desteklemiştir.

Psikopatiye ek olarak, uyumluluk kişilik özelliği ile tarafsız iyilik boyutu arasında ortak noktaların bulunduğu ve uyumluluk kişilik özelliğinin içinde barındırdığı niteliklerin, faydacılığın tarafsız iyilik boyutunun gereklilikleri ile uyumlu olduğu

düşünülerek bu iki değişken arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonuçlara göre uyumluluk kişilik özelliği, faydacılığın tarafsız iyilik boyutu ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki; araçsal zarar boyutu ile negatif yönde ve anlamlı bir ilişki sergilemektedir. Ayrıca, yapılan regresyon analizi sonucuna göre tarafsız iyiliğin en iyi yordayıcısı uyumluluk kişilik özelliğidir. Elde edilen bulguların, yukarıda değinilen görüşü desteklediğini söylemek mümkündür. Bulguların, uyumluluk ile tarafsız iyilik boyutu arasındaki ilişkilendirmeyi mümkün kıldığı söylenebilir. Ayrıca, Oxford Faydacılık Ölçeği'ndeki tarafsız iyilik boyutuna ait maddelerin içeriği düşünüldüğünde, başkalarına yarar sağlamaya yönelik olan sosyal davranışları yansıttığını söylemek mümkündür. Somer, Korkmaz ve Tatar (2002) uyumluluk kişilik özelliği baskın olan kişilerin, diğer insanlara karşı fedakâr ve verici olduklarını ifade etmiş, sosyal ilgilerinin yüksekliğine dikkat çekmiştir. Bağlantılı olarak, Graziano, Habashi, Sheese ve Tobin (2007) ve Penner, Dovidio, Piliavin ve Schroeder (2005) uyumlu kişilik özelliğinin, başkalarına gönüllü yardım ve başkalarına yarar sağlamaya yönelik sosyal davranışlarla ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Bu araştırmanın bulmuş olduğu tarafsız iyilik ve uyumluluk arasındaki anlamlı ilişkinin bu bulguyu desteklediği söylenebilir. Sosyal yardım davranışlarına ek olarak, uyumlu kişilik özellikleri baskın olan kişilerin empati seviyelerinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Uçar (2016) uyumluluk seviyesi yüksek kişilerdeki yardım davranışı ve empati seviyesinin yüksekliğine dikkat çekmiştir. Uyumlu kişiler, empatik, yardımsever ve fedakarlardır (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2002; Benet-Martinez ve John, 1998; Goldberg, 1993; Sümer, Lajunen ve Özkan, 2005). Empati ile ahlaki yargılar arasındaki ilişki ile ilgili olarak, empati seviyesi ile faydacı ahlaki yargılar arasında negatif bir ilişkinin varlığı söz konusudur (Gleichgerrcht ve Young, 2013; Takamatsu, 2018; Sarlo ve diğerleri, 2014). Bu bilgidен hareketle, daha az empati seviyesine sahip kişilerin daha fazla faydacı yargılarda bulunduğunu ve empati seviyesinin azalması ile faydacı yargı oranlarında artış olduğunu söylemek mümkündür. Faydacılığın karşılıksız ve tarafsız bir biçimde en yüksek iyiliği sağlama ile ilgili olan özü düşünüldüğünde, empatinin faydacılık yaklaşımından çok uzak bir noktada bulunmadığı söylenebilir. Bu bağlamda, empati ile faydacı yargılar arasındaki negatif ilişki kafa karışıklığı yaratabilmektedir. Fakat faydacılığın iki boyutlu bir biçimde ele alınmasıyla, bu ilişkinin, feda içeren ikilem senaryolarının yalnızca araçsal zarar boyutuna odaklanması bağlamında ortaya çıktığını

söylemek mümkündür. Kahane ve diğerleri (2018) çalışmalarında, empati ile tarafsız iyilik boyutu arasında pozitif ilişki olduğunu ifade etmişlerdir. Bu çalışma bağlamında düşünüldüğünde, empati seviyesi yüksek olan uyumlu kişilik ile tarafsız iyilik boyutu arasında anlamlı pozitif bir ilişkinin çıkması Kahane ve diğerleri (2018) 'in bulguları ile uyumlu gözükmektedir.

Son olarak, sorumluluk kişilik özelliğinin barındırdığı kural odaklılık, titizlik, kurallara bağlılık gibi özelliklerin, kural ve ilke odaklı deontoloji yaklaşımı ile ilişkili olabileceği düşünülerek aralarındaki ilişki değerlendirilmiştir. Sonuçlara göre, sorumluluk kişilik özelliği, faydacılığın tarafsız iyilik boyutu ile pozitif yönde ve anlamlı; araçsal zarar boyutu ile de negatif yönde ve anlamlı bir ilişki sergilemektedir. Şimdiye kadar tek boyut olarak değerlendirilen faydacılığın, genel olarak araçsal zarar ile belirlendiği düşünüldüğünde, bu araştırmanın sonucunda çıkan araçsal zarar ve sorumluluk arasındaki anlamlı ve negatif ilişkinin, sorumluluk ve faydacı yargılar arasındaki ilişkiyle ilgili araştırmanın ortaya attığı görüşü mümkün kıldığı söylenebilir. Sorumluluk kişilik özelliği baskın olan kişilerin, faydacı cevaplarda bulunma oranlarının az olduğu, daha deontolojik kararlar verme eğiliminde oldukları söylenebilir. Elde edilen bulguların ışığında, sorumluluk kişilik özelliği ve kural odaklı deontoloji yaklaşımı arasında uyumlulukların olduğu ve ilişkili olabilecekleri görüşünün desteklendiğini söylemek mümkündür. Ek olarak, sorumluluk kişilik özelliğinin, araçsal zarar boyutu ile negatif yönde ve anlamlı; tarafsız iyilik boyutu ile ise pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki sergilemesi, Kahane ve diğerleri (2018)'nin faydacılığın iki boyutluluğu görüşünü desteklemiştir. Sorumluluk kişilik özelliği, iki faydacılık boyutunun biri ile negatif yönde biri ile ise pozitif yönde anlamlı ilişki sergilemiştir.

Kahane ve diğerleri (2018)'nin ifade ettiği gibi faydacılığın kendi içinde iki farklı boyut barındırdığı, bu çalışmada farklı kişilik özelliklerinin farklı boyutlar ile ilişkili çıkmasıyla desteklenmiştir.

3.2.2. Oxford Faydacılık Ölçeği'nin Faydacılığı Ölçen Diğer Ölçeklerle İlişisinin Değerlendirilmesi

Bu çalışma, kişilik özellikleri ile faydacı yargılar arasındaki ilişkiyi incelerken, faydacılığın boyutları ile ilgili ilişkilendirmelere ek olarak, faydacılığı iki boyutlu bir biçimde inceleyen ölçeğin, daha önce sıklıkla kullanılan feda etmeyi içeren ikilem

senaryoları ile olan ilişkisine değinmeye de olanak sağlamıştır. Ahlaki yargıları inceleyen araştırmacıların, deontolojik ve faydacı ahlaki yargıları ölçmek için ahlaki ikilem senaryoları kullandıkları görölmüştür (Baron, Gürçay ve Luce, 2018; Bartels ve Pizarro, 2011; Bialek ve De Neys, 2017; Conway ve Gawronski, 2013; Koenigs, Kruepke, Zeier ve Newman, 2012).Oxford Faydacılık Ölçeği bu senaryolardan farklı olarak, faydacılığı iki boyutlu olarak ölçmesinin yanında, toplam bir faydacılık değeri de sunmaktadır. Bu çalışmada, Oxford Faydacılık Ölçeği, faydacılığı ölçen diğer ölçeklerle anlamlı bir ilişki sergilemektedir. Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanı ile senaryolardaki faydacılık yaklaşımına tekabül eden cevapların oranı arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki; ölçeğin, senaryolardaki doğruluğu veya yanlışlığı değerdendirilen eyleme karşı faydacı cevaplar verme oranı ile olan ilişkisi de pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki; Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği puanları arasında ise pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgular ışığında düşünöldüğünde, Oxford Faydacılık Ölçeği'nin faydacılığı ölçme konusunda başarılı olduğu ve iki farklı boyut bağlamında yeni ilişkilendirmeler ile gelecek araştırmalarda kullanılabileceği söylenebilir.

Faydacılığın araçsal zarar boyutu ile senaryolardaki faydacılık yaklaşımına tekabül eden cevapların oranı arasında, senaryolardaki doğruluğu veya yanlışlığı değerdendirilen eyleme karşı faydacı cevaplar verme oranı arasında ve Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği puanları arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir. Ayrıca, tarafsız iyilik boyutu ile araçsal zarar boyutu ile ilişkili çıkan değışkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu bulgular Kahane ve diğerleri (2018)'in ahlaki ikilem senaryolarının sadece araçsal zarar boyutu ile ilgili bilgi verdiği yönündeki görüşünü desteklemektedir.

Yukarıda verilen bilgilere ek olarak, Derin Düşünme Testi ile Oxford Faydacılık Ölçeği arasındaki ilişkinin değerdendirilmesi sonucunda, Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanı ve araçsal zarar boyutu ile Derin Düşünme Testi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görölmüştür. Tarafsız iyilik boyutu ile Derin Düşünme Testi puanları arasında ise anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin olduğu gözlemlenmiştir. Derin Düşünme Testi'nde verilen analitik cevaplar ile faydacı yargıların ilişkili olduğu daha önceden bilinmektedir (Baron, Scott, Fincher ve Metz, 2015). Yapılan bu çalışmada, faydacılığın tek boyutlu olarak değerdendirildiği düşünöldüğünde, Derin

Düşünme Testi ile tarafsız iyilik arasında çıkan negatif yönlü ilişkinin Kahane ve diğerleri (2018)'nin bulguları ile uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. Tek boyutlu faydacılık yaklaşımı tarafsız iyilik boyutu ile ilgili bilgi sağlamamaktadır, sadece araçsal zarar boyutu ile ilgili bilgi sağlamaktadır. Buradan hareketle, daha önceden gözlemlenen Derin Düşünme Testi ile faydacılık arasındaki ilişkinin, faydacılığın sadece araçsal zarar boyutu ile ilgili olduğu söylenebilir. Diğer yandan, yukarıda verilen bilgilerin ışığında düşünüldüğünde, bu araştırmaya göre araçsal zarar boyutu ile Derin Düşünme Testi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olması beklenebilirdi fakat bulgulara göre böyle bir ilişki gözlemlenememiştir.

Son olarak, araçsal zarar ve tarafsız iyilik boyutları arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenememesi dolayısı ile ölçeğin iki boyutunun birbirinden farklı olduğu, farklı şeyleri ölçüyor oldukları yönünde yorumlar yapılabilir. Kahane ve diğerleri (2018) bu iki boyut arasında düşük bir ilişki seviyesi bildirmişlerdir. Bu çalışmanın, bu iki boyut arasında gösterdiği anlamlı olmayan ilişki bulgusu, ölçeğin iki boyutluluğunu desteklemiştir ve bu çalışma, Kahane ve diğerleri (2018)'nin buldukları düşük ilişki seviyesi neticesinde, boyutların iki farklı şeyi ölçtüğü yönündeki çıkarımları ile uyumludur.

3.2.3. Demografik Özelliklere İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Literatürde, erkeklerin kadınlara göre ahlaki ikilemlere daha fazla faydacı kararlar verdikleri görülmüştür (Friedsorf, Conway ve Gawronski, 2015; Bartels ve Pizarro, 2011; Fumagalli ve diğerleri, 2010). Ahlaki ikilem senaryolarının da ağırlıklı olarak araçsal zarar boyutuna odaklandığı düşünüldüğünde (Kahane ve diğerleri, 2018), erkeklerin araçsal zarar boyutuna; kadınların ise tarafsız iyilik boyutuna yönelik kararlar vermeye eğilimli olacakları düşünülmüştür. Ayrıca tarafsız iyilik boyutunun kavramsal olarak empatiklik ile ilişkili olabileceği, tarafsız iyilik boyutuna yönelik faydacı kararlar verebilmek için yüksek empatinin gerekliliği dikkat çekilen başka noktaları oluşturmaktadır. Daha önce empati ile tarafsız iyilik arasındaki pozitif ilişkiye değinilmiştir (Kahane ve diğerleri, 2018). Bir başka açıdan ise kadınların erkeklere nazaran daha fazla empati yetisine sahip oldukları araştırmalarca gösterilmiştir (Rueckert ve Naybar, 2008; Davis, 1983). Kadınların erkeklere göre daha fazla empatik

olduğu düşünülürken, kadınların erkeklere göre tarafsız iyilik boyutuna daha eğilimli olacağını düşünölmüştür.

Elde edilen bulgular neticesinde, kadın katılımcıların tarafsız iyilik boyutu puanlarının, erkek katılımcıların tarafsız iyilik puanlarına göre anlamlı olarak farklılaştığı gözlemlenmiştir. Bu bulgunun, kadınların erkeklere göre daha empatik olmalarından (Rueckert ve Naybar, 2008; Davis, 1983), karşısındaki duygusunu, hissinin anlama yetisinin mevcudiyetinden kaynaklandığı düşünölmektedir. Kadınların tarafsız iyilik boyutuna yönelik eğilim sergileyecekleri görüşü desteklenmiştir fakat araçsal zarar boyutu bağlamında erkekler ve kadınlar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamasıyla, erkeklerin araçsal zarar boyutuna yönelik eğilim sergileyecekleri görüşü desteklenmemiştir.

Kadınlar ile tarafsız iyilik ve erkekler ile araçsal zarar arasındaki olası ilişkilendirmelerde, kadınlar ve erkekler arasındaki duygusallık farklılığı göz önünde tutulmuştur. Kadınların erkeklere nazaran daha duygusallık barındırdıkları, daha yoğun duygusal tepkiler deneyimledikleri bilinmektedir (Cross ve Madson, 1997; Fischer ve Manstead, 2004). Buna ek olarak, faydacı yargıların analitik süreçlerle, deontolojik yargıların ise duygusal süreçler ile ilişkili olduğu görüşü düşünöldüğünde (Greene, 2007; Greene, 2014), erkeklerin daha fazla faydacı yargılarda bulunması daha anlaşılabilir görünmektedir. Faydacı yargıların şimdiye kadar feda içeren ikilem senaryoları ile ölçüldüğü ve bu ikilem senaryolarının da sadece negatif nitelikte olan araçsal zarar boyutuyla ilgili bilgiler sağladığı düşünöldüğünde, erkeklerin araçsal zarar boyutuna daha eğilimli olacağı yönünde bir görüş geliştirilmiştir. Fakat daha önce değinildiği üzere, sonuçlar bağlamında, araçsal zarar boyutu bağlamında erkekler ve kadınlar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ve erkeklerin araçsal zarar boyutuna yönelik eğilim sergileyecekleri görüşü desteklenmemiştir.

Katılımcıların dindarlık oranları ile Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanı ve faydacılığın boyutları arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar incelendiğinde, dindarlık oranı ile ölçekteki toplam faydacılık oranı arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki gözlemlendiği; araçsal zarar boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığı, tarafsız iyilik boyutu arasında ise pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunduğu gözlemlenmiştir. Literatürde daha önce, dindarlık seviyesi ile faydacı yargılar arasında

negatif bir ilişkinin olduğu; kişinin dindarlık seviyesinin artması ile faydacı yargıların azaldığı, daha deontolojik yönde ahlaki kararların verildiği görülmüştür (Piazza, 2012; Piazza ve Sousa, 2014; Szekely, Opre ve Miu, 2015). Bu araştırmanın bulgularının gösterdiği, Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanı ile dindarlık arasında çıkan anlamlı pozitif ilişkinin tarafsız iyilik boyutundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca, Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanı ile dindarlık arasında çıkan anlamlı pozitif ilişki, Kahane ve diğerleri (2018)'nin, ölçekteki toplam faydacılık puanı ile dindarlığın istatistiksel açıdan anlamlı ilişki sergilemesi yönündeki bulgusunu desteklemiştir. Faydacılığı tek boyutlu olarak değerlendiren önceki araştırmalarda, faydacılığın sadece araçsal zarar boyutu ile değerlendirildiği düşünüldüğünde (Kahane ve diğerleri (2018), bu araştırmanın bulgularının gösterdiği, araçsal zarar boyutu ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmamasının verilen bilgi ile uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. Araçsal zarar boyutu ile dindarlık seviyesi arasında anlamlı pozitif bir ilişki bulunmamaktadır, bu bulgu faydacılık ile dindarlık arasında gözlemlenen daha önceki ilişki bulguları ile uyumludur. Bu araştırma sonucunda gözlemlenen Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanı ile dindarlığın anlamlı ve pozitif bir ilişki sergilemesinin, tarafsız iyilik ile olan pozitif ve anlamlı ilişkiden kaynaklandığı düşünülmektedir. Sonuç olarak, mevcut üç alana ait elde edilen bulguların, Kahane ve diğerleri (2018)'nin bu alanlardaki bulgularıyla uyum göstererek literatürü desteklediğini söylemek mümkündür.

Son olarak, katılımcıların eğitim seviyesi farklılıkları bağlamından incelendiğinde, eğitim seviyesi lise-yüksek okul olan katılımcıların, eğitim seviyesi yüksek lisans-doktora olan katılımcılara göre tarafsız iyilik boyutu açısından anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür. Daha düşük eğitim seviyesine sahip katılımcıların, tarafsız iyilik boyutuna daha eğilimli oldukları gözlemlenmiştir. Bu eğilimin, katılımcılar arasındaki analitik düşünme eğilimi farklılığından kaynaklandığı yorumu yapılabilir. Eğitim seviyesi lise-yüksek okul olan katılımcıların, eğitim seviyesi yüksek lisans-doktora olan katılımcılara göre analitik düşünme eğiliminin daha düşük olabileceği düşüncesinden hareketle, bu araştırmanın bulgularının gösterdiği Derin Düşünme Testi ile tarafsız iyilik boyutu arasındaki negatif yönde ve anlamlı ilişkinin, ifade edilen görüşü desteklediğini söylemek mümkündür. Derin Düşünme Testi,

katılımcıların analitik düşünme eğilimini ölçmek amacı ile kullanılmıştır ve analitik düşünme eğilimi daha az olan katılımcıların tarafsız iyilik boyutuna eğilimli oldukları gözlemlenmiştir.

4. BÖLÜM SONUÇ

Bu bölümde, araştırmanın genel kimlik bilgilerinin, sürecinin ve sonuçlarının kısaca anlatıldığı bir özet bölümü; araştırmanın alana katkılarının ve bulguların yorumlanması neticesinde varılan noktanın yer aldığı yargı bölümü yer almaktadır. Son olarak ise gelecekte yapılabilecek araştırmalar için önerilerin yer aldığı öneriler bölümü sunulacaktır.

4.1.Özet

Faydacılık yaklaşımının iki boyutlu bir biçimde ele alınmasının, feda içeren ikilem senaryolarının yarattığı eksiklikleri gidermeye katkı sağladığını söylemek mümkündür. Araçsal zarar ve tarafsız iyilik boyutları, faydacılığın iki ayrı bölümünü oluşturmaktadır ve amaç olarak aynı noktaya varsalar da kavramsal olarak birbirlerinden farklı nitelikler taşırlar. Farklı niteliklere sahip olmaları nedeniyle de farklı kişilik özellikleri ile uyum gösterirler. Araçsal zarar boyutu ile psikopati kişilik özelliğinin ilişkili olduğu bilgisi literatürde daha önce yer alan bir bilgidir. Buradan yola çıkarak, bu araştırma da tarafsız iyilik boyutunun hangi kişilik özelliği ile ilişkili olabileceği probleminde yola çıkarak, tarafsız iyilik ile uyumluluk kişilik özelliğinin ilişkisini incelemiştir. Araştırmanın genel amacı, psikopati, uyumluluk ve sorumluluk kişilik özelliklerinin, feda etmeyi içeren ahlaki yargılar üzerindeki etkisini araştırmak; bu kişilik özelliklerinin faydacılık yaklaşımının alt boyutları bağlamında nasıl farklılaştıklarını incelemektir. Ayrıca, faydacılığı iki boyutlu bir biçimde ölçmeye olanak sağlayan Oxford Faydacılık Ölçeği'nin daha önce sıklıkla kullanılan ve faydacılığı tek boyutlu olarak ölçen feda içeren ikilem senaryoları ile ilişkisini incelemek ve faydacılığın demografik özelliklere göre nasıl farklılaştığını belirlemek diğer amaçlar arasındadır. Bu amaçlarla, öncelikle kişilik özellikleri ile faydacılığın boyutları arasındaki ilişki incelenmiş, daha sonra Oxford Faydacılık Ölçeği ile ilgili ilişkilendirmelere dikkat edilmiş ve cinsiyet ve eğitim değişkenleri bağlamında faydacılık boyutları arasındaki farklılıklar gözlemlenmiştir.

Araştırmada, ilişkisel (korelasyonel) tarama modeli kullanılmıştır. Verilerin analizi için Pearson Korelasyon Analizi, Bağımsız Gruplar t-testi ve çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Türkiye'de İstanbul, Diyarbakır,

Tunceli ve Elazığ illerinde yaşayan, 18-60 yaş arası, kadın ve erkek toplam 292 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcıların, %51.7'si kadın ($n=151$), %48.3'ü erkektir ($n=141$). Katılımcıların yaş ortalaması 30.34'tür, eğitim durumları lise mezunu ile doktora seviyesi arasında değişim göstermektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular neticesinde, psikopati kişilik özelliği ile faydacılığın araçsal zarar boyutu arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki; tarafsız iyilik boyutu ile negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Uyumluluk kişilik özelliği ile faydacılığın tarafsız iyilik boyutu arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki; araçsal zarar boyutu ile negatif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Regresyon analizi sonuçlarına göre araçsal zarar boyutunun en iyi yordayıcısı psikopati; tarafsız iyilik boyutunun en iyi yordayıcısı ile uyumluluk kişilik özelliği olarak bulunmuştur. Mevcut bulgular sonucunda, psikopati ile araçsal zarar boyutu arasındaki ilişki literatürdeki bulguyu desteklemiş ve uyumluluk ile tarafsız iyilik boyutu arasındaki ilişki ise araştırmanın öngördüğü görüşü desteklemiştir.

Sorumluluk ile Oxford Faydacılık Ölçeği toplam faydacılık puanı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, tarafsız iyilik ile anlamlı ve pozitif; araçsal zarar ile de anlamlı ve negatif bir ilişki gözlemlenmiştir. Sonuçlar, sorumluluk özelliği baskın olan kişilerin daha az faydacı, ağırlıklı olarak deontolojik yargılar vereceği yönündeki görüş ile uyumludur.

Ek olarak, Oxford Faydacılık Ölçeği ile faydacılığı ölçen senaryolar ve Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir. Son olarak, tarafsız iyilik boyutu bağlamında, kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre tarafsız iyilik boyutuna daha eğilimli oldukları ve daha düşük eğitim seviyesine sahip katılımcıların tarafsız iyilik boyutuna eğilimli oldukları gözlemlenmiştir.

4.2.Yargı

Bu araştırma, faydacılığın, feda içeren yargıların, kişilik özellikleri ve kişilerin demografik özellikleri bağlamında nasıl farklılaşacağını incelemiştir. Psikopati kişilik özelliği ile araçsal zarar boyutu arasında; uyumluluk kişilik özelliği ile tarafsız iyilik boyutu arasında pozitif ilişkinin gözlemleneceği öngörülmüştür. Ek olarak, sorumluluk kişilik özelliği baskın kişilerin ise faydacı yargı oranlarının düşük olması beklenmiştir. Elde edilen bulgulara göre psikopati ile araçsal zarar; uyumluluk ile tarafsız iyilik

kişilik özelliği istatistiksel olarak anlamlı ilişki sergilemiştir. Mevcut sonuçlar, psikopati ile araçsal zarar; uyumluluk ile tarafsız iyilik ve sorumluluk ile deontoloji hakkında yapılan kavramsal ilişkilendirmeler ile uyumlu gözükmektedir. Fedakarlık, yardımseverlik, empatiklik gibi özelliklerin baskın olduğu uyumluluk kişilik özelliklerine sahip kişilerin, başkalarına tarafsız ve karşılıksız olarak gönüllü yardım etme davranışlarının, kendinden fedakarlıkta bulunarak başkalarının iyiliğine olacak eylemlerde bulunmalarının muhtemel olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında, kuralcılık, titizlik, amaç odaklılık gibi özelliklerin baskın olduğu, kurallara uygun davranmayı seven sorumluluk kişilik özelliğine sahip insanların ise çoğunluğun iyiliğine hizmet edecek olsa bile bazı eylemlerde bulunmama yönünde davranışlar sergileyecekleri düşünülmektedir.

Faydacılığın iki boyutu olan araçsal zarar ve tarafsız iyilik boyutları kişilik özellikleri bağlamında farklılaşmıştır. Bu çalışmanın bulguları, Kahane ve diğerleri (2018)'nin çalışmasını desteklemiştir, faydacılığın iki boyutlu bir biçimde düşünülmesini mümkün kılmıştır; boyutlar farklı değişkenler ile ilişkili bulunmuştur. Bu araştırma, karanlık üçlü kişilik özelliklerinden olan psikopati ve beş faktörlü kişilik boyutlarından olan uyumluluk ve sorumluluk kişilik özelliklerinin feda içeren yargılar üzerindeki etkisini birlikte inceleyerek alana katkıda bulunmuştur. Daha önceki araştırmalarda ilişkisi gösterilen psikopati ile faydacı yargılar ve psikopati ile faydacılığın araçsal zarar boyutu arasındaki anlamlı ilişki bu araştırmanın bulguları ile desteklenmiştir. Aynı zamanda, tarafsız iyilik boyutu bağlamında hangi kişilik özelliğinin baskın çıkacağı konusu ve deontolojik yargılar ile bir kişilik özelliğinin ilişkisinin araştırılması daha önce incelenmemiş olup alana katkı sağladığı düşünülmektedir.

Ahlaki yargıların kişiye özgü ve biricik olduğu, kişilerin kendi özlerinden izler taşıdığı düşünüldüğünde, kişilik ile ahlaki karar verme sürecinin incelenmesinin önem arz ettiği düşünülmüştür. Faydacılığın iki boyutlu bir biçimde ele alınması konusu alanda daha yeni olup bu konuda yapılan güncel araştırmalar edinmekte kısıtlılıklar mevcuttur. Özellikle tarafsız iyilik boyutuna yönelik olarak alanda çalışmalar mevcut olmamakla birlikte, bu araştırmanın değişkenleri olan üç kişilik özelliğinin birlikte dahil edildiği ve faydacılığı iki boyutlu biçimde araştıran bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Farklı kişilik özelliklerinin, kişiler arası ilişkiler, iş doyumu, liderlik gibi farklı alanlardaki etkilerinin sıklıkla incelendiği görülmüştür. Bu çalışmada, ahlaki yargılar ile kişilik özelliklerinin ilişkisinin incelenmesiyle, ahlaki yargıların klinik alana uygulanması mümkün olabilmıştır. Bu çalışmanın ahlaki karar verme süreci ile kişilik özellikleri arasında bir köprü kurarak, ileride yapılacak olan araştırmalara ışık tutması amaçlanmıştır.

4.3.Öneriler

Bu çalışmaya başlandığı sırada Oxford Faydacılık Ölçeği'nin Türkçe'ye geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmadığından, ölçek çeviri ve geri çeviri yöntemi kullanılarak kullanıma uygun hale getirilmiştir. Fakat daha sonra Erzi (2019) bu ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Ölçeğin güncel ve geçerlik güvenilirlik çalışmaları yapılmış versiyonunun kullanılmamış olması bu araştırmanın kısıtlılıkları arasındadır. Bu çalışmada kullanılan Cronbach alfa değerlerinin, güncel çevirilen ölçek versiyonundan düşük olmasından dolayı, bu konuda yapılacak yeni araştırmalar için Erzi (2019)'nin çalışmasını gerçekleştirmiş olduğu ölçek versiyonunun kullanılması önerilmektedir.

Aynı zamanda, çeviri ve geri çeviri yöntemi ile kullanıma hazır hale gelen Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği için belirlenen .44'lük Cronbach alfa değeri de düşük bulunmuş ve maddelerden bazıları çıkartıldığında dahi değer yükselmediği için ölçek bu hali ile kullanılmıştır. Ölçeğin düşük Cronbach alfa değerine sahip olarak kullanılması araştırmanın bir diğer kısıtlılığıdır. Gelecek araştırmalar için daha geçerli ve güvenilir sonuçlar elde etmek amacıyla iç tutarlılık değerleri daha yüksek ölçeklerin kullanılması önerilmektedir.

Araştırmada kullanılan Beş Faktör Kişilik Envanteri'nin katılımcılar tarafından doldurulması sırasında, yanlış anlaşılmanın olduğu ve dolayısıyla bazı katılımcıların ölçeği olması gerektiği gibi doldurmadığı görülmüştür. Her bir ifadenin yanına numara yazılması gerekirken; bazı katılımcıların ifadelerin arasında seçim yaparak işaretleme yaptıkları veya tüm anket içinden sadece bir ifadenin yanına numara yazdıkları gözlemlenmiştir. Doğru biçimde işaretlenemeyen Beş Faktör Kişilik Envanteri'nin bulunduğu yaklaşık 50 anket formu araştırmaya dahil edilememiştir, bu da katılımcı sayısını aşağıya çekmiştir. Daha fazla katılımcı sayısına ulaşılabilmesinin daha

güvenilir sonuçlar elde etmeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, Beş Faktör Kişilik Envanteri'nin katılımcılara yanlış anlaşılmalara sebep olmayacak şekilde, açık ve net bir giriş yazısı ile verilmesi, gerekirse örnekler kullanılarak sunulması önerilmektedir.

Faydacılığın araçsal zarar ve tarafsız iyilik boyutlarına yönelik olarak başka kişilik ölçüm araçları ve farklı kişilik özellikleri ile de ilişkilerinin nasıl değişeceğine bakmak diğer araştırmalar için verilebilecek öneriler arasındadır. Ayrıca bu araştırmanın bulgularından hareketle, uyumlu kişilik ile tarafsız iyilik boyutu arasında çıkan istatistiksel açıdan anlamlı ilişkinin etkisi ile, sivil toplum kuruluşlarında gönüllülük yapan kişiler ile tarafsız iyilik boyutuna uygun verilecek faydacı yargılar arasında kavramsal olarak uyumlulukların olduğu düşünülmüştür. İleride bu konu ile ilgili çalışma yapacak araştırmacılara sivil toplum kuruluşlarında gönüllü olarak çalışan kişilerden oluşan bir örneklem kullanmaları önerilebilir.

Son olarak, araçsal zarar ve tarafsız iyilik boyutlarının, bireyci ve toplumcu kültürler bağlamında da farklılıklar sergileyebileceği düşünülerek, bireyci ve toplumcu kültürler ile bu konunun incelenmesinin, alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

EK'LER

EK-1

Demografik Bilgi Formu

1) Cinsiyetiniz: K E 2)Yaşınız: _____

3) Eğitim durumunuz:

Ortaokul Lise Yüksek Okul Üniversite Yüksek Lisans Doktora

4) Hangisi ekonomik düzeyinizi en iyi ifade etmektedir?

Çok Düşük Düşük Orta Yüksek Çok Yüksek

5) Çocukluğunuzdaki gelir seviyenizi tanımlar mısınız?

Çok iyi İyi Fena Değil Kötü Çok Kötü

6) Kendinizi ne derecede dindar biri olarak nitelendirirsiniz?

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

Hiç dindar değilim

Evet çok dindarım

7) En uzun süreyle yaşadığınız yer:

Büyükşehir Şehir Kasaba Belde Köy

EK-2

Oxford Faydacılık Ölçeği (Oxford Utilitarianism Scale)

Aşağıda size bazı durumlara ilişkin yargılar yöneltilmektedir. Lütfen her bir ifadeyi okuyunuz ve her bir ifadeye ne ölçüde katılıp katılmadığınızı aşağıdaki 7 aralıklı ölçek üzerinde değerlendiriniz. Sorulara vereceğiniz samimi ve dürüst cevaplar araştırmanın bilimsel niteliği açısından son derece önemlidir.

- 1) Kesinlikle Katılmıyorum
- 2) Katılmıyorum
- 3) Biraz Katılmıyorum
- 4) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum (kararsızım)
- 5) Biraz Katılıyorum
- 6) Katılıyorum
- 7) Kesinlikle Katılıyorum

1)Eğer, acil bir durumda başka bir kişinin hayatını kurtarmanın tek yolu kendi bacağına feda etmekse, bu durumda, bu fedakârlığı gerçekleştirmek ahlaki olarak gereklidir.	1	2	3	4	5	6	7
2)Masum bir kişiye zarar vermek, eğer başka birçok masum insana yardım etmek için gerekiyorsa, ahlaki olarak doğrudur.	1	2	3	4	5	6	7
3)Ahlaki olarak, böbrek yetmezliği olan bir kişiye böbreğimizin birini verme gereği duymamız gerekir çünkü hayatta kalmak için iki böbreğe ihtiyacımız yoktur ve sağlıklı olmak için bir tane böbrek yeterlidir.	1	2	3	4	5	6	7
4)Eğer tüm insanların refahını ve mutluluğunu sağlamanın tek yolu, kısa ve sınırlı bir süre boyunca politik baskı kullanmaksa, bu durumda politik baskı kullanılmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
5)Ahlaki açıdan, insanlar gezegen üzerindeki tüm insanların refahını eşit olarak önemsemelidir; onlara fiziksel veya duygusal olarak yakın olan kişilerin refahına özel bir önem vermemelidir.	1	2	3	4	5	6	7
6)Eğer yüzlerce insanı öldürecek bir bombanın patlamasını önleyecek bir bilgiyi elde etmek için masum bir kişiye işkence etmek gerekiyorsa, bunu yapmak kabul edilebilir.	1	2	3	4	5	6	7
7)Birine yardım etmemek, ona aktif olarak zarar vermek kadar yanlıştır.	1	2	3	4	5	6	7
8)Daha fazla insanın kurtarılmasını sağlayacaksa, bazen yan etki olarak masum insanların ölmesi ahlaki olarak gereklidir.	1	2	3	4	5	6	7
9)Eğer bağışlayarak birilerine yardım etmesi mümkünse, kişinin gerçekten ihtiyacı olmadığı parasını elinde tutması ahlaki olarak yanlıştır.	1	2	3	4	5	6	7

EK-3

Ahlaki İkilem Senaryoları

Lütfen size yöneltilen 4 farklı senaryoyu dikkatlice okuyunuz ve her bir senaryo için yöneltilen soruları sizi en iyi ifade edecek seçenekleri işaretleyerek cevaplayınız.

SENARYO 1) Kontrolden çıkmış bir tren beş işçinin çalıştığı yere doğru hızla ilerliyor. Siz de yolu izlerken bunu fark ediyorsunuz. Fakat bulunduğunuz yer çalışan beş işçiyi uyarabileceğiniz yakınlıkta değil. Yanınızda ise trenin rotasını değiştirmenizi sağlayabilecek bir buton bulunuyor. Eğer bu butona basarsanız trenin yolu değişecek ve beş işçinin hayatı kurtulacak. Ancak diğer yolda bulunan bir işçi hayatını kaybedecek.

Beş kişinin hayatını kurtarmak için trenin yolunu değiştirmek ve bir kişinin ölmesine sebep olmak ahlaken doğru mudur?

Evet doğrudur

Hayır yanlıştır

❖ Beş kişinin hayatını kurtarmak için trenin yolunu değiştirmek ve bir kişinin ölmesine sebep olmak ahlaken kabul edilebilir bir davranış mıdır?

(1.Kesinlikle Kabul Edilmez, 2. Kabul Edilmez, 3. Kararsızım, 4. Kabul Edilebilir, 5. Kesinlikle Kabul Edilebilir)

1-----2-----3-----4-----5

Kesinlikle kabul edilemez
edilebilir

Kesinlikle kabul
edilebilir

❖ Beş kişiyi kurtarmak adına trenin yolunu değiştirip bir işçinin ölümüne yol açmak sizce ahlaken zorunlu mudur?

(1.Kesinlikle Zorunlu Değildir, 2. Zorunlu Değildir, 3. Kararsızım, 4. Zorunludur, 5. Kesinlikle Zorunludur)

1-----2-----3-----4-----5

Kesinlikle zorunlu değildir
zorunludur

Kesinlikle
zorunludur

Bu şekilde karar vermenize yardımcı olan düşünce aşağıdakilerden hangisine daha yakındır? (Lütfen sadece en yakın olduğunuz bir seçeneği işaretleyin)

- Masum birine bilerek zarar veren bir kişi erdemli bir insan olamaz.
- Masum birine bilerek zarar vermek temel ahlak kurallarına aykırı olduğu için ne amaçla yapılırsa yapılsın ahlaken kabul edilemez.
- Ahlaklı davranış en çok sayıda kişinin iyiliğini gözeten davranıştır.
- Olayların kendi akışı gereği ortaya çıkacak zarar ne olursa olsun olaylara müdahale ederek bir zarara sebep olmak ahlaken sakıncalıdır.
- Verdiğim kararda ahlaki gerekçelerin çok önemli bir rolü olmadı.

SENARYO 2)Kontrolde çıkmış bir tren beş işçinin çalıştığı yere doğru hızla ilerliyor. Siz de yolu izlerken bunu fark ediyorsunuz. Fakat bulunduğunuz yer çalışan beş işçiyi uyarabileceğiniz yakınlıkta değil. Yanınızda ise oldukça şişman bir yabancı var ve durumdan tamamen habersiz görünüyor. Eğer bu yabancıyı trenin önüne iterseniz beş işçinin hayatını kurtarmış olacaksınız. Fakat bu eylem şişman yabancıya ölümüne sebep olacak.

Beş kişiyi kurtarmak adına yabancıyı trenin önüne itmek ahlaken doğru mudur?

Evet doğrudur

Hayır yanlıştır

❖ Beş kişiyi kurtarmak adına yabancıyı trenin önüne itmek ahlaken kabul edilebilir bir davranış mıdır?

(1.Kesinlikle Kabul Edilmez, 2. Kabul Edilmez, 3. Kararsızım, 4. Kabul Edilebilir, 5. Kesinlikle Kabul Edilebilir)

1-----2-----3-----4-----5

Kesinlikle kabul edilemez

Kesinlikle kabul edilebilir

❖ Beş kişiyi kurtarmak adına yabancıyı trenin önüne itmek sizce ahlaken zorunlu mudur?

(1.Kesinlikle Zorunlu Değildir, 2. Zorunlu Değildir, 3. Kararsızım, 4. Zorunludur, 5. Kesinlikle Zorunludur)

1-----2-----3-----4-----5

Kesinlikle zorunlu değildir

Kesinlikle zorunludur

Bu şekilde karar vermenize yardımcı olan düşünce aşağıdakilerden hangisine daha yakındır? (Lütfen sadece en yakın olduğunuz bir seçeneği işaretleyin)

- Masum birine bilerek zarar veren bir kişi erdemli bir insan olamaz.
- Masum birine bilerek zarar vermek temel ahlak kurallarına aykırı olduğu için ne amaçla yapılırsa yapılırsın ahlaken kabul edilemez.
- Ahlaklı davranış en çok sayıda kişinin iyiliğini gözeten davranıştır.
- Olayların kendi akışı gereği ortaya çıkacak zarar ne olursa olsun olaylara müdahale ederek bir zarara sebep olmak ahlaken sakıncalıdır.
- Verdiğim kararda ahlaki gerekçelerin çok önemli bir rolü olmadı.

SENARYO 3)Siz bir doktorsunuz. Organlarından biri eksik olduğu için ölmek üzere olan beş hastanız var. Birdenbire hastaneden içeriye kaza yapmış ve kritik bir şekilde

yaralanmış bir adam giriyor. Bu kazazedeyi uzun ve zorlu bir ameliyat sonucunda büyük ihtimalle iyileştirebilirsiniz. Fakat eğer ameliyat esnasında bu kazazedenin şahdamarını keserseniz bu hastayı kaybedersiniz ve bunu yaptığınızı kimse anlamaz. Bu şekilde onun organlarını organ bekleyen diğer beş kişiye transfer edebileceksiniz. Yani böylece organ bekleyen beş kişinin hayatı kurtulmuş olacak.

Böyle bir durumda kazazedeyi diğer beş hastayı kurtarmak adına öldürmek ahlaken doğru mudur?

Evet doğrudur

Hayır yanlıştır

❖ Böyle bir durumda bu kazazedeyi diğer beş hastayı kurtarmak adına öldürmek sizce ahlaken kabul edilebilir bir davranış mıdır?

(1.Kesinlikle Kabul Edilmez, 2. Kabul Edilmez, 3. Kararsızım, 4. Kabul Edilebilir, 5. Kesinlikle Kabul Edilebilir)

1-----2-----3-----4-----5

Kesinlikle kabul edilemez
edilebilir

Kesinlikle kabul
edilebilir

❖ Böyle bir durumda bu kazazedeyi diğer beş hastayı kurtarmak adına öldürmek sizce ahlaken zorunlu mudur?

(1.Kesinlikle Zorunlu Değildir, 2. Zorunlu Değildir, 3. Kararsızım, 4. Zorunludur, 5. Kesinlikle Zorunludur)

1-----2-----3-----4-----5

Kesinlikle zorunlu değildir
zorunludur

Kesinlikle
zorunludur

Bu şekilde karar vermenize yardımcı olan düşünce aşağıdakilerden hangisine daha yakındır? (Lütfen sadece en yakın olduğunuz bir seçeneği işaretleyin)

- Masum birine bilerek zarar veren bir kişi erdemli bir insan olamaz.
- Masum birine bilerek zarar vermek temel ahlak kurallarına aykırı olduğu için ne amaçla yapılsa yapılsın ahlaken kabul edilemez.
- Ahlaklı davranış en çok sayıda kişinin iyiliğini gözeten davranıştır.
- Olayların kendi akışı gereği ortaya çıkacak zarar ne olursa olsun olaylara müdahale ederek bir zarara sebep olmak ahlaken sakıncalıdır.
- Verdiğim kararda ahlaki gerekçelerin çok önemli bir rolü olmadı.

SENARYO 4)Siz bir doktorsunuz. Organlarından biri eksik olduğu için ölmek üzere olan beş hastanız var. Birdenbire hastaneden içeriye kaza yapmış ve kritik bir şekilde yaralanmış bir adam giriyor. Bu kazazedeyi uzun ve zorlu bir ameliyat sonucunda yüksek ihtimalle iyileştirebileceğinizin farkındasınız. Fakat ameliyat esnasında hemşirenin neredeyse yanlış bir tedavi uygulamak üzere olduğunu görüyorsunuz. Eğer

hemşire bu tedaviyi uygularsa kazazedeyi kaybedeceksiniz ve onun organlarını organ bekleyen diğer beş kişiye transfer edebileceksiniz. Yani böylece organ bekleyen beş kişinin hayatı kurtulmuş olacak.

Böyle bir durumda hemşirenin kazazedenin ölümüne yol açacak hatayı yapmasını görmezden gelmek ahlaken doğru mudur?

- Evet doğrudur Hayır yanlıştır

- ❖ Organ nakli bekleyen beş hastanın kurtulması adına hemşirenin kazazedenin ölümüne yol açacak hatayı yapmasını görmezden gelmek ahlaken kabul edilebilir bir davranış mıdır?

(1.Kesinlikle Kabul Edilmez, 2. Kabul Edilmez, 3. Kararsızım, 4. Kabul Edilebilir, 5. Kesinlikle Kabul Edilebilir)

1-----2-----3-----4-----5
Kesinlikle kabul edilemez Kesinlikle kabul edilebilir

- ❖ Organ nakli bekleyen beş hastanın kurtulması adına hemşirenin kazazedenin ölümüne yol açacak hatayı yapmasını görmezden gelmek sizce ahlaken zorunlu mudur?

(1.Kesinlikle Zorunlu Değildir, 2. Zorunlu Değildir, 3. Kararsızım, 4. Zorunludur, 5. Kesinlikle Zorunludur)

1-----2-----3-----4-----5
Kesinlikle zorunlu değildir Kesinlikle zorunludur

Bu şekilde karar vermenize yardımcı olan düşünce aşağıdakilerden hangisine daha yakındır? (Lütfen sadece en yakın olduğunuz bir seçeneği işaretleyin)

- Masum birine bilerek zarar veren bir kişi erdemli bir insan olamaz.
- Masum birine bilerek zarar vermek temel ahlak kurallarına aykırı olduğu için ne amaçla yapılsa yapılsın ahlaken kabul edilemez.
- Ahlaklı davranış en çok sayıda kişinin iyiliğini gözeten davranıştır.
- Olayların kendi akışı gereği ortaya çıkacak zarar ne olursa olsun olaylara müdahale ederek bir zarara sebep olmak ahlaken sakıncalıdır.
- Verdiğim kararda ahlaki gerekçelerin çok önemli bir rolü olmadı.

EK-4

Gözden Geçirilmiş Faydacılık Ölçeği

Aşağıda size bazı ifadeler yöneltilmiştir. Lütfen her bir ifadeyi dikkatlice okuyunuz ve her bir ifadeye ne oranda katılıp katılmadığınızı 4 aralıklı ölçek üzerinde işaretleyerek belirtiniz.

1) Ahlaki bir kural, bu kuralı çiğnemekten daha kötü sonuçlara yol açsa bile, bu kurala uymalıyız.

x.....x.....x.....x

Asla   Nadiren   Çoğu zaman   Her zaman

2) Ahlaki bir kural, bu kuralı çiğnemekten daha kötü sonuçlar doğuruyorsa, bu kurala uymamalıyız.

x.....x.....x.....x

Asla   Nadiren   Çoğu zaman   Her zaman

3) İki seçenek diğer insanlara aynı şekilde zarar veriyorsa, daha az insana zarar veren seçeneği tercih etmeliyiz.

x.....x.....x.....x

Asla   Nadiren   Çoğu zaman   Her zaman

4) Bir seçeneğin bazı insanlar üzerinde başka seçeneklerden daha iyi etkileri varsa ve hiç kimse üzerinde başka seçeneklerden daha kötü etkileri yoksa, o zaman bu seçeneği tercih etmeliyiz.

x.....x.....x.....x

Asla   Nadiren   Çoğu zaman   Her zaman

5) Diğer insanlara biraz zarar vererek bazı insanlara çok yardımcı olabildiğimizde, bunu yapmalıyız.

x.....x.....x.....x

Asla   Nadiren   Çoğu zaman   Her zaman

6) Bir seçenek bazı insanlara yardım ediyorsa ve hiç kimseye zarar vermiyorsa bile bu seçenek her zaman tercih etmemiz gereken seçenek değildir.

x.....x.....x.....x

Asla   Nadiren   Çoğu zaman   Her zaman

7) Bazı insanlara yardım etmek için bile olsa başka insanlara zarar vermemeliyiz.

x.....x.....x.....x

Katılmıyorum   Biraz katılıyorum   Katılıyorum   Tamamen katılıyorum

8) Diğer insanları etkileyen kararlarda önemli olan tek şey, iyi olanı yapmak ve zararı önlemektir.

x.....x.....x.....x

Katılmıyorum   Biraz katılıyorum   Katılıyorum   Tamamen katılıyorum

9)Birisinin (kolayca önleyebileceğimiz halde) zarar görmesine kasıtlı olarak izin vermek, o kişiye bilfiil o zararı vermek kadar yanlıştır.

X.....X.....X.....X

Katılmıyorum   Biraz katılıyorum   Katılıyorum   Tamamen katılıyorum

10)Kasıtlı olarak birisine bir eylem yolu ile zarar vermek, aynı kişinin, kolayca önleyebileceğimiz bir zarardan dolayı acı çekmesine kasten izin vermekten daha kötüdür.

X.....X.....X.....X

Katılmıyorum   Biraz katılıyorum   Katılıyorum   Tamamen katılıyorum

11)Bazen her şey hesaba katıldığında zararlı olan şeyleri yapmamızı gerektiren kurallara da uymalıyız.

X.....X.....X.....X

Katılmıyorum   Biraz katılıyorum   Katılıyorum   Tamamen katılıyorum

12)Bazen her şey hesaba katıldığında en iyi olan şeyi yapmamızı engelleyen kurallara da uymalıyız.

X.....X.....X.....XKatılmıyorum

Biraz katılıyorum   Katılıyorum   Tamamen katılıyorum

13)Çok iyi sonuçlara yol açsa bile, bazı şeyler yapılmamalıdır.

X.....X.....X.....X

Katılmıyorum   Biraz katılıyorum   Katılıyorum   Tamamen katılıyorum

EK-5

Kısaltılmış Karanlık Üçlü Ölçeği (Short Dark Triad)

Aşağıda sizi kısmen tanımlayan (ya da pek tanımlayamayan) bir takım özellikler sunulmaktadır. Verilen maddelerin karşısındaki seçeneklerden size en uygun gelen seçeneği 5 aralıklı ölçek üzerinde işaretleyiniz. Lütfen her bir maddeye içtenlikle ve ÇOĞUNLUKLA nasıl düşündüğünüze göre yanıt veriniz.

- 1) Kesinlikle Katılmıyorum
- 2) Katılmıyorum
- 3) Kararsızım
- 4) Katılıyorum
- 5) Kesinlikle Katılıyorum

1) Sırlarınızı anlatmak akıllıca değildir.	1	2	3	4	5
2) İstedığimi elde etmek için akıllıca manipülasyon (kendi çıkarları doğrultusunda birilerini yada bir şeyleri yönlendirme) yapmaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5
3) Her ne pahasına olursa olsun, önemli kişileri kendi tarafına çekmelisin.	1	2	3	4	5
4) Başkalarıyla doğrudan çatışma yaşamaktan kaçınm, çünkü bu kişiler ileride işinize yarayabilir.	1	2	3	4	5
5) Daha sonra insanlara karşı kullanabileceğiniz bilgileri bir kenarda tutmak akıllıcadır.	1	2	3	4	5
6) İnsanlardan intikam almak için doğru zamanı beklemelisiniz.	1	2	3	4	5
7) İnsanların bilmesi gerekmeyen şeyleri onlardan saklamalısınız.	1	2	3	4	5
8) Planlarınızın başkalarına değil, kendinize fayda sağlayacağından emin olun.	1	2	3	4	5
9) Birçok insan manipüle edilebilir.	1	2	3	4	5
10) İnsanlar beni doğal bir lider olarak görür.	1	2	3	4	5
11) İlgi odağı olmaktan nefret ederim.	1	2	3	4	5
12) Birçok grup aktivitesi bensez sıkıcı olur.	1	2	3	4	5
13) Özel biri olduğumu biliyorum, çünkü herkes bana sürekli böyle söylüyor.	1	2	3	4	5
14) Önemli kişilerle tanışmaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5
15) Biri bana iltifat ederse mahcup olurum.	1	2	3	4	5
16) Ünlü kişilerle mukayese edilmişliğim vardır.	1	2	3	4	5
17) Ortalama biriyim.	1	2	3	4	5
18) Hak ettiğim saygıyı görmekte ısrar ederim.	1	2	3	4	5
19) Yetkililerden intikam almak hoşuma gider.	1	2	3	4	5
20) Tehlikeli durumlardan kaçınırım.	1	2	3	4	5
21) İntikam hızlı ve çirkin (bedeli ağır bir şekilde) olmalıdır.	1	2	3	4	5
22) İnsanlar sıklıkla kontrolden çıktığımı söyler.	1	2	3	4	5
23) Başkalarına karşı kaba olabildiğim doğrudur.	1	2	3	4	5
24) Benimle uğraşanlar daima pişman olur.	1	2	3	4	5
25) Yasa dışı işlere bulaşmaktan dolayı hiç sorun yaşamadım.	1	2	3	4	5
26) Kaybedenlere sataşmaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5
27) İstedığimi almak için her şeyi söylerim.	1	2	3	4	5

EK-6

Beş Faktör Kişilik Envanteri(BFI)

Aşağıda sizi kısmen tanımlayan (ya da pek tanımlayamayan) bir takım özellikler sunulmaktadır. Örneğin, başkaları ile zaman geçirmekten hoşlanan birisi olduğunuzu düşünüyor musunuz? Lütfen aşağıda verilen özelliklerin sizi ne oranda yansıttığını ya da yansıtmadığını belirtmek için sizi en iyi tanımlayan rakamı her bir özelliğin yanına yazınız.

- 1) Hiç katılmıyorum
- 2)Biraz katılmıyorum
- 3)Ne katılıyorum ne de katılmıyorum (kararsızım)
- 4)Biraz katılıyorum
- 5)Tamamen katılıyorum

“Kendimi .....biri olarak görüyorum”

___ 1. Konuşkan	___ 23. Tembel olma eğiliminde
___ 2. Başkalarında hata arayan	___ 24. Duygusal olarak dengeli, kolayca keyfi kaçmayan
___ 3. İşini tam yapan	___ 25. Keşfeden, icat eden
___ 4. Bunalımlı, melankolik	___ 26. Atılgan bir kişiliğe sahip
___ 5. Orijinal, yeni görüşler ortaya koyan	___ 27. Soğuk ve mesafeli olabilen
___ 6. Ketum/ağzı sıkı	___ 28. Görevi tamamlanıncaya kadar sebat edebilen
___ 7. Yardımsever ve çıkarıcı olmayan	___ 29. Dakikası dakikasına uymayan
___ 8. Biraz umursamaz	___ 30. Sanata ve estetik değerlere önem veren
___ 9. Rahat, stresle kolay baş eden	___ 31. Bazen utangaç, çekingen olan
___ 10. Çok değişik konuları merak eden	___ 32. Hemen hemen herkese karşı düşünceli ve nazik olan
___ 11. Enerji dolu	___ 33. İşleri verimli yapan
___ 12. Başkalarıyla sürekli didişen	___ 34. Gergin ortamlarda sakin kalabilen
___ 13. Güvenilir bir çalışan	___ 35. Rutin ve tekdüze işleri yapmayı tercih eden
___ 14. Gergin olabilen	___ 36. Sosyal, girişken
___ 15. Derin ve incelikli düşünen	___ 37. Bazen başkalarına kaba davranabilen
___ 16. Coşku ve şevk yaratabilen	___ 38. Planlar yapan ve bunları uygulayan

---

___	17. Affedici bir yapıya sahip	___	39. Kolayca gerilebilen
___	18. Dağınık olma eğiliminde	___	40. Düşünmeyi seven, fikirler geliştirebilen
___	19. Çok endişelenen	___	41. Sanata ilgisi çok az olan
___	20. Hayal gücü yüksek	___	42. Başkalarıyla işbirliği yapmayı seven
___	21. Sessiz bir yapıda	___	43. Kolaylıkla dikkati dağılan
___	22. Genellikle başkalarına güvenen	___	44. Sanat, müzik ve edebiyat bakımından kültürlü

EK-7

Derin Düşünme Testi (Cognitive Reflection Test)

Lütfen aşağıda yer alan üç soruyu yanıtlayınız.

1) Bir beyzbol sopası ve bir beyzbol topu 1.10 TL tutuyor. Beyzbol sopası, beyzbol topundan

1.00 TL daha pahalı. Buna göre beyzbol topunun fiyatı nedir? (kuruş cinsinden)

CEVAP:

2) 5 makine 5 parçayı 5 dakikada üretiyor. Buna göre 100 makine 100 parçayı kaç dakikada üretir?

CEVAP:

3) Bir gölün belli bir alanı nilüfer yapraklarıyla kaplı. Bu alanın büyüklüğü her gün iki katına çıkmaktadır. 48 günde bu alan gölün tamamını kapladığına göre, kaç günde gölün yarısını kaplar?

CEVAP:

KAYNAKÇA

- Amit, E., Gottlieb, S., & Greene, J. D. (2014). Visual versus Verbal Thinking and Dual-Process Moral Cognition. *Dual process theories of the social mind* (s. 340-354). içinde New York: Guilford.
- Avramova, Y. R., & Inbar, Y. (2013). Emotion and moral judgment. *Wiley Interdiscip. Rev. Cogn. Sci* , 169–178.
- Ayala, F. J. (2010). The difference of being human: Morality. *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*.
- Barak-Corren, N., & Bazerman, M. H. (2017). Is saving lives your task or God's? Religiosity, belief in god, and moral judgement. *Judgment and Decision Making* , 280–296.
- Baron, J., & Gürçay, B. (2017). A meta-analysis of response-time tests of the sequential two-systems model of moral judgment. *Mem Cogn* , 566–575.
- Baron, J., & Gürçay, B. (2017). A meta-analysis of response-time tests of the sequential two-systems model of moral judgment. *Mem Cogn* , 566–575.
- Baron, J., Gürçay, B., & Luce, M. F. (2018). Correlations of trait and state emotions with utilitarian moral judgements. *Cognition and Emotion* , 116-129.
- Baron, J., Scott, S., Fincher, K., & Metz, S. E. (2015). Why does the Cognitive Reflection Test (sometimes) predict utilitarian moral judgment (and other things). *Journal of Applied Research in Memory and Cognition* , 265–284.
- Bartels, D. M. (2008). Principled moral sentiment and the flexibility of moral judgment and decision making. *Cognition*, 381–417.
- Bartels, D. M., & Pizarro, D. A. (2011). The mismeasure of morals: Antisocial personality traits predict utilitarian responses to moral dilemmas. *Cognition* , 154–161.
- Benet-Martinez, V., & John, O. P. (1998). Los Cinco Grandes Across Cultures and Ethnic Groups: Multitrait Multimethod Analyses of the Big Five in Spanish and English. *Journal of Personality and Social Psychology*, 729-750.
- Bialek, M., & De Neys, W. (2016). Conflict detection during moral decision-making: evidence for deontic reasoners' utilitarian sensitivity. *Journal of Cognitive Psychology*, 631-639.

- Bialek, M., & De Neys, W. (2017). Dual processes and moral conflict: Evidence for deontological reasoners' intuitive utilitarian sensitivity. *Judgment and Decision Making*, 148–167.
- Blair, R. J. (2008). Fine cuts of empathy and the amygdala: Dissociable deficits in psychopathy and autism. *The Quarterly Journal Of Experimental Psychology*, 157-170.
- Blair, R. J. (2007). The amygdala and ventromedial prefrontal cortex in morality and psychopathy. *TRENDS in Cognitive Sciences*, 387-392.
- Bolay, S. H. (1997). *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Basım Yayın.
- Bostyn, D. H., & Roets, A. (2017). An Asymmetric Moral Conformity Effect: Subjects Conform to Deontological But Not Consequentialist Majorities. *Social Psychological and Personality Science*, 323-330.
- Cardinale, E. M., & Marsh, A. A. (2015). Impact of Psychopathy on Moral Judgments about Causing Fear and Physical Harm. *PLOS ONE*.
- Cellini, N., Lotto, L., Pletti, C., & Sarlo, M. (2017). Daytime REM sleep affects emotional experience but not decision choices in moral dilemmas. *Scientific Reports*.
- Cima, M., Tonnaer, F., & Hauser, M. D. (2010). Psychopaths know right from wrong but don't care. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 59-67.
- Cohen, D. J., & Ahn, M. (2016). A Subjective Utilitarian Theory of Moral Judgment. *Journal of Experimental Psychology*, 1359–1381.
- Conway, P., & Gawronski, B. (2013). Deontological and Utilitarian Inclinations in Moral Decision Making: A Process Dissociation Approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 216–235.
- Conway, P., Goldstein-Greenwood, J., Polacek, D., & Greene, J. D. (2018). Sacrificial utilitarian judgments do reflect concern for the greater good: Clarification via process dissociation and the judgments of philosophers. *Cognition*, 241–265.
- Costa Jr., P. T., & McCrae, R. R. (1995). Domains and Facets: Hierarchical Personality Assessment Using the Revised NEO Personality Inventory. *Journal Of Personality Assessment*, 21-50.
- Crego, C., & Widiger, T. A. (2014). Psychopathy and the DSM. *Journal of Personality*.

- Crockett, M. J., Kurth-Nelson, Z., Siegel, J. Z., Dayan, P., & Dolan, R. J. (2014). Harm to others outweighs harm to self in moral decision making. *PNAS*, 17320–17325.
- Cross, S. E., & Madson, L. (1997). Models of the Self: Self-Construals and Gender. *Psychological Bulletin*, 5-37.
- Cushman, F. (2013). Action, Outcome, and Value: A Dual-System Framework for Morality. *Personality and Social Psychology Review*, 273-292.
- Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: for a multidimensional approach evidence. *Journal Of Personality and Social Psychology*, 113-126.
- Dawel, A., O'Kearney, R., McKone, E., & Palermo, R. (2012). Not just fear and sadness: Meta-analytic evidence of pervasive emotion recognition deficits for facial and vocal expressions in psychopathy. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 2288–2304.
- Decety, J., & Cowell, J. M. (2014). The complex relation between morality and empathy. *Trends in Cognitive Sciences*.
- Djeriouat, H., & Tremoliere, B. (2014). The Dark Triad of personality and utilitarian moral judgment: The mediating role of Honesty/Humility and Harm/Care. *Personality and Individual Differences*, 11–16.
- Edens, J. F., Marcus, D. K., Lilienfeld, S. O., & Poythress Jr., N. G. (2006). Psychopathic, Not Psychopath: Taxometric Evidence for the Dimensional Structure of Psychopathy. *Journal of Abnormal Psychology*, 131-144.
- Erkuş, A., & Tabak, A. (2009). Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Çalışanların Çatışma Yönetim Tarzlarına Etkisi: Savunma Sanayiinde Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 213-242.
- Erzi, S. (2019). Psychometric Properties Of Adaptation Of The Oxford Utilitarianism Scale To Turkish. *Humanitas*, 132-147.
- Evans, J. S. (2008). Dual-Processing Accounts of Reasoning, Judgment, and Social Cognition. *Annu. Rev. Psychol.*, 255–278.
- Everett, J. A., Pizarro, D. A., & Crockett, M. J. (2016). Inference of Trustworthiness From Intuitive Moral Judgments. *Journal of Experimental Psychology*, 772–787.
- Farsides, T., Sparks, P., & Jessop, D. (2018). Self-reported reasons for moral decisions. *Thinking & Reasoning*, 1-20.

- Fischer, A. H., & Manstead, A. S. (2004). Gender and Culture Differences in Emotion. *Emotion*, 87–94.
- Frederick, S. (2005). Cognitive Reflection and Decision Making. *Journal of Economic Perspectives*, 25–42.
- Frederick, S. (2005). Cognitive Reflection and Decision Making. *Journal of Economic Perspectives*, 25–42.
- Friesdorf, R., Conway, P., & Gawronski, B. (2015). Gender Differences in Responses to Moral Dilemmas: A Process Dissociation Analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 696–713.
- Fumagalli, M., Ferrucci, R., Mameli, F., Marceglia, S., Mrakic-Spota, S., Zago, S., et al. (2010). Gender-related differences in moral judgments. *Cogn Process*, 219–226.
- Gawronski, B., & Beer, J. S. (2017). What makes moral dilemma judgments “utilitarian” or “deontological”? *Social Neuroscience*, 626–632.
- Gleichgerrcht, E., & Young, L. (2013). Low Levels of Empathic Concern Predict Utilitarian Moral Judgement. *Plos One*.
- Glenn, A. L., Koleva, S., Iyer, R., Graham, J., & Ditto, P. H. (2010). Moral identity in psychopathy. *Judgment and Decision Making*, 497–505.
- Goldberg, L. R. (1993). The Structure of Phenotypic Personality Traits. *American Psychologist*, 26–34.
- Gosling, S. D., Rentfrow, P. J., & Swann Jr., W. B. (2003). A very brief measure of the Big-Five personality domains. *Journal of Research in Personality*, 504–528.
- Graziano, W. G., Habashi, M. M., Sheese, B. E., & Tobin, R. M. (2007). *Journal of Personality and Social Psychology*, 583–599.
- Greene, J. D. (2014). Beyond Point-and-Shoot Morality: Why Cognitive NeuroScience Matters for Ethics. *Ethics*, 695–726.
- Greene, J. D. (2007). Why are VMPFC patients more utilitarian? A dual-process theory of moral judgment explains. *Trends in Cognitive Sciences*, 322–323.
- Greene, J. D., Cushman, F. A., Stewart, L. E., Lowenberg, K., Nystrom, L. E., & Cohen, J. D. (2009). Pushing moral buttons: The interaction between personal force and intention in moral judgment. *Cognition*, 364–371.

- Greene, J. D., Nystrom, L. E., Engell, A. D., Darley, J. M., & Cohen, J. D. (2004). The Neural Bases of Cognitive Conflict and Control in Moral Judgment. *Neuron*, 389–400.
- Greene, J. D., Sommerville, R. B., Nystrom, L. E., Darley, J. M., & Cohen, J. D. (2001). An fMRI Investigation of Emotional Engagement in Moral Judgment. *Science*, 2105-2108.
- Greene, J. (2003). From neural ‘is’ to moral ‘ought’: what are the moral implications of neuroscientific moral psychology? *Natural Reviews Neuroscience*, 847-850.
- Greene, J., & Haidt, J. (2002). How (and where) does moral judgment work? *Trends in Cognitive Sciences*, 517-523.
- Greene, J., Morelli, S. A., Lowenberg, K., Nystrom, L. E., & Cohen, J. D. (2008). Cognitive load selectively interferes with utilitarian moral judgment. *Cognition*, 1144–1154.
- Haidt, J. (2001). The Emotional Dog and Its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgment. *Psychological Review*, 814-834.
- Haidt, J. (2007). The New Synthesis in Moral Psychology. *Science*, 998-1002.
- Harpur, T. J., Hakstian, A. R., & Hare, R. D. (1988). Factor Structure of the Psychopathy Checklist. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 741-747.
- Horne, Z., & Powell, D. (2016). How Large Is the Role of Emotion in Judgments of Moral Dilemmas? *Plos One* .
- Horzum, M. B., Ayas, T., & Padır, M. A. (2017). Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması . *Sakarya University Journal of Education*, 398-408.
- Hoştut, S. (2011). Reklamcılık Mesleğine Yönelik Etik Algı ve Tutumlar. *Journal of Yasar University*, 3699-3711.
- Ishikawa, S. S., Raine, A., Lencz, T., Bihrl, S., & Lacasse, L. (2001). Autonomic stress reactivity and executive functions in successful and unsuccessful criminal psychopaths from the community. *Journal of Abnormal Psychology*, 423-432.
- Jones, D. N., & Paulhus, D. (2014). Introducing the Short Dark Triad (SD3): A Brief Measure of Dark Personality Traits. *Assessment*, 1-14.
- Judge, T. A., Higgins, C. A., Thoresen, C. J., & Barrick, M. R. (1999). The Big Five Personality Traits, General Mental Ability, And Career Success Across The Life Span. *personnel psychology*, 621-652.

- Kahane, G. (2012). On the Wrong Track: Process and Content in Moral Psychology. *Mind & Language*, 519–545.
- Kahane, G. (2015). Sidetracked by trolleys: Why sacrificial moral dilemmas tell us little (or nothing) about utilitarian judgment. *Social Neuroscience*, 551–560.
- Kahane, G., Everett, J. A., Earp, B. D., Caviola, L., Faber, N. S., Crockett, M. J., et al. (2018). Beyond Sacrificial Harm: A Two-Dimensional Model of Utilitarian Psychology. *Psychological Review*, 131–164.
- Kahane, G., Everett, J. A., Earp, B. D., Farias, M., & Savulescu, J. (2015). ‘Utilitarian’ judgments in sacrificial moral dilemmas do not reflect impartial concern for the greater good. *Cognition*, 193–209.
- Kahneman, D., & Frederick, S. (2002). *Representativeness Revisited: Attribute Substitution in Intuitive Judgment*. New York: Cambridge University Press.
- Kahneman, D., & Frederick, S. (2002). Representativeness Revisited: Attribute Substitution in Intuitive Judgment. T. Gilovich, D. W. Griffin, & D. Kahneman içinde, *Heuristics and Biases: The Psychology of Intuitive Judgement* (s. 51). New York: Cambridge University Press.
- Kılavuz, R. (2002). Yönetmelik Etik ve Halkın Yönetmelik Etik Oluşumuna Etkileri. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 255-266.
- Koenigs, M., Kruepke, M., Zeier, J., & Newman, J. P. (2012). Utilitarian moral judgment in psychopathy. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 708-714.
- Koenigs, M., Young, L., Adolphs, R., Tranel, D., Cushman, F., Hauser, M., et al. (2007). Damage to the prefrontal cortex increases utilitarian moral judgements. *Nature*, 908-911.
- Kvaran, T., Nichols, S., & Sanfey, A. (2013). The effect of analytic and experiential modes of thought on moral judgment. *Progress in Brain Research*, 187-195.
- Laakasuo, M., & Sundvall, J. (2016). Are Utilitarian/Deontological Preferences Unidimensional? *Frontiers in Psychology* .
- Lee, J. J., & Gino, F. (2015). Poker-faced morality: Concealing emotions leads to utilitarian decision making. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 49-64.
- Levenston, G. K., Patrick, C. J., Bradley, M. M., & Lang, P. J. (2000). The Psychopath as Observer: Emotion and Attention in Picture Processing. *Journal of Abnormal Psychology*, 373-385 .

- Li, Z., Xia, S., Wu, X., & Chen, Z. (2018). Analytical thinking style leads to more utilitarian moral judgments: An exploration with a process-dissociation approach. *Personality and Individual Differences*, 180–184.
- Marsh, A. A., & Blair, R. J. (2008). Deficits in facial affect recognition among antisocial populations: A meta-analysis. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 454–465.
- Martins, A. T., Faisca, L. M., Esteves, F., Muresan, A., & Reis, A. (2012). Atypical moral judgment following traumatic brain injury. *Judgment and Decision Making*, 478–487.
- McCrae, R. R., & Costa Jr., P. T. (1987). Validation of the Five-Factor Model of Personality Across Instruments and Observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81-90.
- Moore, A. B., Clark, B. A., & Kane, M. J. (2008). Who Shalt Not Kill? Individual Differences in Working Memory Capacity, Executive Control, and Moral Judgment. *Psychological Science*, 549-557.
- Moretto, G., Ladavas, E., Mattioli, F., & Pellegrino, G. (2009). A Psychophysiological Investigation of Moral Judgment after Ventromedial Prefrontal Damage. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 1888–1899.
- Morsünbül, Ü. (2014). The validity and reliability study of the Turkish version of Quick Big Five Personality Test. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 316-322.
- Nichols, S. (2001). Mindreading and the Cognitive Architecture Underlying Altruistic Motivation. *Mind & Language*, 425–455.
- Nichols, S., & Mallon, R. (2006). Moral dilemmas and moral rules. *Cognition*, 530–542.
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T., & Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 566-589.
- Özsoy, E., Rauthmann, J. F., Jonason, P. K., & Ardiç, K. (2017). Reliability and validity of the Turkish versions of Dark Triad Dirty Dozen (DTDD-T), Short Dark Triad (SD3-T), and Single Item Narcissism Scale (SINS-T). *Personality and Individual Differences*, 11-14.
- Özturan, H. (2011). Etik ile Ahlâk Arasında: Türkçe Ahlâk Felsefesi Literatürüne Dair Etik Kavramı Kullanımı Üzerinden Bir Değerlendirme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 169-202.

- Patil, I. (2015). Trait psychopathy and utilitarian moral judgement: The mediating role of action aversion. *Journal of Cognitive Psychology*, 349-366.
- Penner, L. A., Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., & Schroeder, D. A. (2005). Prosocial behavior: Multilevel perspectives. *Annual Review of Psychology*, 365–392.
- Piazza, J. (2012). “If You Love Me Keep My Commandments”: Religiosity Increases Preference for Rule-Based Moral Arguments. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 285-302.
- Piazza, J., & Sousa, P. (2014). Religiosity, Political Orientation, and Consequentialist Moral Thinking. *Social Psychological and Personality Science*, 1-9.
- Pletti, C., Lotto, L., Buodo, G., & Sarlo, M. (2016). It’s immoral, but I’d do it! Psychopathy traits affect decision-making in sacrificial dilemmas and in everyday moral situations. *British Journal of Psychology*.
- Poppa, T., & Bechara, A. (2015). A Neural Perspective of Immoral Behavior and Psychopathy. *AJOB Neuroscience*, 15-24.
- Rueckert, L., & Naybar, N. (2008). Gender differences in empathy: The role of the right hemisphere. *Brain and Cognition*, 162–167.
- Sarlo, M., Lotto, L., Rumiati, R., & Palomba, D. (2014). If it makes you feel bad, don't do it! Egoistic rather than altruistic empathy modulates neural and behavioral responses in moral dilemmas. *Physiology & Behavior*, 127–134.
- Shafer-Landau, R. (2013). *Ethical Theory An Anthology*. Chichester, Malden: Wiley-Blackwell.
- Sheldon, K. M., Ryan, R. M., Rawsthorne, L. J., & Ilardi, B. (1997). Trait Self and True Self: Cross-Role Variation in the Big-Five Personality Traits and Its Relations With Psychological Authenticity and Subjective Well-Being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1380-1393.
- Somer, O., Korkmaz, M., & Tatar, A. (2002). Beş Faktör Kişilik Envanteri'nin Geliştirilmesi-I: Ölçek ve Alt Ölçeklerin Oluşturulması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21 - 33.
- Starcke, K., Ludwig, A.-C., & Brand, M. (2012). Anticipatory stress interferes with utilitarian moral judgment. *Judgment and Decision Making*, 61–68.
- Sümer, N., Lajunen, T., & Özkan, T. (2005). *Big Five Personality Traits as the Distal Predictors of Road Accident Involvement*. USA: Elsevier Ltd.

- Szekely, R. D., Opre, A., & Miu, A. C. (2015). Religiosity enhances emotion and deontological choice in moral dilemmas. *Personality and Individual Differences* , 104-109.
- Takamatsu, R. (2018). Turning off the empathy switch: Lower empathic concern for the victim leads to utilitarian choices of action. *Plos One* .
- Taymur, İ., & Türkçapar, M. H. (2012). Kişilik: Tanımı, Sınıflaması ve Değerlendirmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 154-177.
- Uçar, M. E. (2016). Lise öğrencilerinde kişilik, benlik kurguları, duygu gereksinimi ve eylem kimlikleme arasındaki ilişkiler. *Turkish Journal of Education*, 193-207.
- Wiech, K., Kahane, G., Shackel, N., Farias, M., Savulescu, J., & Tracey, I. (2013). Cold or calculating? Reduced activity in the subgenual cingulate cortex reflects decreased emotional aversion to harming in counterintuitive utilitarian judgment. *Cognition* , 364–372.
- Zhang, L., Kong, M., Li, Z., Zhao, X., & Gao, L. (2018). Chronic Stress and Moral Decision-Making: An Exploration With the CNI Model. *Frontiers in Psychology* .